

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

POLITIKOS IR VADYBOS FAKULTETAS

POLITIKOS MOKSLŲ INSTITUTAS

VAIDA BOSAITĖ

**ALKOHOLIO KONTROLĖS POLITIKOS
ĮGYVENDINIMAS LIETUVOJE: ŠAKIŲ RAJONO
SAVIVALDYBĖS ATVEJIS**

Magistro baigiamasis darbas

Vadovas

Doc. dr. V. Dumbliauskas

VILNIUS, 2013

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

POLITIKOS IR VADYBOS FAKULTETAS

POLITIKOS MOKSLŲ INSTITUTAS

**ALKOHOLIO KONTROLĖS POLITIKOS
ĮGYVENDINIMAS LIETUVOJE: ŠAKIŲ RAJONO
SAVIVALDYBĖS ATVEJIS**

Sveikatos politikos ir valdymo magistro baigiamasis darbas

Studijų programa: 621L22004

Vadovas

Doc. dr. V. Dumbliauskas

2013-03-25

Recenzentas

Atliko

SPVmns1-01 stud.

V. Bosaitė

2013-03-25

VILNIUS, 2013

TURINYS

SANTRUMPOS	5
SAVOKOS	6
ĮVADAS	7
1. ALKOHOLIO KONTROLĖS POLITIKA VIEŠOSIOS POLITIKOS KONTEKSTE: TEORINIAI ALKOHOLIO KONTROLĖS POLITIKOS ASPEKTAI.....	11
1.2 Viešosios politikos samprata ir struktūra	11
1.2 Viešosios politikos proceso analizė.....	14
1.3 Viešosios politikos įgyvendinimas ir vertinimas.....	17
1.4 Reguliavimas ir alkoholio kontrolės politika	19
2. AKOHOLIO KONTROLĖS POLITIKA LIETUVOJE	24
2.1 Alkoholio kontrolės politikos įstatyminės bazės apžvalga.....	24
2.2 Lietuvos alkoholio kontrolės politikos įgyvendinimo priemonės	29
2.3 Alkoholio kontrolės politiką formuojančios ir įgyvendinančios institucijos.....	37
3. ALKOHOLIO KONTROLĖS SITUACIJOS ŠAKIŲ RAJONO SAVIVALDYBĖJE ANALIZĖ ..	44
3.1 Šakių rajono savivaldybės alkoholio kontrolės politikos administracinė sistema.....	44
3.2 Šakių rajone vykdytų tyrimų apžvalga	46
3.3 Su alkoholio vartojimu ir jo pasekmėmis susijusių statistinių duomenų analizė	47
4. TYRIMAS - ALKOHOLIO KONTROLĖS POLITIKOS ĮGYVENDINIMO YPATUMAI ŠAKIŲ RAJONO SAVIVALDYBĖJE.....	53
4.1 Tyrimo metodika	53
4.2 Ekspertinio interviu rezultatų analizė.....	55
IŠVADOS.....	66
PASIŪLYMAI	68
NAUDOTA LITERATŪRA	70
ANOTACIJA	77
ANNOTATION	78
SANTRAUKA	79
SUMMARY	81

PRIEDAI.....	83
--------------	----

SANTRUMPOS

ES – Europos Sąjunga

LPS – Lietuvos psichologų sąjunga

LR – Lietuvos Respublika

NTAKD - Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas

proc. – procentai

PSO – Pasaulinė sveikatos organizacija

SAM — Sveikatos apsaugos ministerija

VMVT - Valstybinė maisto ir veterinarijos tarnyba

SAVOKOS

Alkoholiniai gėrimai – gėrimai, kurių tūrinė etilo alkoholio koncentracija yra didesnė kaip 1,2 procento (alaus – didesnė kaip 0,5 procento).

Alkoholio kontrolė – teisės aktuose nustatytos visos alkoholio produktų gamybos, įvežimo, importo, eksporto, prekybos, vartojimo, reklamos valstybinio reglamentavimo priemonės, skirtos alkoholio vartojimui, taip pat jo ir kitų produktų, kuriuose yra etilo alkoholio, vartojimo žalai sveikatai ir ūkiui mažinti.

Alkoholio produktai – nedenatūruotas ir denatūruotas (įskaitant dehidratuotą ir denatūruotą) žemės ūkio kilmės ir ne žemės ūkio kilmės etilo alkoholis alkoholiniai gėrimai, maistiniai ir nemaistiniai alkoholiniai tirpalai su kvapiųjų medžiagų priedais ir etilo alkoholio turinčios žaliavos.

Alkoholio reklama – bet kuria forma ir bet kokiais priemonėmis skleidžiama informacija, susijusi su įmonių komercine, ūkine bei finansine veikla, kuria skatinama įsigyti ir (ar) vartoti alkoholio produktus.

Etilo alkoholis – sotusis vienhidroksilis alkoholis, kuris veikia psichiką ir gali lemti pripratimą prie jo ir priklausomybę nuo jo.

Hektolitras - metrinis tūrio matas, lygus 100 litrų, vartojamas skysčiams ir biralams seikėti.

Sergamumas - asmenų, kuriems metų bėgyje ambulatorinėse sveikatos priežiūros įstaigose naujai (pirmą kartą gyvenime) užregistruota tam tikra liga arba trauma, ir vidutinio metinio gyventojų skaičiaus santykis.

IVADAS

Alkoholio kontrolės politika laikoma viena prioritetinių visuomenės sveikatos sričių pasaulyje. Nepaisant to, kad alkoholį vartoja tik pusė planetos žmonių, tai yra trečioji blogos sveikatos ir pirmalaikės mirties priežastis pasaulyje po mažo gimusiųjų kūdikių svorio ir nesaugaus sekso (kurio rizikos veiksnys yra alkoholis).¹

Alkoholio daroma žala yra globalinė problema, kuri įtakoja tiek individualų tiek visuomeninį gyvenimą. Su alkoholiu susijusios pasekmės nusineša apie 2,5 mln. gyvybių kasmet, iš jų 320 000 tūkstančių yra 15 – 29 metų jaunuoliai, o tai sudaro 9 procentus visų mirčių šioje amžiaus grupėje.²

Europos Sąjunga (toliau ES) yra daugiausiai alkoholio suvartojantis regionas visame pasaulyje: 2009 metais vienam vyresniam negu 15 metų asmeniui vidutiniškai teko 12,5 litro suvartoto grynojo alkoholio kiekio - 27 g gryno alkoholio per dieną, t.y. daugiau nei dvigubas pasaulio vidurkis. Alkoholis laikomas lėtinių ligų atsiradimo priežastimi, įskaitant vėžį, širdies ir kraujagyslių bei kepenų ligas; taip pat padidina riziką užkrečiamų ligų atsiradimui, tokių kaip ŽIV/AIDS, tuberkuliozė bei lytiškai plintančios ligos; o taip pat padidina visų tipų tyčinių ir netyčinių sužalojimų riziką, įskaitant kelių eismo įvykius, žmogžudystes ir savižudybes. Alkoholio sukeltos pasekmės dažniausiai turi daugiau įtakos aplinkiniams, negu pačiam alkoholį vartojančiam asmeniui, tai pasireiškia per eismo įvykius, užpuolimus gatvėse, smurtu šeimoje bei naudojant valstybinius resursus, t.y. teikiant sveikatos priežiūros paslaugas ir palaikant tvarką visuomenėje.³

Taigi alkoholio daroma žala yra akivaizdi, tai ne tik atskiro individo rūpestis, dėl savo žalingos įtakos visuomenei alkoholio problema tampa kiekvienos valstybės problema. Norint sumažinti su alkoholiu susijusių padarinių žalą, būtina veiksminga alkoholio politika, kuri būtų pagrįsta gerąja kitų šalių praktika bei teisingais politikų sprendimais.

Temos aktualumas. Nesaikingas alkoholio vartojimas Lietuvoje ypač aktuali problema, tai patvirtina statistikos departamento duomenys: suvartoto alkoholio kiekis tenkantis vienam 15 metų ir vyresniam gyventojui 2011 metais siekė 14,1 litro absoliutaus (100 proc.) alkoholio, o tai yra 1,2 litro daugiau negu 2010 metais.⁴ Tikrasis suvartoto alkoholio kiekis nėra žinomas, nes Pasaulinės Sveikatos Organizacijos (toliau PSO) duomenimis 28,6 proc.- 1,76 litro alkoholio asmeniui, pasaulyje yra neapskaitoma.⁵ Esant tokiam dideliame suvartojamo alkoholio kiekiui neišvengiamai susiduriama

¹ Anderson P., Moller L., Galea G. Alcohol in the European Union Consumption, harm and policy approaches, 2012, p. 1. http://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0003/160680/e96457.pdf [žiūrėta 2013 02 04]

² WHO <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs349/en/index.html> [žiūrėta 2013 02 04]

³ Anderson P., Moller L., Galea G. Alcohol in the European Union Consumption // ten pat, p.1.

⁴ Lietuvos statistikos departamentas / alkoholio vartojimas ir padariniai <http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=2604> [žiūrėta 2013 02 04]

⁵ WHO Global status report on alcohol and health. Switzerland, 2011, p. 4.

http://www.who.int/substance_abuse/publications/global_alcohol_report/msbgsruprofiles.pdf [žiūrėta 2013 02 04]

su įvairiomis sveikatos bei socialinėmis problemomis. Valstybinio psichikos sveikatos centro duomenimis, alkoholinių psichozių skaičius nuo 1998 metų išaugo beveik dvigubai ir 2011 metais siekė 102,6 atvejo 100 000 gyventojų.⁶ Nuo 2008 metų, mirtingumas dėl alkoholio sukeltų priežasčių kasmet mažėjo, atitinkamai 1475 mirusiųjų – 2008 metais, ir 927 mirusieji – 2011, tai pat mažėjo kelių eismo įvykių skaičius dėl neblaivių asmenų kaltės, 2008 metais jų buvo 674, o 2011 metais sumažėjo iki 505.⁷ Šie rezultatai rodo, kad pradėta įgyvendinti griežtesnė alkoholio politika iš tikrųjų veiksminga. Nors mirtingumas nuo alkoholio sukeltų priežasčių ir mažėja, bet alkoholio suvartojimo kiekis kasmet auga, todėl norint sumažinti alkoholio suvartojimo tempus reikalingi griežtesni veiksmai alkoholio kontrolės politikos klausimais.

Nors nelegalaus alkoholio mastai ir nėra tiksliai užfiksuojami, tačiau galima daryti prielaidą, jog geografinis rodiklis įtakoja nelegalaus pigesnio alkoholio vartojimo paplitimą. Šakių rajono savivaldybė turi sieną su Kaliningrado sritimi, o tai galėtų būti viena iš priežasčių lemiančių didesnę alkoholio prieinamumą savivaldybėje.

2010 metais atlikto tarptautinio mokyklinio amžiaus vaikų gyvenimo ir sveikatos tyrimo (HBSC) duomenimis Šakių rajono paauglės išgeria daugiausiai alkoholio šalyje. Tarp 11, 13, 15 metų mergaičių reguliariai vartojančių alkoholinius gėrimus buvo 35,8 procento, respublikos mergaičių vartojančių alkoholinius gėrimus vidurkis 22 procentai.⁸ Iš to galima daryti išvadą, jog ypač reikėtų susirūpinti alkoholio prieinamumo nepilnamečiams klausimu.

Temos iširtumas ir naujumas. Alkoholio kontrolės tema nėra naujas reiškinys. Lietuvoje alkoholio reguliavimas prasidėjo nuo 1995 metais priimto „Alkoholio kontrolės įstatymo,“ ir kiekvienais metais ši tema buvo plėtojama vis labiau. Įvairius klausimus alkoholio tema nagrinėja A. Veryga bei V. Grabauskas. Straipsnyje Lietuvos gyventojų mirtingumo sąsajos su alkoholinių gėrimų vartojimu mokslininkai vertina mirtingumo augimą, prasidėjusį nuo 2000-ųjų metų. Kitame darbe A. Veryga ir M. Štelemėkas analizavo alkoholio vartojimo nulemtų prarastų potencialių gyvenimo metų kaitą Lietuvoje 2003-2010 metais. A. Goštautas ir kiti tyrė Lietuvos gyventojų alkoholio vartojimo paplitimo ir alkoholio vartojimo nuostatų sąsajas su respondentų lytimi, amžiumi ir išsimokslinimu. Svarbų darbą atliko I. Tamutienė, įvertinusi įrodymais grįstos alkoholio kontrolės politikos priemonių taikomumą Lietuvoje. Taip pat galima rasti nemažai statistinės, publicistinės informacijos alkoholio tema. Konkrečiai Šakių rajono savivaldybėje nėra išsamios informacijos ar statistinių duomenų,

⁶ Valstybinis psichikos sveikatos centras / alkoholinės psichozės

http://www.vpsc.lt/index.php?option=com_content&view=category&id=11&Itemid=22&lang=en [žiūrėta 2013 02 05]

⁷ Lietuvos Statistikos departamentas/Alkoholio vartojimas ir padariniai

http://www.vpsc.lt/index.php?option=com_content&view=category&id=11&Itemid=22&lang=en [žiūrėta 2013 02 05]

⁸ Pagal Martinkų Z. Savivaldybių vaidmuo psichoaktyvių medžiagų kontrolėje, Šakiai, 2012.

www.sakiaiivs.lt/files/633/Z.Martinkus.ppt [žiūrėta 2013 02 05]

susijusių su žalingu alkoholio vartojimu. Tik pastaraisiais metais atlikta keletas tyrimų, kurių sudėtinėse dalyse buvo įtraukta su alkoholio vartojimu susiję duomenys.

Užsienio mokslininkų alkoholio vartojimo, jo pasekmių mažinimo tema nuodugniau iširta. Tokie mokslininkai kaip P. Anderson, B. Baumberg, T.F Babor, R. Caetano yra parašę nemažai mokslinių straipsnių alkoholio kontrolės politikos tema. Vien PubMed paieškos bazėje šiandien yra 728950 mokslinių publikacijų alkoholio tema.⁹

Tyrimo problema. Ar Šakių rajono savivaldybė skiria pakankamai dėmesio alkoholio kontrolės politikos įgyvendinimui?

Tyrimo objektas. Alkoholio kontrolės politikos įgyvendinimas Šakių rajono savivaldybėje.

Darbo tikslas: Išanalizuoti alkoholio kontrolės politikos įgyvendinimą Šakių rajono savivaldybėje.

Darbo uždaviniai:

1. Apžvelgti alkoholio kontrolės politikos teorinius aspektus.
2. Išanalizuoti Lietuvos alkoholio kontrolės politikos įgyvendinimo priemones bei aptarti alkoholio politiką formuojančių ir įgyvendinančių institucijų veiklą.
3. Išanalizuoti Šakių rajono savivaldybėje atliktus tyrimus bei statistinius duomenis, susijusius su alkoholio vartojimo pasekmėmis.
4. Iširti alkoholio kontrolės politikos įgyvendinimo ypatumus Šakių rajono savivaldybėje.

Hipotezė. Siekiant sumažinti alkoholio vartojimą Šakių rajono savivaldybėje, būtina didinti rajono gyventojų užimtumą.

Darbo metodai. Teorinėje dalyje vyrauja analitinis, lyginamasis ir apibendrinamasis tyrimo metodai. Analitinis metodas naudojamas mokslinės literatūros bei įstatymų ir kitų teisės aktų analizei, o taip pat analizuojant statistinius duomenis, susijusius su alkoholio vartojimo pasekmėmis. Lyginamasis metodas naudojamas lyginant statistinius duomenis bei respondentų atsakymus, gautus tyrimo metu. Apibendrinamasis metodas naudojamas apibendrinant kiekvienos dalies skyrių, tyrimo rezultatus bei pateikiant galutines išvadas.

Tiriamojame dalyje naudojamas ekspertinis interviu siekiant išanalizuoti alkoholio kontrolės politikos įgyvendinimo ypatumus Šakių rajono savivaldybėje.

Darbo struktūra. Pirmoje dalyje analizuojama viešosios politikos samprata ir struktūra, viešosios politikos įgyvendinimo modeliai, reguliavimo reikšmė alkoholio kontrolės politikoje bei mokslu grįstos, PSO rekomenduojamos alkoholio vartojimo reguliavimo priemonės.

Antroje dalyje analizuojami įstatymai bei kiti teisės aktai, reglamentuojantys alkoholio kontrolės politiką Lietuvoje, taip pat analizuojamos alkoholio prieinamumo ir alkoholio vartojimo mažinimo

⁹ PubMed duomenų bazė / term alcohol <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/?term=alcohol> [žiūrėta 2013 02 21]

priemonės bei aptariama alkoholio kontrolės politiką formuojančių ir įgyvendinančių institucijų veikla.

Trečioje dalyje aptariami savivaldybės teisės alkoholio kontrolės politikos srityje reglamentuojantys teisės aktai, Šakių rajono savivaldybės alkoholio kontrolės politiką įgyvendinančios įstaigos, analizuojami savivaldybėje atlikti tyrimai bei su alkoholio vartojimu ir jo pasekmėmis, susiję statistiniai duomenys.

Ketvirtoje dalyje, remiantis ekspertiniu vertinimu, analizuojama Šakių rajono savivaldybės alkoholio kontrolės politikos įgyvendinimo problemos, trūkumai ir ypatumai.

1. ALKOHOLIO KONTROLĖS POLITIKA VIEŠOSIOS POLITIKOS KONTEKSTE: TEORINIAI ALKOHOLIO KONTROLĖS POLITIKOS ASPEKTAI

Kodėl analizuojant alkoholio politiką būtina viešosios politikos analizė? Pirmiausia, reikėtų išsiaiškinti, kas yra viešoji politika, kam ji reikalinga ir kodėl reikalinga. Parsons teigimu „viešoji politika užsiima tomis sritimis, kurios, įvardintos kaip „viešosios“ ir yra priešpriešinamos „privatumo“ sritims. Viešosios politikos idėja suponuoja, kad egzistuoja tam tikra gyvenimo sritis, kuri nėra privati ir vien tik individuali, o veikia yra tam tikrų interesų valda. Viešumas aprėpia tą žmogiškosios veiklos aspektą, kuriam, manoma, reikia valdžios arba visuomenės reguliavimo, įsikišimo ar bent jau tam tikrų jungtinių pastangų.“¹⁰ Plėtojant šią idėją, kiekvienam žmogui duota proto galia apsispręsti kaip jam elgtis, pavyzdžiui: rinktis privačias ar valstybės (viešąsias) teikiamas sveikatos priežiūros paslaugas, pasirinkti vieną ar kitą gydytoją. Kitaip tariant žmogus turi individualią laisvę spręsti, kas jam yra geriau. Tačiau laisvė nėra absoliuti, ja galime naudotis tol, kol mūsų asmeniniai sprendimai nedaro žalingos įtakos visuomenei. Anot Parsons'o, žalą, kaip svarbiausią viešosios ir privačios ribos slinkties kriterijų XIX a. viduryje nurodė J.S Mill, teigdamas, jog privati yra ta sritis, kuri nedaro žalos kitiems.¹¹ Kadangi alkoholis yra toks produktas, kurio žalingas pasekmes jaučia ne vien jį vartojantys asmenys, bet ir kiti visuomenės nariai (smurtas šeimoje, nelaimingi atsitikimai keliuose, užpuolimai, žmogžudystės) jis nėra ir negali būti laikomas kiekvieno privačiu reikalu. Būtent dėl savo neigiamo poveikio visuomenei, alkoholis tampa viešąja sritimi, kurią valdžios atstovai remdamiesi viešosios politikos mokslu imasi kontroliuoti. Todėl, norint aiškiau suprasti alkoholio kontrolės politiką, būtina giliau paanalizuoti, viešosios politikos sampratą, struktūrą bei išsiaiškinti kaip politika formuojama ir įgyvendinama.

1.2 Viešosios politikos samprata ir struktūra

Kaip teigia A. Raipa, „Viešoji politika dažniausiai apibūdinama kaip valstybės valios išraiška, valdžios veikla ir tos veiklos priežastys, sprendimų priėmimo ir jų įgyvendinimo motyvacija. Kitais žodžiais tariant, terminas „viešoji politika“ dažniausiai vartojamas apibūdinant valdžios institucijų, oficialių asmenų elgseną, veiksmus, veiklos kurso pasirinkimą ir praktinį jo įgyvendinimą politikos

¹⁰ Pagal Parsons W. Viešoji politika: politikos analizės teorijos ir praktikos įvadas./ Iš anglų kalbos vertė A. Degutis. Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 18-19. - ISBN 9986-752-89-2

¹¹ Ten pat, p.19

procesė.¹² Taigi viešąją politiką reikia suprasti, kaip valstybės galios panaudojimą, visuomenėje vykstantiems procesams kontroliuoti.

Viešosios politikos terminas nėra naujas, tačiau tik XX a. septinto dešimtmečio viduryje jis pradėtas naudoti oficialiai. Atsiranda naujos institucijos, analizės ir strategijos centrai, viešosios politikos vaidmuo tampa visuotinai pripažįstamas, pasirenkant veiklos kursą ir praktinį jos įgyvendinimą. Taip pat atsiranda galimybė tikslesnei politikos analizei, jos tikslų ir siekių identifikacijai, bei geresniam politikos procesą įtakančių veiksnių vertinimui.¹³

Kaip teigia A. Raipa, „Analizuojant viešąją politiką, dėmesys dažniau koncentruojamas ne į pačią viešąją politiką, bet į valdžios ir valdymo institucijas, politinę elgseną ir procesus, viešosios politikos fazes ir procedūras, susietas su politikos veiksmais, sprendimų priėmimu bei politikos įgyvendinimu. Viešoji politika dažniausiai suprantama, kaip valdžios pastangos reguliuoti visuomenėje kylančius konfliktus tarp interesų grupių, skirstyti materialines ir simbolines vertybes bei paslaugas, fiskalinės politikos svertais reguliuoti biudžetą ir pinigų srautus.“¹⁴ Kitais žodžiais tariant viešąja politika galima laikyti valdžios veiksmus, kuriais ji sprendžia visuomenėje iškilusias problemas.

V. Dumbliausko teigimu, viešosios politikos veiklos turinys, priežastys ir būdai priklauso nuo daugybės veiksnių. Nuo galios pasiskirstymo tarp interesų grupių, taip pat nuo šių grupių įtakos bei sąveikos su valdžios institucijomis, nuo valdžios institucijų sąrangos, kuri apsprendžia *de jure* ir *de facto* galias, nuo politikos veikėjų profesinių įgūdžių, politinės sistemos funkcionavimo istorinės tradicijos, dominuojančios politinės idėjos ir panašiai.¹⁵

Šiuolaikinėse valstybėse apie 30 procentų bendrojo vidaus produkto sukuriama viešajame sektoriuje, teikiant viešąsias paslaugas. Viešosios politikos paskirtis reguliuoti įvairias tos veiklos sferas: sveikatos apsaugą, švietimą, aplinkosaugą, kultūrą, užsienio reikalus, teisėtvarką, infliaciją ir darbo jėgos problemas, demografinius pokyčius.¹⁶

A. Raipos teigimu, viešoji politika gali būti įvairiai klasifikuojama. Skiriamos pozityvi ir negatyvi viešosios politikos formos. Negatyvioji viešosios politikos forma pasireiškia nepakankamu valdžios institucijų aktyvumu bei kai būtiniems politiniams sprendimams neužtenka reguliavimo taisyklių, nutarimų ir aktų. Pozityvi viešoji politika remiasi teisėkūra, įstatymų autoritetu. Tokiu atveju viešosios institucijos turi autoritetą, kuris piliečius ir organizacijas verčia tinkamai elgtis ir veikti, tam

¹² Raipa A., Viešoji politika ir viešasis administravimas: raida, struktūra ir sąveika. Viešoji politika ir administravimas 1, 2002, p. 11. - ISSN 1648-2603 <http://internet.ktu.lt/lt/mokslas/zurnalai/vpa/z1/1648-2603-2006-nr1-11.pdf> [žiūrėta 2013 02 06]

¹³ Gordon A., Milakovitch G. Public Administration in America. New York: St. Martin Press. 1995, p. 11.

¹⁴ Raipa A. Viešoji politika ir viešasis administravimas// ten pat, p. 11.

¹⁵ Dumbliauskas V. Valstybė, rinka ir viešoji politika. // Politologija, 2000, Nr. 3(19). p. 116. - ISSN 1392-1681

¹⁶ Raipa A. Viešoji politika ir viešasis administravimas// ten pat, p. 12.

naudojant įstatymų galią, o prireikus ir prievartą. Tokiu būdu viešoji politika gali reguliuoti valdžios struktūrų elgesį, siekiant įgyvendinti valstybės valia priimtus sprendimus. Viešoji politika gali būti skirstoma į savarankišką ir procedūrinę. Savarankiška viešoji politika – tai valstybės institucijų veikla, kai institucijos gali savarankiškai atlikti su politikos įgyvendinimu susijusias funkcijas, pavyzdžiui, skirstyti lėšas interesų grupėms, nustatyti kainas. Procedūrinei politikai priskiriama organizaciniai viešosios politikos dalykai, tai atsakomybės institucijoms paskirstymas, politikos taisyklių, normų parengimas bei jų laikymasis.¹⁷

T. Dye pagal įtakos visuomenei lygmenį skiria tokias viešosios politikos rūšis: paskirstymo, reguliavimo, savireguliacijos bei perskirstymo. Paskirstymo politikos esmė – paslaugų ir paramos įvairioms grupėms išdėstymas, skirstant viešuosius fondus. Reguliavimo politika – tai tam tikri apribojimai, taisyklės individų elgsenai kontroliuoti. Savireguliacijos politika panaši į reguliavimo politiką, nes taip pat draudžia ir reguliuoja kai kuriuos procesus. Skirtumas tas, kad savireguliacijos politiką remia pačios reguliuojamos grupės, kadangi ji palaiko tų grupių interesus. Perskirstymo politiką sudaro valdžios paruoštos priemonės, kurios yra nukreiptos pakeisti pajamų, laisvių išdėstymą tarp visuomenės grupių.¹⁸

Suprasti viešosios politikos struktūrą būtina, norint koordinuoti interesų grupių veiksmus, valdant ir skirstant resursus, tobulinant sprendimų rengimą, viešųjų projektų ir programų įgyvendinimą. Tam yra išskiriami viešosios politikos struktūros elementai.¹⁹ Lentelėje pateikiami viešosios politikos elementai ir jų reikšmė politikos procese. (1 lentelė).

1 lentelė. Viešosios politiko elementai

Viešosios politikos elementas	Elemento reikšmė
Materialinių vertybių paskirstymas	Skirtas konkrečių viešųjų tikslų įgyvendinimui. Tai valdžios nustatytos galimybės, prekės, paslaugos, teikiančios tiesioginę naudą visuomenei.
Netiesioginės vertybės	Pasireiškia kaip netiesioginė nauda, atsirandanti dėl viešosios politikos sprendimų. Ši netiesioginė nauda, gali padėti gerinti sprendimų priėmimo kokybę, demokratinių santykių plėtrą, daryti įtaką viešųjų institucijų veiklos produktyvumui.
Resursų perskirstymas	Tai valdžios sprendimai, nukreipti į kokios nors visuomenės grupės poreikių finansavimą, perkeliant resursus iš vienos interesų grupės kitai, kuriai tuo metu finansavimas labiau reikalingas.

1 Lentelės tęsinys kitame puslapyje

¹⁷ Ten pat.

¹⁸ Dye T. Understanding public policy.(8th ed.) Englewood Cliffs: Prentice Hall. 1995, p. 1- 4. – ISBN 0130974110

¹⁹ Raipa A. Viešoji politika ir viešasis administravimas// ten pat, p. 12.

1 Lentelės tęsinys

Viešosios politikos elementas	Elemento reikšmė
Poveikis, gautas tiesioginių išlaidų dėka	Tiesioginių išlaidų išraiška, dažniausiai yra piniginė, atspindinti fiskalinės politikos, mokesčių sistemos galimybes bei struktūrą ir priklauso nuo ekonominių, socialinių, geopolitinių veiksnių.
Papildomos išlaidos realizuojant viešąsias programas	Leidžia susidaryti vaizdą apie netiesioginių išlaidų modelį, kuriuo valdžios institucijos siekia tiesioginės naudos, realizuojant stambias viešąsias programas ir projektus, kai atsiranda tam tikras diskomfortas struktūroms ir piliečiams, tiesiogiai nesusietiems su tomis programomis ir projektais.
Nauda, gauta apribojimų, licenzijų, reguliavimų dėka	Siekama potencialaus naudingumo, gamybos ir vartotojų interesų suderinimo, išlaidų sumažinimo optimizavimo.
Simbolinės viešosios politikos išlaidos	Apibūdina simbolinių skirstymų išlaidas bei gaunamą vertę ir siejasi su tokiais definicijomis kaip ideologija, religija ir demokratija.
Piliečių dalyvavimas	Apima vertę, atsirandančią piliečiams įsitraukiant į politikos procesą bei galimybę gerinti savo socialines, ekonomines pozicijas, tokias pat svarbias, kaip ir dalyvavimas sprendimų priėmime. Būdų ir priemonių dalyvaujant politikoje pasirinkimas padeda individui išreikšti savo reikmes, siekti jų įgyvendinimo bei užsitikrinti norimą socialinį statusą.
Nesėkmės viešojoje politikoje	Kai politikos dalyviai nesugeba atlaikyti piliečių reikalavimų, atsiranda nesėkmės viešojoje politikoje. ²⁰

Šaltinis: Sudaryta pagal Raipą A., Viešojo politika ir viešasis administravimas: raida, struktūra ir sąveika.

A. Raipos teigimu, politikos proceso struktūravimo dėka, geriau suprantami viešosios politikos elementų tarpusavio ryšiai bei jų reikšmė politikos kontekste. Taip pat atskirų politikos elementų jungimas padeda tiksliau suvokti atskirų individų, grupių ir politinės sistemos santykius bei padeda ieškoti politinės pusiausvyros ir įvairių interesų suderinimo.²¹

1.2 Viešosios politikos proceso analizė

Vilpišausko R, Nakrošio V. teigimu, norint, kad bet kokia socialinių reiškinių analizė būtų prasminga ir naudinga, reikalingi įrankiai, faktus ir empirinius duomenis paverčiantys į susijusių reiškinių ir priežastinių ryšių visumą. Vienas populiariausių metodų analizuoti viešosios politikos

²⁰ Pagal Raipą A. Viešojo politika ir viešasis administravimas//ten pat, p.12-13.

²¹ Raipa A. Viešojo politika ir viešasis administravimas// ten pat, p. 13.

procesą yra jo suskirstymas į atskirus, vienas po kito einančius etapus.²² Toks vadinamasis „žingsnis po žingsnio“ (angl. *step-by-step*) metodas prasideda nuo tyrimo, kaip viešosios politikos problemos iškyla į viešumą ir kaip pirmą kartą pasirodo politinėje darbotvarkėje. Toliau analizuojama, kaip politikos veikėjai formuluoja politinės veiklos klausimus, kaip toliau vyksta įstatymų, kitų aktų priėmimo procesas, ir galiausiai, kaip administratoriai įgyvendina viešąją politiką bei kaip ta politika yra vertinama.²³ Šis viešosios politikos skaidymas į atskirus etapus daugelio autorių yra kritikuojamas. Anot Ch.E Lindblom ir E.J Woodhouse, vienas iš ši metodą kritikuojančių autorių yra J.W Kingdon, kurio teigimu, „žingsnis po žingsnio“ požiūris daro prielaidą, jog viešosios politikos formavimas yra nuoseklus ir racionalus procesas. Jis sulyginamas su kursiniu darbu, kuriame yra įvadas, dėstymas, išvados ir visos dalys susietos loginiais ryšiais. Tačiau realybėje politikos formavimas taip vyksta retai. Politikos formavimo procesas tiksliau buvo įvardintas, jam suteikus „*nebaigtos virti sriubos*“ pavadinimą: veikiama neritmingai, problemos susimaišiusios su viešosios politikos idėjomis, kurios turi įtakos tam tikrai viešosios politikos sričiai bei politinius interesus.²⁴ Kaip teigia Ch.E Lindblom ir E.J Woodhouse, „Bandytas įgyvendinti vieną viešąją politiką beveik visada į politinę darbotvarkę įtraukia naujų problemų, vadinasi, žingsnis, vadinamas *įgyvendinimu*, ir žingsnis, vadinamas *darbotvarkės kūrimu*, susilieja.“²⁵ Dėl šių priežasčių tvarkingi, apgalvoti žingsniai tiksliai neatvaizduoja viešosios politikos proceso, priešingai, politikos formavimas yra sudėtingų sąveikų procesas, kuris neturi nei pradžios nei pabaigos.²⁶

Tačiau remiantis R. Vilpišausku ir V. Nakrošiu viešosios politikos etapų išskyrimas yra naudingas:

1) vien tai, jog didžiausias dėmesys skiriamas politikos įgyvendinimui rodo, jog naudinga kalbėti apie politikos įgyvendinimą kaip apie atskirą politinį procesą;

2) išskyrimas reikšmingas tiek analitiškai tiek praktiškai, siekiant išsiaiškinti, kas už ką yra atsakingi. Toks požiūris suteikia galimybę atskirti įstatymų leidžiamąją ir vykdomąją institucijas bei nustatyti galios ir atskaitomybės ryšius. Taip pat šio modelio pagalba galima geriau paaiškinti politikos įgyvendinimo etapo ypatumus, juos įtakojančius veiksnius bei jų sąsajas su kitais politikos proceso etapais.²⁷

²² Vilpišauskas R, Nakrošis V, Politikos įgyvendinimas Lietuvoje ir Europos Sąjungos įtaka, Vilnius: Eugrimas, 2003, p.16. - ISSN 1392 - 1673

²³ Lindblom CH. E., Woodhouse E. J. Politikos formavimo procesas/ Iš anglų kalbos vertė D. Gudelis, Vilnius: Algarvė, 1999, p. 23. - ISBN 9986-856-54-X

²⁴ Pagal Lindblom CH. E., Woodhouse E. J. Politikos formavimo procesas// Ten pat, p. 24.

²⁵ Ten pat, p. 25.

²⁶ Ten pat, p. 25-26.

²⁷ Vilpišauskas R, Nakrošis V, Politikos įgyvendinimas Lietuvoje...// ten pat, p.16.

Skirtingi autoriai viešosios politikos procesą detalizuoja įvairiai. Išanalizavus R. Vilpišausko ir V. Nakrošio, J. Novagrockienės, W. Parsons'o ir Dunn'o siūlomus viešosios politikos proceso modelius, galima išskirti dažniausiai akcentuojamus viešosios politikos formavimo etapus.

1) Problemos identifikavimo etapas. Problemos formulavimas laikomas svarbiausiu atramos tašku, nuo kurio priklauso tolimesnių politikos analizės etapų sėkmė. Kaip teigia W.N Dunn, „Priežastis dėl kurios problemos formulavimas toks svarbus, yra ta, kad politikos analitikai dažnai patiria nesėkmę, nes sprendžia klaidingą problemą, o ne todėl, kad neteisingai išsprendžia teisingai suformuluotą problemą.“²⁸ W. Parsons taip pat išreiškė panašų požiūrį, teigdamas, jog politika atsiranda dėl to, kad skirtingai suvokiame, kas laikytina problemomis, arba net vienodai jas suvokdami, nesutariame, ką reikia daryti, kad jas išspręstume.²⁹ Taigi, teisingai suformuluota ir aiški problema yra pagrindas tolimesnei politikos proceso analizei.

2) Darbotvarkės sudarymo etapas. Tai problemos, kurios tam tikru laikotarpiu yra aktualios ir patenka į valdžios institucijų dėmesio centrą, kaip būtinos spręsti. Būtent tos problemos, kurias valdžia pasirinko kaip neatidėliotinas ir sudaro darbotvarkę.

3) Politikos formavimo ir 4) sprendimų priėmimo etapuose formuojama viešoji politika problemoms spręsti, po to valdžios institucijos priima sprendimą dėl viešosios politikos įgyvendinimo. Šiame etape nustatomi viešosios politikos tikslai, uždaviniai, priemonės bei politikos įgyvendinimo sandara.³⁰ Taip pat, šio etapo labai svarbus momentas - sprendimo priėmimo momentas, jis turi būti suformuluotas aiškiai, atitikti siekiamą tikslą.³¹ Šis momentas svarbus tuo, jog būtent nuo sprendimo priėmimo priklausys politikos įgyvendinimo sėkmingumas. Kiti autoriai, W. Parsons, E. Bardach³² priimant sprendimą analizuoja galimas alternatyvas, kurias išanalizavus ir įvertinus pasirenkamas atitinkamas sprendimas.

Politikos formavimo procesas nesibaigia iš karto priėmus ar patvirtinus tam tikrą sprendimą, po jo seka įgyvendinimas, kuris yra politikos formavimo tąsa.

5) Politikos įgyvendinimo etapas – tai suformuluoto sprendimo įgyvendinimas praktikoje. Politikos įgyvendinimo sėkmę ar nesėkmę lemia finansavimas, sąlygų pasikeitimas, iki galo neapgalvoti tikslai ir priemonės jiems pasiekti, politiką įgyvendinančių valdininkų veikla.³³

²⁸ Dunn W.N Viešosios politikos analizė Įvadas./ Iš anglų kalbos vertė V. Dranseika, I. Giraitė, A. Petrauskienė. Vilnius: Homo liber, 2006, p. 83. - ISBN 978 – 9955 – 716 – 19 - 8

²⁹ Parsons W. Viešoji politika: politikos analizės teorijos ir praktikos įvadas.// ten pat, p. 90-91.

³⁰ Vilpišauskas R, Nakrošis V, Politikos įgyvendinimas Lietuvoje...// ten pat, p.17.

³¹ Novagrockienė J. Politikos mokslo pagrindai, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2001, p. 164. - ISBN 9986 – 896 – 86 - X

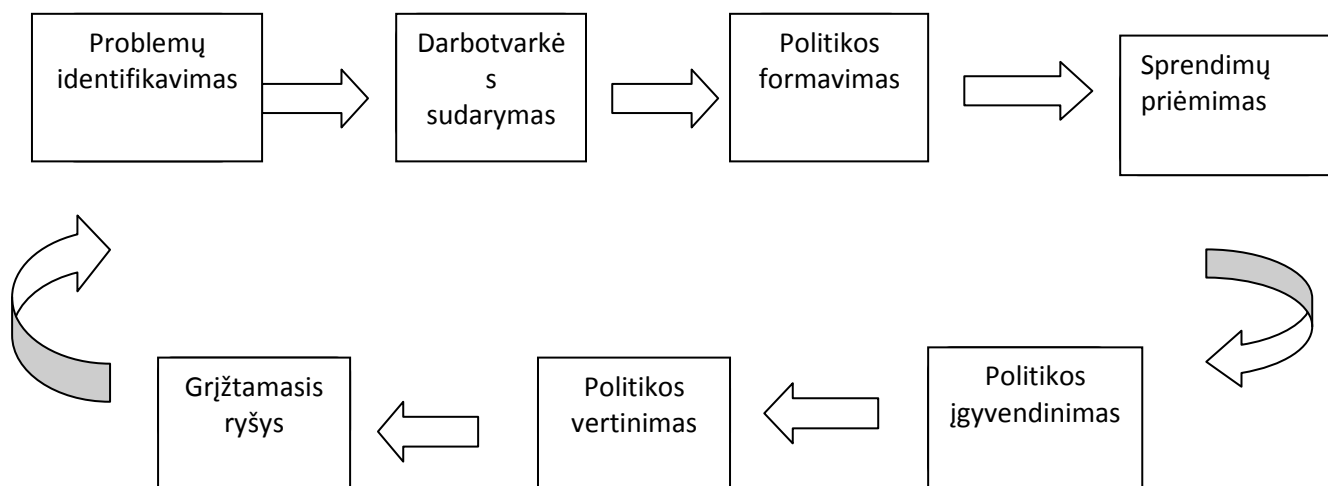
³² Bardach E. Praktinis politikos analizės vadovas, Aštuonių žingsnių kelias efektyviau spręsti problemas./ Iš anglų kalbos vertė E. Steponaitytė, Vilnius: Homo liber, 2006, p. 28. - ISBN 9955 – 682 – 20 - 5

³³ Novagrockienė J. Politikos mokslo pagrindai. //ten pat, p.166.

6) Politikos vertinimas. Įgyvendinus viešąją politiką analizuojami ir vertinami jos rezultatai bei padariniai, ieškoma naujų alternatyvų viešosios politikos tobulinimui.

7) Grįžtamojo ryšio etapas. Politikos įgyvendinimo metu gautus rezultatus ir jų įvertinimą politikos formuotojai panaudoja tolimesnės viešosios politikos tobulinimui.

Apjungus šiuos viešąją politiką formuojančius etapus, sudaromi politikos proceso modeliai, kurie schematiškai pavaizduoja visą viešosios politikos procesą. (1 pav.)

Šaltinis: sudaryta remiantis R. Vilpišausko ir V. Nakrošio, J. Novagrockienės, W. Parsons'o ir Dunn'o siūlomais politikos proceso formavimo modeliais.

1 pav. Politikos proceso modelis

1.3 Viešosios politikos įgyvendinimas ir vertinimas

Kaip jau minėta anksčiau viešosios politikos formavimo procesas nesibaigia su vienu ar kitu priimtu sprendimu. Priimtus sprendimus reikia įgyvendinti. Politikos įgyvendinimas yra viešosios politikos formavimo tąsa, priimtų sprendimų realizavimas. J.E. Lane analizuodamas įgyvendinimo sąvoką pastebi, jog ji yra dviprasmiška: įgyvendinimas, kaip galutinė būseną ar politikos tikslo pasiekimas ir įgyvendinimas, kaip procesas ar politikos vykdymas. Pirma reikšmė, įgyvendinimas kaip rezultatas yra konkreti ir aiški – pasiekti politikoje numatyti tikslai ar ne. Analizuojant įgyvendinimą kaip procesą reikia nustatyti tikslų ir rezultatų santykį bei nusakyti laiką, per kurį tikslai yra pasiekti.³⁴ J. Novagrockienė taip pat pabrėžia, jog vienas iš reikalavimų, užtikrinančių sprendimo įgyvendinimo efektyvumą yra laikas, skirtas politikai įgyvendinti, t.y. numatytiems tikslams pasiekti.³⁵

³⁴ Lane J.E. Viešasis sektorius, sąvokos, modeliai ir požiūriai./Iš anglų kalbos vertė Bartkuvienė L., Čičinskas J., Voverienė B, Vilnius: Margi raštai, 2001, p. 145-147. - ISSN 1392 - 1673

³⁵ Novagrockienė J. Politikos mokslo pagrindai. // ten pat, p.164.

Skiriami du viešosios politikos įgyvendinimo modeliai: įgyvendinimas „iš viršaus į apačią“ (hierarchinis) ir „iš apačios į viršų“. Įgyvendinimo „iš viršaus į apačią“ idėja sietina su įsakinėjimu, griežtu valdymu ir kontrole, kuri spręstų konfliktus bei stabilizuotų nukrypimus nuo pradinių tikslų. Tai toks politikos įgyvendinimas, kai valdžia griežtai prižiūri ir kontroliuoja pavaldinių darbą. Šis modelis kritikuojamas dėl to, jog neatsižvelgiama į „žemutiniame lygmenyje“ vykstančius procesus. Priešingai negu „iš viršaus į apačią“, politikos įgyvendinimas „iš apačios į viršų“ suvokiamas, kaip derybinis, įgyvendinant politiką, vadovaujamosi bendru sutarimu. Taip pat šis įgyvendinimo modelis ypač akcentuoja žemutinės grandies vykdytojų plačias galimybes, tam tikros politikos įgyvendinimui. Svarbų vaidmenį šiuo požiūriu atlieka savo srities profesionalai, politikos įgyvendinimą jie gali pakreipti tokia linkme, jog rezultatai, gali būti visiškai kitokie, negu numatė politikos formuotojai. Šios nuožiuos laisvės dėka politikos įgyvendintojai turi galimybę interpretuoti įgyvendinant jiems pavestas užduotis.³⁶

R. Vilpišauskas ir V. Nakrošis analizuoja priežastis, lemiančias politikos įgyvendinimo sėkmingumą. Pagrindiniu kriterijumi, nustatant politikos įgyvendinimo sėkmingumą, autoriai laiko politikos įgyvendinimo veiksmingumą, t.y. iš ankstinių lūkesčių pateisinimą. Vertinant politikos įgyvendinimo veiksmingumą, nepakanka nustatyti, ar politikos tikslai ir uždaviniai buvo pasiekti (iš viršaus į apačią požiūris), todėl reikia išsiaiškinti ar viešosios politikos naudos gavėjai (visuomenė) yra patenkinti politikos rezultatais. Tačiau, kaip teigia autoriai, jei tam tikros interesų grupės rodo nepasitenkinimą politikos rezultatais, tai dar nereiškia, jog politikos įgyvendinimas nebuvo sėkmingas. Dažnai iškeltų politikos tikslų įgyvendinimas, dėl išteklių paskirstymo arba dėl apribojimų įvedimo, neigiamai paveikia tam tikras visuomenės grupes ir sukelia jų nepasitenkinimą, kaip tik dėl šios priežasties, vertinant įgyvendinimo veiksmingumą reikia atsižvelgti tiek į iškeltus tikslus, tiek į interesų grupių visumą.³⁷

Kaip teigia R. Vilpišauskas ir V. Nakrošis, politikos įgyvendinimo sėkmingumą lemia: aiškūs viešosios politikos tikslai ir uždaviniai, tinkama priežastinė teorija, tinkama institucinė įgyvendinimo struktūra, įgyvendinančių institucijų išteklių, interesų grupių požiūris (priešinimasis ar palaikymas) bei išorinės aplinkos pokyčiai (ekonominiai, politiniai bei socialiniai veiksniai).³⁸

Nors apie viešosios politikos vertinimą trumpai buvo užsiminta nustatant politikos įgyvendinimo sėkmingumą, apie jo reikšmę reikėtų pakalbėti šiek tiek plačiau. R. Vilpišauskas ir V. Nakrošis vertinimą apibrėžia kaip viešosios politikos tam tikros vertės analizę. Autoriai išskiria šiam apibrėžimui būdingus bruožus: vertinimo objektą – viešąją politiką ar jos dalį, vertinimo tikslą – politinės vertės nustatymą (vertinamos išteklių sąnaudos ir pasiektų rezultatų santykis bei tikslų ir

³⁶ Parsons W. Viešoji politika: politikos analizės teorijos ir praktikos įvadas. // ten pat, p. 416, 119.

³⁷ Vilpišauskas R., Nakrošis V., Politikos įgyvendinimas...// ten pat, p.18-19.

³⁸ Vilpišauskas R, Nakrošis V, Politikos įgyvendinimas Lietuvoje ...// ten pat, p. 20-22.

uždavinių pasiekimo laipsnis), vertinimo rezultata, nuo kurio priklauso viešosios politikos tobulinimas ir atsiskaitymas už ją.³⁹ Panašiai vertinimo svarbą apibrėžė ir J. Novagrockienė: 1) vertinimo dėka nustatoma ar buvo pasiekti numatyti tikslai (kaip rezultatas), 2) kokia grįžtamojo ryšio reikšmė. Jį atskleidžia įgyvendintos politikos poveikis visuomenei bei rezultatai, dėl kurių sustiprėjo arba susilpnėjo parama vyriausybei. Vertinimas reikalingas ne tik tam, kad žinotume, ar tam tikros politikos tikslai buvo pasiekti, bet svarbu ir tai, kokią reikšmę įgyvendinama politika turi visuomenei. Visuomenės pasitenkinimas ar nepasitenkinimas priimtais sprendimais yra vienas svarbiausių veiksnių politikos vertinime. Visuomenės reakcija (atsakas) į valdžios priimtus sprendimus įtakoja viešosios politikos formuotojų tolimesnius veiksmus dėl viešosios politikos tobulinimo.⁴⁰

Nors viešosios politikos proceso analizė ir kritikuojama, jos dėka galime giliau pažvelgti į politikos formavimo ir įgyvendinimo vyksmą. Viešosios politikos proceso analizė leidžia geriau suvokti, kokią reikšmę politikos formavimui ir įgyvendinimui turi tinkamai išanalizuotos ir įvertintos problemos, kaip priimami tam tikri sprendimai, kokie veiksniai lemia sėkmingą politikos įgyvendinimą bei kodėl svarbus viešosios politikos vertinimas. Šis nuoseklus vadinamasis „žingsnis po žingsnio“ procesas, neleidžia politikos formuotojams nukrypti nuo išsikeltų tikslų ir uždavinių, ir padeda siekti norimų rezultatų.⁴¹

Išanalizavus viešosios politikos struktūrą ir įvertinus viešosios politikos proceso reikšmę, svarbu nepamiršti, jog vienas iš viešosios politikos sudedamųjų elementų yra reguliavimas. Reguliavimas alkoholio kontrolės politikoje turi ypač svarbią reikšmę, kadangi jo pagalba kontroliuojamas visuomenės narių ar grupių elgesys.

1.4 Reguliavimas ir alkoholio kontrolės politika

Alkoholis yra produktas, dėl kurio žalingo poveikio valstybės patiria daugybę nuostolių, todėl vienaip ar kitaip imasi jį reguliuoti. Suvokiant, jog reguliavimas vienas pagrindinių būdų kovojant su alkoholio vartojimo sukeltomis pasekmėmis, reikėtų plačiau pakalbėti apie jo reikšmę ir sampratą.

Praeitame skyriuje buvo analizuojami viešosios politikos elementai: vieną jų, A. Raipa nurodo reguliavimą. Reguliavimas suprantamas kaip nauda, kurią visuomenės nariai gauna iš apribojimų, draudimų, taisyklių ir pan.⁴² D. Korsakaitė kalbėdama apie reguliavimą sampratą, remiasi Lee, S. ir Ugaz, C.A., kurie teigia, jog reguliavimą, kaip veiklą reikėtų laikyti valstybės ar vyriausybės visuomenei teikiama viešąja gėrybe, kuri teikiama nekonkurenciniais pagrindais. Reguliavimas

³⁹ R. Vilpišauskas, V. Nakrošis, Ko verta politika? Viešosios politikos vertinimas Lietuvoje ir Europos Sąjungoje. Vilnius: Eugrimas, 2005, p. 7. - ISBN 9955 – 682 – 20 - 5

⁴⁰ Novagrockienė J. Politikos mokslo pagrindai. // ten pat, p. 167.

⁴¹ Vilpišauskas R., Nakrošis V., Politikos įgyvendinimas...// ten pat, p. 22 – 15.

⁴² Raipa A., Viešoji politika ir viešasis administravimas// ten pat, p.13

dažniausiai yra siejamas su viešuoju interesu: tiek pagal jo apimtį, kadangi taikomas atitinkamiems subjektams visuomenės gerovės labui, tiek pagal jo vykdytojus, kadangi pareigūnai išrinkti demokratišku būdu, visuomenės patikėtinių nustatytais taisyklėmis. Taigi galima teigti, jog reguliavimas yra nekonkurenciniais pagrindais teikiama viešoji gėrybė, įgyvendinanti viešosios politikos tikslus viešojo intereso labui. D. Reguliavimo apibrėžimą įvairūs autoriai nurodo skirtingai, D. Korsakaitės teigimu klasikinio reguliavimo apibrėžimo autoriumi yra laikomas P. Selznick, kuris nurodė, jog reguliavimas yra viešosios institucijos vykdoma tvarki ir kryptinga veikos kontrolė, užtikrinanti visuomenės gerovę. Baumol teigimu, reguliavimas yra liberalizmo priešingybė, kadangi reguliavimas yra įstatymų bei taisyklių, kuriuos nustato institucija taikymas, skirtas įtakoti ekonominę elgesį, siekiant socialinės ar ekonominės politikos tikslų. Simonis nurodė, jog reguliavimas yra valstybės nustatyti individų ir organizacijų veiksmų apribojimai.⁴³

Kadangi išsiaiškinta, jog reguliavimas yra valdžios visuomenei teikiama viešoji gėrybė, tai galima teigti, jog reguliavimas atspindi PSO nurodytą alkoholio kontrolės politikos tikslą, kuriuo siekiama sumažinti dėl alkoholio vartojimo kylančią žalą, visuomenės sveikatos ir gerovės labui.⁴⁴ Panašų tikslą pateikia tarptautinis alkoholio politikos centras (ICAP), nurodydamas, jog pagrindinis alkoholio politikos tikslas sumažinti dėl alkoholio vartojimo kylančią žalą ir maksimizuoti naudą. Ši nauda gali būti ekonominio pobūdžio arba turėti tiesioginės įtakos sveikatai ir visuomenės gerovei. Ekonominio pobūdžio nauda siejama su darbo vietų kūrimu, iš turizmo gautomis pajamomis bei mokesčiais surinktais iš akcizų. Nauda, kuri gali turėti įtakos sveikatai siejama su atsakingu alkoholio vartojimu: nedideli alkoholio kiekiai mažina širdies ir kraujagyslių ligų riziką tarp vidutinio amžiaus vyrų ir vyresnio amžiaus moterų,⁴⁵ tačiau P. Anderson ir B. Baumberg teigimu, rizikos sumažėjimo dydis bei išgeriamo alkoholio kiekis, kurį išgėrus pasiekiamas rizikos sumažėjimas, nėra įrodytas. Taip pat yra duomenų, kurie rodo, jog nedidelės alkoholio dozės gali sumažinti kraujagyslių sukeltos silpnaprotystės, diabeto, tulžies akmenų riziką, nors ne visi tyrimai tai patvirtina.⁴⁶

Tačiau alkoholio sukeliama žala nusveria naudą, kadangi nesaikingas alkoholio vartojimas valstybėms sukelia daugybę išlaidų: krinta darbo našumas, atsiranda pravaikštos darbe, padidėja sveikatos priežiūros išlaidos, kadangi padaugėja nelaimingų atsitikimų darbe, kelių eismo įvykių,

⁴³ Pagal Korsakaitę D. Viešasis interesas valstybinio reguliavimo požiūriu: sampratos, analizė ir formulavimas. *Ekonomika*, 2006, Nr. 36, p. 36-38. - ISSN 1392-1258

⁴⁴ WHO. Region Office for Europe. Evidence for the effectiveness and cost-effectiveness of interventions to reduce alcohol-related harm. – 2009, p. 5. http://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0020/43319/E92823.pdf [žiūrėta 2013 02 09]

⁴⁵ Pagal International Center for Alcohol Policies, The ICAP blue book. Introduction: Practical Guides for Alcohol Policy and Prevention Approaches, p. 2 - 3. <http://www.icap.org/LinkClick.aspx?fileticket=nq%2fTBTDwi4k%3d&tabid=187> [žiūrėta 2013 02 09]

⁴⁶ Anderson P. Ir Baumberg B. Alkoholis Europoje visuomenės sveikatos požiūriu. Ataskaita Europos Komisijai.- Jungtinė Karalystė: Alkoholio tyrimų institutas, 2006, p. 6. http://ec.europa.eu/health-eu/doc/alcoholineu_sum_lt_en.pdf [žiūrėta 2013 02 09]

smurto, padidėja lytiniu keliu plintančių ligų rizika, atsiranda įvairios ligos (širdies, kepenų) priklausomybė nuo alkoholio ir pan. Alkoholio vartojimas sukelia daugybę mirčių, tarp kurių yra autoįvykiai, žmogžudystės, savižudybės, mirtys nuo įvairių ligų, tokių kaip kepenų cirozė, vėžys ir kita.⁴⁷ Dėl šių priežasčių valstybės įvairiomis priemonėmis siekia kontroliuoti alkoholio vartojimą, jo gamybą bei prekybą, tam pasitelkiant alkoholio kontrolės politiką. Jos sampratą apibrėžė T. Babor ir R. Ceatano, kurių teigimu, „Alkoholio (kontrolės) politika yra kryptingos vyriausybės ir nevyriausybinių organizacijų pastangos sumažinti alkoholio vartojimą ir užkirsti kelią su jo vartojimu susijusioms pasekmėms.“⁴⁸ Tie patys autoriai išskiria septynias moksliniais įrodymais pagrįstas alkoholio vartojimo reguliavimo priemones (intervencijos sritis), kuriomis siekiama kuo labiau sumažinti alkoholio daromą žalą visuomenėje. Šios priemonės yra: alkoholio kainų reguliavimo politika, fizinio alkoholio prieinamumo reguliavimas, alkoholio vartojimo konteksto keitimas, vairavimo išgėrus reguliavimo politika, alkoholio reklamos apribojimai, į švietimą ir visuomenės informavimą apie alkoholio žalą nukreiptos strategijos, alkoholio priklausomybių gydymas ir ankstyvos intervencijos.⁴⁹ PSO taip pat pripažįsta šių priemonių efektyvumą ir rekomenduoja valstybėms įdiegti jas į savo nacionalines alkoholio kontrolės politikas.⁵⁰

1. Alkoholio kainų reguliavimo politika. Alkoholio kainų didinimas laikomas viena veiksmingiausių priemonių alkoholio vartojimui mažinti. Tyrimai rodo, jog didinant alkoholinių gėrimų kainas, alkoholio vartojimas sumažėja visose amžiaus grupėse, ir ypač jaunimo tarpe, o taip pat sumažėja dėl alkoholio vartojimo kylančių problemų mastas, t.y. įvairių nusikaltimų, nelaimingų atsitikimų bei mirčių skaičius.⁵¹ Alkoholio kainų reguliavimo sričiai priskiriama: efektyvios alkoholio apmokestinimo sistemos sukūrimas; reguliarius kainų peržiūrėjimas, priklausomai nuo infliacijos ir pajamų lygio; nuolaidų, akcijų alkoholiniams gėrimams apribojimai ar draudimai; minimalios kainos alkoholiniams gėrimams nustatymas; nealkoholinių gėrimų kainų mažinimas, taip skatinant jų vartojimą; subsidijų alkoholinių gėrimų gamintojams sumažinimas arba sustabdymas.⁵²

2. Fizinio alkoholio prieinamumo reguliavimas. Griežčiausiai reglamentuojamas alkoholio prieinamumo reguliavimas - visišku prekybos alkoholiu draudimu, kuris praktikuojamas islamo

⁴⁷ Ten pat, p.7 – 8.

⁴⁸ Babor T., Caetano R., Evidence- based alcohol policy in the Americas: strengths, weaknesses, and future challenges// Pan Am J Public Health, 2005, no 18 (4/5), p. 327. <http://www.scielosp.org/pdf/rpsp/v18n4-5/28095.pdf> [žiūrėta 2013 02 09]

⁴⁹ Ten pat, p. 329 -333.

⁵⁰ WHO. The Global Strategy to Reduce the Harmful Use of Alcohol. 2010, p. 10. http://www.who.int/substance_abuse/alcstratenglishfinal.pdf [žiūrėta 2013 02 09]

⁵¹ Alcohol and Public Policy Group. Alcohol: No Ordinary Commodity – summary of the second edition. Society for the Study of Addiction, 2010, Addiction, **105**, p. 769–779. <http://www.apolnet.ca/resources/pubs/Alcohol-NoOrdinary2-Summary.pdf> [žiūrėta 2013 03 10]

⁵² WHO. The Global Strategy to Reduce the Harmful Use of Alcohol // ten pat, p. 16.

šalyse;⁵³ Kita fizinio alkoholio prieinamumo reguliavimo priemonė - mažmeninės alkoholio prekybos monopolija, t.y. kai prekyba alkoholiu priklauso valstybės kompetencijai. Dažniausiai alkoholio prekybai kontroliuoti valstybės naudoja licencijas, kurios už tam tikrą mokestį išduodamos subjektams norintiems verstis alkoholinių gėrimų prekyba;⁵⁴ Mažinant fizinį alkoholinių gėrimų prieinamumą ypač svarbios iniciatyvos yra šios: alkoholinių gėrimų vartojimo minimalaus amžiaus nustatymas, prekybos alkoholiu vietų ribojimas bei alkoholinių gėrimų pardavimo dienų ir laiko reguliavimas. Kaip teigia T. Babor ir R. Caetano šios priemonės mažina tiek alkoholio vartojimą, tiek problemų, kurias sukelia alkoholio vartojimas mastą.⁵⁵

3. *Alkoholio vartojimo konteksto keitimas.* P. Anderson ir B. Baumberg teigimu, tyrimai rodo, jog alkoholio konteksto keitimas gana efektyviai mažina žalą, kurią sukelia alkoholio vartojimas. Šios strategijos dažniausiai taikomos baruose ir restoranuose, o jų efektyvumas priklauso nuo alkoholio vartojimo taisyklių laikymosi priežiūros. Autorių teigimu, įstatymo dėl minimalaus alkoholio pardavimo amžiaus priėmimas bus mažai efektyvus, jeigu įmonėms, pardavinėjančioms alkoholinius gėrimus nepilnamečiams nebus realios grėsmės prarasti turimą licenciją verstis alkoholinių gėrimų prekyba. Šios strategijos veiksmingiausios naudojant kartu su bendruomeninėmis prevencijos programomis.⁵⁶

4. *Vairavimo išgėrus reguliavimo politika.* Nustatyta, jog labai efektyviai veikia, vairavimo išgėrus priemonių taikymas, tokių kaip atsitiktinis kvėpavimo tikrinimas, minimalios alkoholio koncentracijos kraujyje nustatymas, didelės baudos už vairavimą išgėrus bei teisės vairuoti transporto priemonę atėmimas, taip pat didesni apribojimai, vairuotojams neturintiems vairavimo patirties.^{57,58} Pasak T. Babor ir R. Caetano labai efektyvi priemonė didinti minimalų amžių, nuo kurio asmenys turėtų teisę įsigyti vairavimo pažymėjimą bei įtvirtinti didesnius reikalavimus jauniems vairuotojams pirmiesiems keletui metų.⁵⁹

5. *Alkoholio reklamos apribojimai.* Tyrimai rodo, jog alkoholio reklama, transliuojama tiek tradiciniais visuomenės informavimo būdais t.y. televiziją, radiją, tiek naujosiomis technologijomis t.y. internetu, mobiliaisiais telefonais, skatina alkoholio vartojimą visuomenėje, o ypač, nepilnamečių tarpe.⁶⁰ Todėl, tiek reklamos turinys, tiek reklamos poveikis visuomenei, o ypač jaunimui, yra esminis svarstomas klausimas, į kurį turėtų būti atsižvelgta. Reklamos srityje išskiriamos šios politikos intervencijos: reklamos apimties ir turinio reguliavimas; tiesioginės ir netiesioginės reklamos

⁵³ Alcohol and Public Policy Group. Alcohol: No Ordinary Commodity // ten pat, p. 773.

⁵⁴ WHO Global status report on alcohol and health // ten pat, p. 43 – 44.

⁵⁵ Babor T., Caetano R., Evidence- based alcohol policy in the Americas // ten pat, p. 329.

⁵⁶ Anderson P. Ir Baumberg B. Alkoholis Europoje visuomenės sveikatos požiūriu // ten pat, p. 9 – 10.

⁵⁷ Ten pat, p. 9.

⁵⁸ Babor T., Caetano R., Evidence- based alcohol policy in the Americas // ten pat, p. 331.

⁵⁹ Ten pat, p. 332.

⁶⁰ Babor T. F. et al. Alcohol: No Ordinary Commodity // ten pat, p. 774.

reguliavimas žiniasklaidoje; veiklos, kurioje reklamuojami alkoholiniai gėrimai rėmimo, reguliavimas; naujų formų reklamos metodų reguliavimas, tokių kaip socialinė reklama.⁶¹ T. Babor ir R. Caetano teigimu, šalyse, kuriose yra griežčiausi reklamos apribojimai pastebimi mažesni alkoholio vartojimo kiekiai ir su jo vartojimu, susijusių problemų mastas.⁶²

6. *I švietimą ir visuomenės informavimą apie alkoholio žalą nukreiptos strategijos* yra vienas populiariausių metodų naudojamų alkoholio prevencijoje. Nustatyta, jog prevencinio švietimo programos didina visuomenės informuotumą apie alkoholio žalą, tačiau nėra veiksmingos mažinant alkoholio vartojimą.⁶³ Pasak P. Anderson ir B. Baumberg, prevencinio švietimo programos atlieka svarbų vaidmenį rengiant pamatus kitoms, labiau specifinėms, alkoholio vartojimo reguliavimo priemonėms.⁶⁴

7. *Alkoholio priklausomybių gydymas ir ankstyvos intervencijos.* Įrodyta, jog trumpos gydytojų konsultacijos su pacientais, turinčiais problemų dėl alkoholio yra nebrangios ir pakankamai veiksmingos mažinant alkoholio vartojimo sukeltas pasekmes. Taip pat yra įrodyta, jog dalyvavimas anoniminių alkoholikų užsiėmimuose taip pat veiksmingas mažinant priklausomybę nuo alkoholio.⁶⁵ Kita svarbi sveikatos sektoriaus funkcija informuoti visuomenę apie alkoholio daromą žalą bei pasekmes. Šiai sričiai priskiriamos tokios intervencijos: didinti sveikatos ir socialinės apsaugos sistemų darbo našumą plėtojant prevenciją, alkoholio priklausomybių gydymą bei teikiant pagalbą alkoholio paveiktoms šeimoms; stebėti bei konsultuoti asmenis žalingo alkoholio vartojimo klausimais pirminiame sveikatos priežiūros sektoriuje, tokios iniciatyvos turėtų apimti ankstyvą piktnaudžiavimo alkoholiu nustatymą nėščiujų ir vaisingo amžiaus moterų tarpe; užtikrinti sveikatos priežiūros prieinamumą ypač žemesnio socialinio statuso asmenims; įkurti ir plėtoti registracijos ir stebėjimo sistemą ir rinkti informaciją apie sergamumą bei mirtingumą nuo alkoholio.⁶⁶

Kadangi dėl alkoholio vartojimo valstybės patiria daugybę nuostolių: prarandamos gyvybės, suluošinami žmonės, kenčia darbo našumas, papildomos gydymo išlaidos, įvairūs nusikaltimai, viešosios tvarkos pažeidimai ir pan., todėl siekiant sumažinti dėl alkoholio vartojimo atsirandančias pasekmes valstybės imasi reguliuoti tiek alkoholio gamybą, tiek prekybą, tiek vartojimą. Reguliavimą, kaip jau išsiaiškinta, reikia laikyti valstybės piliečiams teikiama viešąja gėrybe. Šiuo atveju reguliuojant alkoholio prekybą bei vartojimą stengiamasi apsaugoti visuomenę nuo neigiamo alkoholio poveikio bei užkirsti kelią dėl alkoholio vartojimo atsirandančiom problemoms.

⁶¹ WHO The Global Strategy to Reduce the Harmful Use of Alcohol // ten pat, p. 15 – 16.

⁶² Babor T., Caetano R., Evidence- based alcohol policy in the Americas // ten pat, p. 332.

⁶³ Babor T. F. et al. Alcohol: No Ordinary Commodity // ten pat, p. 774.

⁶⁴ Anderson P. Ir Baumberg B. Alkoholis Europoje visuomenės sveikatos požiūriu // ten pat, p. 9.

⁶⁵ Babor T., Caetano R., Evidence- based alcohol policy in the Americas // ten pat, p. 332 – 333.

⁶⁶ WHO. The Global Strategy to Reduce the Harmful Use of Alcohol // ten pat, p. 12.

Reguliavimui šalys pasitelkia įvairias priemones pradedant nuo visuomenės informavimo, baigiant visišku alkoholio draudimu.

2. AKOHOLIO KONTROLĖS POLITIKA LIETUVOJE

Šiame skyriuje bus apžvelgiama alkoholio kontrolės politikos įstatyminė bazė, t.y. pagrindiniai dokumentai reglamentavę alkoholio kontrolės politikos pradžią bei tęstinumą. Analizuojamas Alkoholio kontrolės įstatymas bei kitos Vyriausybės patvirtintos programos, kuriose išdėstyti alkoholio kontrolės politikos gairės. Taip pat analizuojamos alkoholio politikos įgyvendinimo priemonės, bei skiriamas dėmesys alkoholio politiką formuojančių ir įgyvendinančių institucijų veiklos analizei.

2.1 Alkoholio kontrolės politikos įstatyminės bazės apžvalga

Lietuvos alkoholio kontrolės politikos pradžia siejama su 1995 metais priimtu Alkoholio kontrolės įstatymu. Šis įstatymas nustato pagrindinius valstybės alkoholio kontrolės principus ir yra svarbiausias teisės aktas, reglamentuojantis alkoholio kontrolės politiką Lietuvoje.

Alkoholio kontrolės įstatymo paskirtis – *Mažinti bendrąjį alkoholio suvartojimą, jo prieinamumą, ypač nepilnamečiams, piktnaudžiavimą alkoholiu, jo daromą žalą sveikatai ir ūkiui, nustatyti teisės gaminti, parduoti, įvežti, importuoti ir eksportuoti šiame įstatyme reglamentuojamus alkoholio produktus suteikimo ūkio subjektams teisinius pagrindus. Šis Įstatymas reglamentuoja santykius, susijusius su alkoholio produktu, maisto ir kitų produktų, kuriuose yra etilo alkoholio, gamyba, prekyba, laikymu, gabenimu, įvežimu, importu, eksportu, vartojimu, reklama, rėmimu, ir nustato valstybės alkoholio kontrolės Lietuvos Respublikoje pagrindus.*⁶⁷

Alkoholio kontrolės įstatyme alkoholio kontrolė apibrėžiama kaip: „Visos alkoholio produktų gamybos, įvežimo, importo, eksporto, prekybos, vartojimo, reklamos valstybinio reglamentavimo priemonės, skirtos alkoholio vartojimui, taip pat jo ir kitų produktų, kuriuose yra etilo alkoholio, vartojimo žalai sveikatai ir ūkiui mažinti.“⁶⁸

Įstatyme nurodomi šie valstybės alkoholio kontrolės politikos principai:⁶⁹

- 1) *Mokesčiais mažinti alkoholinių gėrimų prieinamumą;*
- 2) *valstybinio reglamentavimo priemonėmis užtikrinti valstybės alkoholio kontrolės, gyventojų sveikatos išsaugojimo ir stiprinimo, nepilnamečių švietimo programų finansavimą;*
- 3) *riboti alkoholinių gėrimų pardavimo ir vartojimo skatinimą;*

⁶⁷ LR Alkoholio kontrolės įstatymas 1995 m. balandžio 18 d. Nr. I-857 // Valstybės žinios. 1995, Nr. 44-1073, str.1. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=329373 [žiūrėta 2013 02 09]

⁶⁸ Ten pat, str.2

⁶⁹ LR Alkoholio kontrolės įstatymas // ten pat, str.3.

- 4) drausti priemones, skatinančias jaunimą pirkti ir vartoti alkoholinius gėrimus;
- 5) skatinti juridinius asmenis, kurie verčiasi alkoholio verslu, prisidėti įgyvendinant valstybės alkoholio kontrolės politiką;
- 6) didinti visuomenės informuotumą alkoholio vartojimo daromos socialinės ir ekonominės žalos sveikatai ir ūkiui klausimais;
- 7) remti sveikatos ir blaivybės organizacijų veiklos programas ir tuo didinti alkoholinių gėrimų nevartojančių gyventojų skaičių;
- 8) skatinti nealkoholinių gėrimų gamybą ir prekybą;
- 9) remti laisvos nuo alkoholio gyvenamosios aplinkos planavimą;
- 10) skatinti socialinės aplinkos be alkoholio kūrimą;
- 11) skatinti mokslinius tyrimus bei informacijos apie alkoholio vartojimo žalą sveikatai sklaidimą visuomenei;
- 12) stiprinti bendradarbiavimą su kitomis ES valstybėmis narėmis ir tarptautinėmis organizacijomis alkoholio vartojimo mažinimo klausimais.

Kitas svarbus dokumentuotas, kuriame buvo nustatomos alkoholio politikos formavimo gairės – Lietuvos sveikatos programa, Lietuvos Respublikos (toliau LR) Seimo patvirtinta 1998 metais. Programoje buvo iškeltas tikslas iki 2010 metų sumažinti alkoholio vartojimą 25 procentais.⁷⁰ Šio tikslo įgyvendinimui buvo numatyta daug priemonių, tačiau jis ne tik, kad nebuvo pasiektas, bet alkoholio vartojimas kasmet augo. Remiantis Statistikos departamento duomenimis 1999 metais vienam Lietuvos gyventojui teko 9,3 litro absoliutaus (100 procentų) alkoholio. Iki 2007 metų suvartojamo alkoholio kiekis nuolat didėjo ir pasiekė 11,2 litro vienam asmeniui per metus, 2008 metais jis išliko toks pat - 11,2 litro asmeniui. 2009 metais pastebimas alkoholio vartojimo sumažėjimas, tuo metu vienam asmeniui tenkantis alkoholio kiekis siekė 10,6 litro. Tačiau šis mažėjimas visiškai neatspindėjo 2010 metų pagal Lietuvos sveikatos programą planuojamo pasiekti tikslo – 7,1 litro vienam asmeniui per metus.^{71,72}

Dar vienas svarbus dokumentas buvo LR Vyriausybės 1999 metų vasario 25 d. nutarimu patvirtinta Valstybės alkoholio kontrolės programa 1999 – 2011 metų laikotarpiui. Programa parengta

⁷⁰ LR Seimo 1998 m. liepos 2d. Nr. VIII-833 nutarimas „Dėl Lietuvos Sveikatos programos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 1998, Nr. 64-1842
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=60036&p_query=sveikatos%20programos&p_tr2=2 [žiūrėta 2013 02 10]

⁷¹ Lietuvos Statistikos departamentas/Alkoholio vartojimas ir padariniai <http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=2604> [žiūrėta 2013 02 10]

⁷² Matulas A., Vergyga A. Alkoholio suvartojimo ir pasekmių mažinimo Lietuvoje programa. Parengta remiant Tėvynės sąjungos (konservatoriai, politiniai kaliniai ir tremtiniai, krikščioniškieji demokratai) “Nauja darbotvarkė Lietuvai” ir Demokratinės politikos institutui.
http://www.blaivus.org/UserFiles/blaivi_karta/13.1.%20Alkoholio%20kontrol%C4%97%20ir%20prevencija/424alkprograma.pdf [žiūrėta 2013 02 10]

vykdant LR alkoholio kontrolės įstatymo įgyvendinimo priemones. Programoje buvo numatyta iširti alkoholio daromą žalą žmogaus sveikatai ir šalies ekonomikai, atlikti mokslinius tyrimus, kurie padėtų nustatyti alkoholio paplitimo priežastis, ugdyti blaivybės nuostatas vaikams, jaunimui, šeimoms. Taip pat planuota pasitelkti įvairių sričių specialistus, nevyriausybinės organizacijas propaguojant blaivų gyvenimo būdą. Svarbiausias programos tikslas – vadovaujantis LR alkoholio kontrolės įstatymu, mažinti alkoholio pasiūlą ir vartojimą, piktnaudžiavimą alkoholiu bei jo daromą žalą žmonių sveikatai ir Lietuvos ūkiui.⁷³ Programos įgyvendinimas baigtas 2011 metais.

2008-ųjų metų sausio 9 d. LR Vyriausybė patvirtino Blaivybės metų programą. Ši programa buvo skirta skleisti Blaivybės metų idėjas, formuoti teigiamą požiūrį į blaivybę bei stiprinti sveikos gyvensenos nuostatas. Programa parengta vadovaujantis PSO Alkoholio kontrolės strategijos, Lietuvos sveikatos programos nuostatomis bei LR alkoholio kontrolės įstatyme išdėstytais valstybės alkoholio kontrolės politikos principais.⁷⁴ Blaivybės programos tikslas – „Ugdyti visuomenės, ypač vaikų ir jaunimo, blaivybės nuostatas, skatinti blaiviai gyventi, plėtoti valstybės, savivaldybių institucijų ir įstaigų, nevalstybinių organizacijų ir bendruomenės bendradarbiavimą skleidžiant blaivybės idėjas visuomenėje, diegiant vaikams ir jaunimui vertybines sveiko gyvenimo būdo nuostatas.“⁷⁵

Valstybės alkoholio programa ir Blaivybės metų programa buvo sukurtos kaip priemonės Lietuvos sveikatos programoje iškeltam tikslui įgyvendinti. Programų įgyvendinimo laikui pasibaigus numatytas tikslas – iki 25 procentų sumažinti alkoholio vartojimą, nebuvo pasiektas, tačiau nuo 2008 metų pastebimi teigiami poslinkiai. Šie poslinkiai siejami su priimtais svarbiais sprendimais alkoholio politikos srityje: reklamos draudimas televizijoje ir radijuje nuo 6 iki 23 val., padidintas alkoholinių gėrimų akcizas, apribotas prekybos gėrimais darbo laikas, sugriežtinta neblaivių vairuotojų atsakomybė bei kiti svarbūs sprendimai.⁷⁶ Statistikos departamento duomenimis mirtingumas dėl alkoholio sukeltų priežasčių mažėjo: 2008 metais mirusiųjų skaičius buvo 1475, 2009 metais – 1019 mirusiųjų, t.y. 456 mirusiais mažiau, 2010 mirusiųjų skaičius buvo 962 asmenys, o tai 57 mirusiais mažiau negu 2010 metais.⁷⁷ Valstybinio psichikos centro duomenimis, alkoholinių psichozijų atvejų 100 tūkstančiui gyventojų sumažėjo nuo 112,2 atvejo 2008 metais iki 103,2 atvejo 2010 metais.⁷⁸

⁷³ L R Vyriausybės nutarimas, 1999 m. vasario 25 d. Nr. 212 „Dėl valstybės alkoholio programos patvirtinimo“// Valstybės žinios. 1999, N. 21-603 http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=74909&p_query=&p_tr2=2 [žiūrėta 2013 02 10]

⁷⁴ LR Vyriausybės 2008 m. sausio 9 d. Nr. 19 nutarimas „Dėl blaivybės metų programos patvirtinimo“// Valstybės žinios. 2008, Nr. 8-277. <http://tar.tic.lt/Default.aspx?id=2&item=results&aktoid=04828E4F-1A31-4D07-90CB-37D60232D02B> [žiūrėta 2013 02 10]

⁷⁵ Ten pat.

⁷⁶ LR Alkoholio įstatymo pakeitimo įstatymas 2007 m. birželio 21 d. Nr. X-1198// Valstybės žinios. 2007, Nr. 77-3041 <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/oldsearch.preps2?a=301361&b=> [žiūrėta 2013 02 10]

⁷⁷ Lietuvos Statistikos departamentas/Alkoholio vartojimas ir padariniai/ <http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=2604> [žiūrėta 2013 02 10]

⁷⁸ Valstybinis psichikos sveikatos centras http://www.vpsc.lt/index.php?option=com_content&view=category&id=11&Itemid=22&lang=en [žiūrėta 2013 02 10]

Statistikos departamento duomenimis nuo 2008 metų pradėjo mažėti kelių įvykių skaičius dėl neblaivių asmenų kaltės. 2008 metais dėl neblaivių asmenų kaltės įvyko 674 eismo įvykiai, juose žuvo 63 asmenys. Iš visų eismo įvykių kilusių dėl neblaivių vairuotojų kaltės, 509 sukėlė neblaivūs vairuotojai. Juose žuvo 50 asmenų. 2009 metais dėl neblaivių asmenų kaltės įvyko 428 eismo įvykiai, kurių metų žuvo 48 asmenys. Iš visų eismo įvykių kilusių dėl neblaivių asmenų kaltės, 312 sukėlė neblaivūs vairuotojai, jų metu žuvo 39 asmenys. 2010 metais eismo įvykių ir mirusiųjų asmenų skaičius dėl neblaivių asmenų kaltės išaugo: įvyko 534 eismo įvykiai, jų metu žuvo 63 asmenys. Tačiau eismo įvykių skaičius dėl neblaivių vairuotojų kaltės buvo 289, o mirusiųjų skaičius 32, t.y. 23 įvykiais ir 7 mirusiais mažiau negu 2009 metais.⁷⁹

Atsižvelgiant į po truputį gerėjančius rezultatus ir siekiant alkoholio kontrolės politikos tęstinumo toliau gerinti su alkoholio vartojimu ir jo pasekmėmis susijusius rodiklius 2011 metų rugsėjo 14 d. LR Vyriausybė patvirtino bendrą Alkoholio ir Tabako kontrolės 2012-2014 metų programą (tarpinstitucinį veiklos planą). Ši programa parengta vadovaujantis LR Alkoholio kontrolės įstatymo 24 straipsnio 1 dalimi, ir LR Tabako kontrolės įstatymo 24 straipsnio 1 dalimi, kuriose išdėstyta, jog LR Vyriausybė rengia, tvirtina ir įgyvendina valstybės alkoholio ir tabako kontrolės programas.⁸⁰ Programos paskirtis „Įgyvendinti Alkoholio kontrolės įstatymo ir Tabako kontrolės įstatymo tikslus – mažinti alkoholinių gėrimų ir tabako gaminių suvartojimą Lietuvoje, Lietuvos nacionalinės visuomenės sveikatos priežiūros 2006– 2013 metų strategijos<...> nuostatas, Europos Sąjungos ir Pasaulio sveikatos organizacijos rekomendacijas.“⁸²

Programos siekiniai susiję su alkoholio kontrole: skatinti piliečius vartoti mažiau alkoholio, mažinti alkoholinių gėrimų prieinamumą, tobulinti sveikatos priežiūros įstaigų darbuotojų kvalifikaciją, alkoholio vartojimo prevenciją, plėtoti sveikatos priežiūros paslaugas, remti nevyriausybinių institucijų veiklą, susijusią su sveikos aplinkos kūrimu.⁸³ Programos tikslas – „mažinti alkoholinių gėrimų ir tabako gaminių vartojimą Lietuvoje.“ Šiam tikslui pasiekti užbrėžti tokie uždaviniai:⁸⁴

- 1) *riboti alkoholinių gėrimų ir tabako gaminių prieinamumą, vykdyti alkoholinių gėrimų ir tabako gaminių kontrabandos ir nelegalių alkoholinių gėrimų ir tabako gaminių vartojimo prevenciją;*

⁷⁹ Lietuvos Statistikos departamentas /Alkoholio vartojimas ir padariniai / <http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=2604> [žiūrėta 2013 02 10]

⁸⁰ LR Alkoholio kontrolės įstatymas // ten pat, 24 str.

⁸¹ LT Tabako kontrolės įstatymas 1995 m. gruodžio 20 d. Nr. I-1143//Valstybės žinios. 1996. Nr. 11-281, 24 str. <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/oldsearch.preps2?Condition1=205660&Condition2=> [žiūrėta 2013 02 10]

⁸² LR Vyriausybės 2011 m. rugsėjo 14 d. Nr. 1080 nutarimas „Dėl Alkoholio ir Tabako kontrolės 2012-2014 metų programos (tarpinstitucinio veiklos plano) patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2012, Nr. 112-5684(nauja redakcija) http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=433776 [žiūrėta 2013 02 10]

⁸³ Ten pat.

⁸⁴ Ten pat.

- 2) vykdyti alkoholinių gėrimų ir tabako gaminių rinkodaros kontrolę;
- 3) vykdyti alkoholinių gėrimų ir tabako gaminių rinkodaros kontrolę;
- 4) kurti sveiką gyvenamąją ir darbo aplinką: informuoti visuomenę apie alkoholio ir tabako vartojimo žalą ir įgyvendinti alkoholio ir tabako vartojimo prevencijos priemones;
- 5) mažinti alkoholio vartojimo pasekmių saugiam eismui keliuose;
- 6) plėtoti sveikatos priežiūros paslaugas, susijusias su alkoholio vartojimo ir rūkymo prevencija;
- 7) vykdyti situacijos ir veiksmų, kuriais siekiama mažinti alkoholio ir tabako gaminių vartojimą, stebėseną.

2011 metų spalio 27 d. nutarimu, LR Vyriausybė patvirtino Narkotinių ir psichotropinių medžiagų, narkotinių ir psichotropinių medžiagų pirmtakų (prekursorių), tabako ir alkoholio kontrolės koncepciją, kurioje apibrėžtos narkotinių ir psichotropinių medžiagų, alkoholio ir tabako kontrolės politikos formavimo ir įgyvendinimo gairės. Koncepcijoje numatomos bendros narkotinių ir psichotropinių medžiagų, jų pirmtakų, tabako ir alkoholio kontrolės teisinio reglamentavimo tobulinimo gairės: 1) parengti LR narkotikų, tabako ir alkoholio vartojimo prevencijos fondo veiklos įstatymo projektą. Fondo lėšos būtų naudojamos narkotikų, tabako ir alkoholio prevencinėms programoms, projektams, moksliniams tyrimams remti; 2) nustatyti teisinio reguliavimo ir praktines problemas, kurios kyla institucijoms įgyvendinančioms narkotikų, tabako ir alkoholio valstybine kontrolę, siekiant veiksmingesnį kontrolės modelį; 3) tobulinti veiklos planavimą narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės srityse, parengiant vieną Narkomanijos, tabako ir alkoholio vartojimo prevencijos, narkotikų tabako ir alkoholio kontrolės programą, bei atitinkamai pakeisti šias sritis reglamentuojančių teisės aktų nuostatas. Taip pat koncepcijoje numatomos bendros šių medžiagų pasiūlos mažinimo gairės, iš kurių konkrečiai su alkoholio kontrole susijusios šios: riboti alkoholinių gėrimų prieinamumą, planuojant ir įgyvendinant alkoholio kontrolės priemones, vadovaujantis PSO Alkoholio kontrolės strategijos nuostatomis; stiprinti išorinės sienos stebėjimą bei vidaus sienos kontrolę; mažinti alkoholio sukeltų pasekmių žalą visuomenėje; stiprinti valstybės ir savivaldybės institucijų įgyvendinančių alkoholio pasiūlos mažinimo priemones administracinius gebėjimus; plėtoti kompetentingų valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų, bendruomenių ir verslo subjektų bendradarbiavimą įgyvendinant alkoholio pasiūlos mažinimo priemones.⁸⁵

Valstybės alkoholio programų tikslams įgyvendinti yra numatytos alkoholio kontrolės įgyvendinimo priemonės, kurios finansuojamos iš valstybės biudžete ir valstybės investicijų

⁸⁵ LR Vyriausybės 2011 m. spalio 27 d. Nr. 1277 nutarimas „Dėl narkotinių ir psichotropinių medžiagų, narkotinių ir psichotropinių medžiagų pirmtakų (prekursorių), tabako ir alkoholio kontrolės koncepcijos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2011, Nr. 134-6358 http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=410505&p_query=&p_tr2=2 [žiūrėta 2013 02 12]

programoje atitinkamoms ministerijoms, valstybės institucijoms ir kitiems ūkio subjektams, kurie atsakingi už programų vykdymą, patvirtintų lėšų.⁸⁶

Lietuvos alkoholio kontrolės politika įtvirtinta LR Alkoholio kontrolės įstatyme ir programose, kuriose yra bendras tikslas mažinti alkoholio suvartojimą ir jo sukeltas pasekmes, tačiau šiam tikslui pasiekti reikalingi ne tik tvirta teisinė bazė, bet ir įvairių institucijų bei įstaigų nuolatinis bendro tikslo siekimu grįstas bendradarbiavimas. Tik nuolatinė institucinė kontrolė ir mokslu grįstos alkoholio kontrolės priemonės gali padėti pasiekti alkoholio kontrolės įstatyme bei programose užbrėžto tikslo.

2.2 Lietuvos alkoholio kontrolės politikos įgyvendinimo priemonės

Šiame poskyryje analizuojamos alkoholio kontrolės politikos įgyvendinimo priemonės, bei kai kurie politikų sprendimai, turėję įtakos (tiek teigiamos, tiek neigiamos) alkoholio suvartojimo mažinimui Lietuvoje.

Lietuvos alkoholio kontrolės politika, remiantis LR Alkoholio kontrolės įstatymu yra įgyvendinama dviem pagrindinėm kryptim: **1) alkoholio prieinamumo ribojimas (3 skyrius); 2) alkoholinių gėrimų vartojimo mažinimas ir kontrolė (4 skyrius).**⁸⁷

Šios dvi kryptys įgyvendinamos Alkoholio kontrolės įstatyme įtvirtintomis priemonėmis. **Alkoholio prieinamumo ribojimui** pirmiausia pasitelkiama 1) *licencijas*. Licencijos reikalingos norint verstis didmenine ir mažmenine alkoholinių gėrimų prekyba, taip alkoholinių gėrimų įvežimui, importui, eksportui bei gamybai. Remiantis LR Alkoholio kontrolės įstatymu, Lietuvos Respublikoje draudžiama gaminti naminius alkoholinius gėrimus, išskyrus natūralios fermentacijos alkoholinius gėrimus, kurių tūrinė etilo koncentracija neviršija 18 procentų, bei naudoti juos tik asmeninėms reikmėms tenkinti. Lietuvoje alkoholinius gėrimus leidžiama gaminti tik iš žemės ūkio kilmės produktų ir denatūruoto alkoholio. Gaminti alkoholinius produktus gali tik licencijuotos įmonės. Licencijas gaminti alkoholinius produktus išduodamos tik toms įmonėms, kurios turi patvirtintus norminius dokumentus, kurie nustato gaminamų produktų saugos ir kokybės rodiklius, taip pat tam tinkančią įrangą ir patalpas, alkoholio produktų kokybės tyrimo laboratoriją bei tam kvalifikuotą personalą. Licencijas alkoholinių gėrimų gamybai išduoda Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas (toliau NTAKD). Importuoti žemės ūkio kilmės etilo alkoholį leidžiama tik turint Lietuvos Respublikos Vyriausybės įgaliotos institucijos išduotą importo licenciją. Importuoti alkoholio produktus leidžiama tik tuo atveju, kai įmonės, Europos juridiniai asmenys ir jų filialai turi užsienio

⁸⁶ LR Alkoholio kontrolės įstatymas // ten pat, 24 str.

⁸⁷ LR Alkoholio kontrolės įstatymas // ten pat, 3 ir 4 skyriai.

valstybės kompetentingos institucijos išduotus alkoholio produktų atitiktą patvirtinančius dokumentus, kuriuose privalo būti pateikti kokybės ir saugos rodikliai.⁸⁸

Atskiros licencijos išduodamos verstis didmenine bei mažmenine prekyba. Licencijas verstis didmenine prekyba išduoda NTAKD neterminuotam laikui, o licencijas verstis mažmenine prekyba išduoda atitinkamos savivaldybės vykdomoji institucija. Licencijos verstis sezonine mažmenine prekyba kurortuose bei kitose poilsio ir turizmo teritorijose išduodamos savivaldybių tarybų nustatyto turizmo sezono laikotarpiui prekiauti alumi, jo mišiniais, natūralios fermentacijos sidru, kurių tūrinė etilo koncentracija neviršija 7,5 proc. bei kitais alkoholiniais gėrimais, kurių tūrinė etilo koncentracija neviršija 22 proc. Vienkartinės licencijos verstis mažmenine prekyba natūralios fermentacijos alkoholiniais gėrimais, kurių koncentracija neviršija 13 proc. išduodamos parodų metu, bei verstis alkoholiniais gėrimais, kurių koncentracija neviršija 6 proc. masinių renginių ir mugių metu.⁸⁹

Pažeidus Alkoholio kontrolės įstatyme įtvirtintus reikalavimus, gaminti alkoholinius gėrimus, verstis didmenine bei mažmenine prekyba atitinkamai nuo pažeidimo taikomos administracinės baudos, bei panaikinamas licencijos galiojimas ir atitinkamą laikotarpį, verstis didmenine prekyba – 5 metus, mažmenine -1 metus, naujos licencijos neišduodamos.⁹⁰

Kita alkoholio prieinamumo ribojimo priemonė yra 2) *alkoholio pardavimo tankumo taškų ribojimas*. Šis ribojimas suprantamas, kaip alkoholinių gėrimų pardavimo vietų ribojimas. Pagal LR Alkoholio kontrolės įstatymą pardavinėti alkoholinius gėrimus draudžiama: laisvės atėmimo, karinėse, policijos ir kitose statutinėse, sveikatos priežiūros, ugdymo įstaigose bei jų teritorijose, prie maldos namų (atstumu, kurį nustato savivaldybės taryba); mažmeninėse prekybos vietose, kuriose vaikams ir paaugliams skirtų prekių dalis sudaro 30 proc. ir daugiau mažmeninės prekių apyvartos; iš prekybos automatų; nestacionariose mažmeninės prekybos ir viešojo maitinimo įstaigose, (išskyrus tarptautinio susisiekimo traukiniuose ir laivuose, kuriuose yra atskiros viešojo maitinimo vietos, orlaiviuose, parodose ir mugėse, kurios vyksta stacionariose patalpose, viešbučių kambarių mini baruose); mažmeninės prekybos vietose, kurios nėra izoliuotos nuo gyvenamųjų ir kitų patalpų, nesusijusių su pardavimais ar sandėliavimu; sporto varžybų metu (išskyrus alkoholinius gėrimus, kurių tūrinė etilo koncentracija neviršija 6 proc.); renginių metu, kurie skirti nepilnamečiams.⁹¹

3) *Minimalaus amžiaus alkoholinių gėrimų įsigijimui įtvirtinimas*. LR Alkoholio kontrolės įstatyme įtvirtinta, jog draudžiama parduoti alkoholinius gėrimus jaunesniems negu 18 metų asmenims. Jeigu yra abejonių, jog asmuo yra jaunesnis negu 18 metų, alkoholinių gėrimų pardavėjai turi teisę reikalauti iš alkoholinius gėrimus perkančio asmens, jo asmens amžių patvirtinančio

⁸⁸ LR Alkoholio kontrolės įstatymas // ten pat, 3 skyrius.

⁸⁹ Ten pat. 3 skyrius, str.16.

⁹⁰ Ten pat. 34 str.

⁹¹ LR Alkoholio kontrolės įstatymas // ten pat, str. 18.

dokumento. Jeigu asmuo tokio dokumento nepateikia, alkoholinių gėrimų pardavėjai privalo atsisakyti, jam parduoti alkoholinius gėrimus.⁹²

4) *Alkoholinių gėrimų pardavimo laiko ribojimas.* LR Alkoholio kontrolės įstatyme įtvirtinta, jog nuo 22 val. vakaro iki 8 val. ryto mažmeninėse prekybos vietose draudžiama pardavinėti alkoholinius gėrimus. Įstatyme taip pat įtvirtinta, jog kiekvienų mokslo metų pirmą dieną, t.y. rugsėjo 1 d. draudžiama prekyba alkoholiniais gėrimais, išskyrus viešojo maitinimo vietas. Šie draudimai, tiek laiko ribojimui tiek rugsėjo 1 d, netaikomi alkoholiniams gėrimams, parduodamiems tarptautinio susisiekimo traukiniuose, laivuose, orlaiviuose, viešbučių kambarių mini baruose, neapmuitinamose parduotuvėse bei specialiose pardavimo vietose. Taip pat nuo 22 val. vakaro iki 8 val. ryto draudžiama prekyba alkoholiniais gėrimais ir viešojo maitinimo vietose, kurios turi licencijas mažmeninei prekybai alkoholiniais gėrimais, išskyrus vietose, kuriose parduodami pilstomi alkoholiniai gėrimai ar alkoholiniai gėrimai, parduodami atidarytoje pakuotėje ir vartojami vietoje.⁹³

6) *Alkoholinių gėrimų apmokestinimas.* Vienas iš LR Alkoholio kontrolės įstatymo principų yra mokesčiais mažinti alkoholinių gėrimų prieinamumą.⁹⁴ Alkoholio apmokestinimo politika reglamentuoja LR Akcizų įstatymas. Remiantis LR Akcizų įstatymu, šiuo metu Lietuvoje taikomi tokie akcizų tarifai (etilo alkoholiui ir alkoholiniams gėrimams už produkto hektolitą): alui – 8,5 lito už 1 proc. faktinės alkoholio koncentracijos; vynui iš šviežių vynuogių ir kitiems fermentuotiems gėrimams, kurių faktinė alkoholio koncentracija yra ne didesnė kaip 8,5 proc. tūrio taikomas tarifas 53 litai, kitiems – 198 litai; tarpiniams produktams, kurių faktinė tūrio koncentracija yra ne didesnė kaip 15 proc. tūrio taikomas 198 litų tarifas, o produktams, kurių faktinė tūrio koncentracija yra didesnė kaip 15 proc. tūrio taikomas 304 litų tarifas; etilo alkoholiui taikomas 4416 litų tarifas už gryno etilo alkoholio hektolitą. Akcizų sumokėjimą kontroliuoja Valstybinė mokesčių inspekcija. Ji taip pat kontroliuoja ir akcizų sumokėjimą už importuotas prekes, jeigu jos nugabenamos į akcizais apmokestinamų prekių sandėlį, kitu atveju importuotų prekių akcizų sumokėjimą kontroliuoja teritorinės muitinės.⁹⁵

Siekiant, kad mažėtų alkoholio prieinamumas būtina didinti alkoholinių gėrimų kainas. Statistikos departamento duomenimis mažmeninės alkoholinių gėrimų kainos pastaraisiais metais nuolat augo: 2008 m. palyginti su 2007 m. padidėjo 12.6 proc., 2009 m. palyginti su 2008 m. - 9.2 proc., 2010 m. palyginti su 2009 m. – 1.1 proc. 2009 m. alkoholinių gėrimų kainų didėjimą lėmė pradėtas taikyti didesnis akcizo bei pridėtinės vertės mokesčio tarifai. Tačiau 2011 m. palyginti su

⁹² Ten pat, 18 str.

⁹³ Ten pat, 18 str.

⁹⁴ Ten pat 3 str.

⁹⁵ LR Akcizų įstatymas 2001 m. spalio 30 d. Nr. IX-569// Valstybės žinios. 2001, Nr. 98-3482, 19, 21-24.
<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/oldsearch.preps2?Condition1=226951&Condition2=> [žiūrėta 2013 02 14]

2010 m. mažmeninės alkoholinių gėrimų kainos atpigo 1.1 proc. Remiantis dabartiniais alkoholio suvartojimo duomenimis, kai vienam vyresniam negu 15 metų asmeniui tenka 14.1 litro alkoholio,⁹⁶ net ir nežymus alkoholinių gėrimų kainų mažėjimas yra žingsnis atgal Lietuvos alkoholio kontrolės politikoje.

Kita LR Alkoholio kontrolės įstatyme plėtojama alkoholio politikos kryptis **alkoholinių gėrimų vartojimo mažinimas ir kontrolė**. Ši alkoholio kontrolės politikos kryptis įgyvendinama šiomis priemonėmis.

1) *Aplinkos be alkoholio skatinimas, ribojant alkoholinių gėrimų vartojimo vietas*. LR Alkoholio kontrolės įstatyme apibrėžiamos, vietos kuriose draudžiamas alkoholinių gėrimų vartojimas, tokiu būdu skatinant kurti aplinką be alkoholinių gėrimų. Alkoholinių gėrimų vartojimas draudžiamas šiose vietose: laisvės atėmimo, karinėse, policijos, sveikatos bei švietimo įstaigose ir jų teritorijoje; valstybės ir savivaldybių institucijose bei įstaigose, išskyrus oficialius priėmimus bei protokolinius renginius; visų rūšių viešajame transporte, išskyrus tarptautinio susisiekimo traukinius, laivus, taip pat orlaivius skrendančius už Lietuvos Respublikos ribų; viešose vietose, išskyrus viešojo maitinimo vietas, turinčias licencijas verstis mažmenine alkoholinių gėrimų prekyba, taip pat parodose, mugėse, masiniuose renginiuose, kuriuose savivaldybių tarybų nustatyta tvarka, įmonėms yra išduotos licencijos prekiauti alkoholiniais gėrimais; sporto renginių metu salėse, kuriose jie vyksta.⁹⁷

2) *Visuomenės informavimas apie alkoholį, jo vartojimo žalą sveikatai ir ūkiui*. Vis didėjantis paauglių alkoholio vartojimas neramina, todėl labai svarbu kuo anksčiau supažindinti vaikus su alkoholio daroma žala. LR Alkoholio kontrolės įstatyme įtvirtinta, jog Švietimo ir mokslo ministerija privalo parengti sveikatos ugdymo programas visose bendrojo lavinimo mokyklose ir kitose švietimo įstaigose bei įtraukti sveikatos ugdymo klausimus į naujus vadovėlius; taip pat švietimo įstaigos, suderinusios su Sveikatos apsaugos ministerija (toliau SAM) privalo į ugdymo programas įtraukti informaciją apie alkoholinių gėrimų daromą žalą, taip pat apie sveikatai palankios aplinkos kūrimą bei sveikos gyvensenos propagavimą.⁹⁸ 2006 metų kovo mėn. Švietimo ir mokslo ministerija išleido įsakymą „Dėl alkoholio, tabako ir kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimo prevencijos programos patvirtinimo“ Ši programa yra sudedamoji ugdymo turinio dalis, glaudžiai siejasi su bendrosiomis programomis ir išsilavinimo standartais. Programos turinys pritaikytas kiekvienam amžiaus tarpšniui ir apima ikimokyklinį, pradinį, pagrindinį ir vidurinį ugdymą. Programos tikslas – vaikų sveikos gyvensenos

⁹⁶ Lietuvos Statistikos departamentas/Alkoholio vartojimas ir padariniai <http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=2604> [žiūrėta 2013 02 14]

⁹⁷ LR Alkoholio kontrolės įstatymas // ten pat, 22 str.

⁹⁸ LR Alkoholio kontrolės įstatymas //ten pat, 23 str.

ugdymas, skatinant nevartoti alkoholio ir kitų psichiką veikiančių medžiagų.⁹⁹ Prie prevencinių programų propaguojančių blaivybės idėjas visuomenėje galima priskirti anksčiau jau aptartą Blaivybės metų programą. Programoje per 2008 metus buvo numatyta įgyvendinti daugelis priemonių siekiant, kad visuomenė būtų daugiau informuota apie alkoholio vartojimą ir jo padarinius, bei blaivybės idėjų sklaidimui.¹⁰⁰ Norint efektyvesnių rezultatų visuomenės informavimo apie alkoholio žalą klausimais, turi būti skiriamas nuolatinis dėmesys visuomenės, o ypač vaikų ir paauglių švietimui, tą patvirtina ir psichologai. Lietuvos psichologų sąjungos (toliau LSP) psichikos sveikatos komiteto narės doc. Nidos Žemaitienės teigimu: "Vienas iš būtinų žingsnių švietimo sistemoje - kompleksinės sveikos gyvensenos ugdymo sistemos įdiegimas mokyklose"¹⁰¹

LR Alkoholio kontrolės įstatyme taip pat įtvirtinta nuostata, kad Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos laidose, nerečiau kaip du kartus per savaitę, mažiausiai po 5 minutes nuo 18 val. iki 22.30 val. turi būti transliuojamos laidos skatinančios sveiką, be alkoholio vartojimo, gyvenimo būdą, bei informuojančio visuomenę apie alkoholio vartojimo daromą žalą.¹⁰²

3) *Asmenų neblaivumo kontrolės tvarka.* Dėl neblaivių vairuotojų kaltės Lietuvoje kasmet įvyksta skaudžių avarių, kuriose žūsta ir būna sužaloti žmonės. Norint užkirsti tam kelią, labai svarbu griežtinti neblaivių vairuotojų atsakomybę.

Asmenų neblaivumo kontrolės tvarka įtvirtinta LR Alkoholio kontrolės įstatymas, jame išdėstyta, jog asmenys, vairuojantys transporto priemones, gali būti tikrinami dėl neblaivumo, alkoholio kiekio kraujyje arba iškvepiamame ore. Darbdaviai turi užtikrinti, jog jų darbuotojai, vairuojantys įmonės ar įstaigos transporto priemonę, prie vairo sėstų blaivi. Įstatyme taip pat įtvirtinta, jog transporto priemonės vairuojančių asmenų neblaivumo kontrolės tvarką, vairavimo metu leidžiamą maksimalią etilo alkoholio koncentraciją asmenų, vairujančių transporto priemones LR, iškvepiamame ore, kraujyje ir kituose skysčiuose nustato LR Vyriausybė ar jos įgaliota institucija.¹⁰³

Kitas įstatymas, kuriame išdėstyta asmenų neblaivumo kontrolės tvarka yra Administracinių teisių pažeidimo kodeksas. Šio kodekso 126 str. įtvirtina administracines bausmes už transporto priemonių vairavimą esant neblaiviams. Remiantis šiuo kodeksu, maksimali leistina alkoholio koncentracija iškvepiamame ore, kraujyje ir kituose skysčiuose yra 0,4 promilės, tiems transporto priemonių vairuotojams, kurie turi 2 metų ir daugiau vairavimo patirtį. Transporto priemonių

⁹⁹ LR Švietimo ir mokslo ministro įsakymas „Dėl alkoholio, tabako ir kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimo prevencijos programos patvirtinimo“ 2006 m. kovo 17 d. Nr. ISAK-494// Valstybės žinios. 2006, Nr. Nr. 33-1197 http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=272725 [žiūrėta 2013 02 14]

¹⁰⁰ LR Vyriausybės nutarimas „Dėl blaivybės metų programos patvirtinimo“// ten pat.

¹⁰¹ Psichologai – už alkoholio reklamos ribojimą, <http://www.manosveikata.lt/lt/temos/siuolaikine-medicina-iranga/psichologai-ndash-uz-alkoholio-reklamos-ribojima> [žiūrėta 2013 02 15]

¹⁰² LR Alkoholio kontrolės įstatymas 1995 // ten pat, 23 str.

¹⁰³ Ten pat, 26 str.

vairuotojams, kurie neturi 2 metų vairavimo patirties, leistina alkoholio koncentracija yra 0,2 promilės.¹⁰⁴

Už vairavimą esant neblaiviam LR Administracinių teisių pažeidimo kodekse yra numatytos sankcijos. Piniginės baudos skyrimas, areštas (iki 30 parų), teisių atėmimas ar transporto priemonės konfiskavimas priklauso nuo girtumo laipsnio, nuo to, ar neblaivus vairuotojas ką nors sužalojo, nuo transporto priemonės dydžio, nuo pakartotinio vairavimo neblaiviam. Kodekse taip pat nurodoma atsakomybė už neturėjamą teisės vairuoti transporto priemonės, kai vairuojančiam asmeniui atimta teisė vairuoti arba tokios teisės jis išvis neturėjo.¹⁰⁵

4)*Narkologinės priežiūros organizavimas.* Remiantis LR Alkoholio kontrolės įstatymu, asmenys, apsinuodiję alkoholiu, įstatymų nustatyta tvarka gali būti detoksikuojami asmens sveikatos priežiūros įstaigose. Jeigu alkoholiu apsinuodiję asmenys gali padaryti žalos savo ir aplinkinių žmonių sveikatai bei gyvybei, policija priverstinai juos gali pristatyti į asmens sveikatos priežiūros įstaigas. Narkologinė priežiūra atliekama LR Narkologinės priežiūros įstatymo bei kitų teisės aktų nustatyta tvarka.¹⁰⁶ LR Narkologinės priežiūros įstatyme apibrėžtas narkologinės priežiūros tikslas, kuris iš esmės atspindi kaip vykdoma narkologinė priežiūra Lietuvoje. Tikslas apibrėžiamas taip: „Kuo greičiau narkologinius ligonius integruoti į visuomenę 1)organizuojant specializuotą narkologinių ligonių asmens sveikatos priežiūrą, 2)diagnozuojant bei gydant jų sveikatos sutrikimus, 3)vykdant slaugą, 4)taikant psichologinę, medicininę ir socialinę reabilitaciją, 5)teikiant socialines paslaugas ir 6)socialinę globą.“¹⁰⁷

5)*Reklamos ribojimas.* Lietuvoje alkoholio reklama ribojama LR Alkoholio kontrolės įstatymu bei LR Reklamos įstatymu. Alkoholinių gėrimų reklamą taip pat kontroliuoja ir Valstybinė tabako ir alkoholio kontrolės tarnyba. Remiantis LR Alkoholio kontrolės įstatymu, Lietuvoje draudžiama visų formų alkoholio reklama: skirta vaikams ir paaugliams iki 18 metų, bei reklama, kurioje dalyvauja asmenys iki 18 metų; kurioje dalyvauja sportininkai, gydytojai, menininkai bei mokslininkai, kadangi jų veikla siejama su sveiko gyvenimo būdo propagavimu bei tokie asmenys yra pavyzdys visuomenei; siejanti alkoholio vartojimą su vairavimu; siejanti alkoholio vartojimą su fizinės būklės, psichinės sveikatos pagerėjimu, asmeninių problemų sprendimu, socialine sėkme ar padidintu seksualiniu aktyvumu; siejanti alkoholio vartojimą su raminančiomis ir kitomis gydomosiomis savybėmis; pateikiant didesnę turinę etilo koncentraciją, kaip alkoholinio gėrimo privalumą; palankiai vaizduojanti

¹⁰⁴ LR Administracinių teisių pažeidimo kodeksas, Žin., 1985, Nr. 1-1, 126, 129.str.
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=416992 2013 02 15]

¹⁰⁵ Ten pat, 126-129 str.

¹⁰⁶ LR Alkoholio kontrolės įstatymas // ten pat, 27 str.

¹⁰⁷ LR Narkologinės priežiūros įstatymas, 1997 m. kovo 25 d. Nr. VIII-156// Valstybės žinios. 1997, Nr. 30-711
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=259522 [žiūrėta 2013 02 15]

alkoholinių gėrimų vartojimą bei neigiamai atsiliepianti apie abstinenciją ir saikingumą; pateikianti klaidinančią informaciją apie alkoholinius gėrimus.¹⁰⁸

2011 metų pabaigoje, buvo žengtas radikalus žingsnis alkoholio kontrolės politikos srityje ir atšauktas visiškas alkoholio reklamos draudimas, turėjęs įsigaliooti 2012 metų sausio 1 d. Seimo plenarinio posėdžio vykusio 2011 m. lapkričio 3 d. pranešime teigiama, jog Seimas po svarstymo pritarė Alkoholio kontrolės įstatymo pataisoms, kuriomis buvo siūloma atsisakyti visiško alkoholio reklamos draudimo Lietuvoje. Už šį pasiūlymą balsavo 59 Seimo nariai, prieš – 35, 13 parlamentarų susilaikė.¹⁰⁹

Seimo narys G. Songaila visiško alkoholio reklamos draudimo atšaukimą argumentavo taip: „Nors projekto sumanytojų motyvai yra suprantami, tačiau alkoholio reklamos absoliutus draudimas elektroninėje erdvėje tikslo nepasieks: reklamos sklaidai per įprastinę elektroninę žiniasklaidą galioja tarptautinė konvencija “Televizija be sienų” ir atitinkama ES direktyva, kurios leidžia transliuoti alkoholio reklamą iš kitų konvenciją ratifikavusių bei ES valstybių, o per internetą iš viso nėra nustatytas koks nors reguliavimas. Techniškai ir juridškai labai nesunku organizuoti reklamos transliaciją iš užsienio (kaip antai, Latvijos, Lenkijos, Švedijos). <... >O interneto paslaugų teikėjo adreso iš viso neįmanoma sukontroliuoti. Todėl toks absoliutus reklamos draudimas išskyrus nuostolius Lietuvos verslo subjektams ir valstybei (dėl joje nesumokėtų mokesčių) nieko daugiau neduos. Be to, net jei transliuotojai iš Lietuvos juridškai neišsikels reklama persiskirstys į internetinę erdvę.“¹¹⁰ Tuometinis Ekonomikos komiteto pirmininkas D. Budrys, palaikydamas įstatymo pataisais teigė: „Nė viena Europos šalis, išskyrus Norvegiją, nėra priėmusi tokių drastiškų sprendimų“¹¹¹ toliau dėstydamas kalbėjo „Visi sutinkame, kad alkoholis yra blogis, prieinamumas yra blogai. Bet klausykite, negi šiuo metu tai yra nereglamentuojama? Mano žiniomis, nuo 23 val. iki 6 val. ryto alkoholis yra leidžiamas televizijoje reklamuoti. O nuo 6 val. ryto iki 23 val., kai vaikai gali tai pamatyti, ji yra draudžiama ir tai yra reglamentuota šiandien įstatyme. Ką mes norime padaryti? Kam mes norime atrodyti šventesni už šventus?“¹¹² A. Veryga, bendraudamas su kitų šalių kolegomis, dirbančiais alkoholio kontrolės srityje įsitikina, kad alkoholio pramonė visose šalyse daro spaudimą politikos formuotojams aiškindama, jog apribojimai yra griežtesni nei kitur, kad tai nedaro garbės šaliai, žaloja verslą ir panašiai. Pramonė kiekvienoje šalyje naudojasi ta pačia taktika - bandant pateikti

¹⁰⁸ LR Alkoholio kontrolės įstatymas // ten pat, 29 str.

¹⁰⁹ Seimas po svarstymo pritarė pataisoms dėl visiško alkoholio reklamos uždraudimo atšaukimo, 2011 m. lapkričio 3 d. pranešimas VIR(iš plenarinio posėdžio) http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=4445&p_d=117130&p_k=1 [žiūrėta 2013 02 16]

¹¹⁰ LR Seimo Ekonomikos komiteto posėdžio protokolas, 2011 m. lapkričio 8 d. Nr. 108- P-42, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=410443&p_query=&p_tr2=2 [žiūrėta 2013 02 16]

¹¹¹ Seimas atšaukė visišką alkoholio reklamos draudimą, Verslo žinios. 2011 12 06 http://vz.lt/article/2011/12/6/seimas_at%C5%A1auk%C4%97_visi%C5%A1k%C4%85_alkoholio_reklamos_draudim%C4%85?pageno=1 [žiūrėta 2013 02 17]

¹¹² Ten pat.

tą šalį neprotingai besielgiančią kitų šalių kontekste. Jis taip pat teigia, jog šalyse, kuriose buvo sumažinti reklamos draudimo apribojimai (Švedija, Danija) buvo pasitektas didžiulis viešas alkoholio pramonės spaudimas. Be to, spaudimas kuriamas ne tik šantažu ir melu žiniasklaidoje, bet ir Europos Komisijoje, kur alkoholio pramonės atstovai praleidžia nemažai laiko. Anot A. Verygos, Norvegiją, kurioje visiškai reklamos draudimas galioja nuo 1975 metų, reikėtų laikyti sektinu pavyzdžiu - šios šalies vaikai vieni mažiausiai alkoholį vartojančių Europoje. Tai reiškia, jog reklamos draudimas įmanomas, jis veikia ir duoda rezultatų, tik tiesiog tai piktina gamintojus.¹¹³ Seimo narys P. Gražulis pasisakęs prieš visiškai reklamos draudimo atšaukimą taip pat teigė, jog alkoholio pramonė reklamos draudime atliko svarbų vaidmenį: „Aš manau, kad vis dėlto ši kartą nugalėjo ir didesnę įtaką padarė alkoholio gamintojai, kurie sako, kad reklama nedidina alkoholio suvartojimo. Koks absurdas. Iš kur jūs rasite verslininką, kuris mokėtų reklamai šimtus milijonų litų arba milijonus ir jis nesitikės gauti grąžos. Nežinau, nėra galbūt tokių verslininkų, kurie taip švaistytų vėjais tuos pinigus. Kiekviena reklama duoda grąžą. Ir jeigu reklamuojama prekė, ji ir vartojama daug skaitlingiau, daug didesniais kiekiais, ir tokiu būdu verslininkams atsiperka“¹¹⁴ Kitas Seimo narys P. Luomanas, taip pat pasisakęs už visišką reklamos draudimą, teigė: „alkoholio reklama - bet kuria forma ir bet kuriomis priemonėmis skleidžiama informacija, susijusi su įmonių komercine, finansine veikla, skatinanti įsigyti ar vartoti alkoholio produktą, o alkoholis veikia psichiką ir gali lemti pripratimą bei priklausomybę.“¹¹⁵

Taigi, alkoholio pramonės įtaka nepaneigiamai turėjo didelės įtakos priimamiems sprendimams alkoholio reklamos klausimais. Po atšaukto visiškai reklamos draudimo, turėjusio įsigaliooti 2012 metų sausio 1 d., LR Alkoholio kontrolės įstatyme liko galioti anksčiau įtvirtinta alkoholio reklamos ribojimo tvarka. Pagal šią tvarką, alkoholio reklama draudžiama: laikraščių, žurnalų, knygų ir jų priedų išorinėse viršelių pusėse; vaikams ir paaugliams skirtuose laikraščiuose, žurnaluose, knygose bei televizijos ir radijo programose; LR priklausančių transliuotojų ir retransliuotojų transliuojamose programose nuo 6 val. iki 23 val. (išskyrus tarptautinius meno, kultūros ir sporto renginius, kurie tiesiogiai transliuojami ir retransliuojami); jaunimo sporto ir laisvalaikio bei kitų masinių renginių metu, teatro spektaklių kino demonstravimo vietose, išskyrus šių renginių vietose esančias prekybos vietas. Masiniuose renginiuose (išskyrus vaikams iki 18 metų) gali būti pateikiami renginių remiančios ir leidimus prekiauti alkoholiniais gėrimais turinčios, įmonės pavadinimas ar prekės ženklas, pagal turinį ir formą neprieštaraujantis teisės aktams; švietimo, mokslo, ugdymo įstaigose bei sveikatos

¹¹³ A. Veryga: Alkoholio pramonė kovoje už reklamą ginkluojasi melu ir grasinimais, Lietuvos sveikuolių sąjunga. http://www.sveikuoliai.lt/index.php?option=com_content&view=article&id=435:a-veryga-alkoholio-pramon-kovoje-u-reklam-ginkluojasi-melu-ir-grasinimais&catid=69:aktuali-informacija&Itemid=90 [žiūrėta 2013 02 17]

¹¹⁴ Seimas atšaukė visiškai alkoholio reklamos draudimą, Verslo žinios. 2011 12 06 http://vz.lt/article/2011/12/6/seimas_at%C5%A1auk%C4%97_visi%C5%A1k%C4%85_alkoholio_reklamos_draudim%C4%85?pageno=1 [žiūrėta 2013 02 17]

¹¹⁵ Ten pat.

priežiūros įstaigose; visuomeninio transporto viduje ir išorėje; degalinėse ir jų teritorijose; ant vokų, atvirlaiškių ir pašto ženklų. Taip pat LR draudžiama išorinė alkoholio reklama, išskyrus alaus, alaus mišinių, natūralios fermentacijos vyno bei sidro išorinė reklama.¹¹⁶

Visomis šiomis alkoholio kontrolės priemonėmis, įtvirtintomis LR Alkoholio kontrolės įstatyme, siekiama mažinti alkoholio vartojimą ir riboti alkoholio prieinamumą. LSP valdybos narės doc. L. Bulotaitės teigimu: „Alkoholinių gėrimų reklamos ir prekybos apribojimas yra pirmas ir labai reikalingas žingsnis kovoje su nesaikingu alkoholio vartojimu. Tačiau jei tik ribosime prieinamumą, bet nesudarysime galimybių gauti adekvačią medicininę bei psichologinę pagalbą metantiems gerti, problemos neišspręsimė“.¹¹⁷ Todėl, kaip jau minėta anksčiau, siekiant alkoholinių gėrimų vartojimo mažėjimo Lietuvoje, būtinas glaudus tarpinstitucinis bendradarbiavimas tarp politiką formuojančių ir ją įgyvendinančių institucijų.

2.3 Alkoholio kontrolės politiką formuojančios ir įgyvendinančios institucijos

LR Alkoholio kontrolės įstatyme yra įtvirtinta, jog LR alkoholio kontrolės politiką pagal kompetenciją formuoja ir koordinuoja LR Seimas, LR Vyriausybė, Nacionalinė sveikatos taryba ir savivaldybių tarybos. Valstybės alkoholio kontrolės vykdymą atlieka ministerijos, Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas, kitos valstybinės institucijos, savivaldybių vykdomosios institucijos, policija, sveikatos priežiūros įstaigos.¹¹⁸

LR Seimas svarsto ir didžiąja balsų dauguma Seimo posėdžių metu priima sprendimus, susijusius su alkoholio kontrolės politika, kurie vėliau įtvirtinami priimtais įstatymais. Taigi pagrindinė LR Seimo funkcija alkoholio politikos srityje yra įstatymų leidyba. Tai pavyzdžiui, LR Alkoholio kontrolės įstatymas, LR Narkologinės priežiūros įstatymas, LR Akcizų įstatymas.¹¹⁹

LR Vyriausybė alkoholio kontrolės politikos srityje įgyvendina Seimo priimtus įstatymus, bei koordinuoja ministerijų ir kitų Vyriausybės įstaigų veiklą. Pavyzdžiui, alkoholio kontrolės srityje Vyriausybė gali koordinuoti Sveikatos apsaugos ministerijos, (toliau SAM) Švietimo ir mokslo ministerijos, Narkotikų, tabako ir alkoholio departamento bei kitų ministerijų ar institucijų, susijusių su alkoholio kontrole veiksmus.¹²⁰ Taip pat Vyriausybė turi šiuos įgaliojimus sveikatinimo reikalams tvarkyti: tvirtinti ir užtikrinti valstybinių sveikatos programų įgyvendinimą, kaip pvz. užtikrinti Alkoholio ir Tabako kontrolės 2012-2014 metų programos įgyvendinimą; nustatyti ministerijų,

¹¹⁶ LR Alkoholio kontrolės įstatymas // ten pat, 29 str.

¹¹⁷ Psichologai – už alkoholio reklamos ribojimą, <http://www.manosveikata.lt/lt/temos/siuolaikine-medicina-iranga/psichologai-ndash-uz-alkoholio-reklamos-ribojima> [žiūrėta 2013 02 17]

¹¹⁸ LR Alkoholio kontrolės įstatymas //ten pat, 31 str.

¹¹⁹ LR Konstitucija, 1992, spalio 25 d. Valstybės Žinios. 1992, Nr. 33-1014 , 67, 69 str. <http://www3.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm> [žiūrėta 2013 02 18]

¹²⁰ Ten pat, 94 str.

Vyriausybės įstaigų kitų institucijų kompetenciją sveikatinimo veiklos klausimais, kaip pvz. Maisto ir veterinarijos tarnybos kompetencijas alkoholio kontrolės srityje; pagal kompetenciją rengti ir priimti teisės aktus kitais sveikatinimo veiklos reguliavimo klausimais, kaip pvz. nutarimas dėl transporto priemonės vairuojančių ir kitų asmenų neblaivumo (girtumo) ar apsvaigimo nustatymo taisyklių; steigia valstybines tarnybas, inspekcijas bei kitas valstybės institucijas, kurios užsiima alkoholio kontrolės priemonių įgyvendinimo užtikrinimu, kaip pvz. NTAKD.¹²¹

Nacionalinė sveikatos taryba yra LR Seimui atskaitinga sveikatos politikos koordinavimo institucija, kurios viena iš koordinavimo sričių yra alkoholio kontrolės politika. Nacionalinės sveikatos tarybos kompetencijai priskirta teikti išvadas dėl valstybės siekiamo sveikatos lygio rodiklių, sveikatinimo tikslų, taip pat Lietuvos sveikatos programos bei kitų valstybinių sveikatos programų, šiuo atveju alkoholio kontrolės politikos srityje. Taip pat pagal kompetenciją koordinuoja Lietuvos sveikatos programos įgyvendinimą bei kasmet rengia ir teikia LR Seimui pranešimą apie gyventojų sveikatos, sveikatos politikos formavimo ir įgyvendinimo būklę. Nacionalinės sveikatos tarybos sudėtyje yra 15 narių, iš kurių: 1/3 Lietuvos savivaldybių asociacijos deleguotų savivaldybių bendruomenių sveikatos tarybos narių, 1/3 visuomeninių organizacijų atstovų, ginančių visuomenės sveikatos interesus, bei 1/3 visuomenės sveikatos specialistų.¹²²

Savivaldybių tarybos tvirtina savivaldybių kompleksines programas, skiria šioms programoms finansavimą bei kontroliuoja jų įgyvendinimą. Kaip pavyzdys, tų programų sudedamoji dalis gali būti savivaldybės alkoholio kontrolės programa. Jos taip pat nustato savivaldybės reguliavimo sričiai priskirtų įstaigų įgaliojimus, kurių funkcija saugoti ir stiprinanti savivaldybės gyventojų sveikatą. Savivaldybių tarybos tvirtina visuomenės sveikatos rėmimo specialiąsias programas, viena iš jų gali būti savivaldybės alkoholio vartojimo prevencijos programa.¹²³ Remiantis LR alkoholio kontrolės įstatymu savivaldybių tarybos nustato bei visuomenės informavimo priemonėse skelbia mažmeninės prekybos alkoholiniais gėrimais prekybos ir viešojo maitinimo įmonėse licencijos išdavimo tvarką. Taip pat jos turi teisę riboti arba išvis uždrausti prekybą alkoholiniais gėrimais švenčių ir savivaldybėje vykstančių masinių renginių metu, bei atsižvelgdamos į prekybos alkoholiniais gėrimais vietą, gyventojų, bendruomenių, visuomeninių organizacijų ar kitų institucijų raštu pareikštą nuomonę ir policijos komisariato pasiūlymus, turi teisę riboti, prekybą alkoholiniais gėrimais laiką.¹²⁴

Pagal LR Vyriausybės suteiktus įgaliojimus, alkoholio kontrolės politikos įgyvendinimo kontrolę organizuoja ministerijos.

¹²¹ LR Sveikatos sistemos įstatymas, 1994 m. liepos 19 d. Nr. I-552// Žin., 1994, Nr. 63-1231, 60 str. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=259520&p_query=&p_tr2= [žiūrėta 2013 02 18]

¹²² LR Sveikatos sistemos įstatymas,/. Ten pat, 67 str.

¹²³ Ten pat, 63 str.

¹²⁴ LR Alkoholio kontrolės įstatymas // ten pat, 16, 18 str.

Remiantis LR Vyriausybės patvirtintais nuostatais, **Sveikatos apsaugos ministerijos** veiklos tikslas visuomenės sveikatos priežiūros srityje, tuo pačiu alkoholio kontrolės politikos srityje, yra formuoti Lietuvos visuomenės sveikatos priežiūros politiką bei organizuoti ir kontroliuoti jos įgyvendinimą. Siekdama šio tikslo, SAM atlieka tokias funkcijas: rengia visuomenės sveikatos priežiūros srities, tarp jų ir alkoholio kontrolės politikos, LR įstatymų bei LR Vyriausybės nutarimų projektus; organizuoja ir koordinuoja visuomenės sveikatos priežiūros strategijos įgyvendinimą alkoholio kontrolės srityje; organizuoja bei koordinuoja sveikos gyvensenos, sveikatos stiprinimo ir ligų prevencijos informacijos kaupimą, jos sklaidimą, taip pat visuomenės sveikatos specialistų poreikio planavimą bei jų kvalifikacijos tobulinimą; kontroliuoja, kaip įgyvendinama alkoholio kontrolės politika, ministerijai pavaldžiose įstaigose.¹²⁵ Remiantis LR alkoholio kontrolės įstatymu, SAM kompetencijai taip pat priskirta nustatyti, alaus, jo mišinių su nealkoholiniais gėrimais, natūralios fermentacijos vyno bei sidro, išpėjamojo teksto apie žalingą alkoholinių gėrimų poveikį sveikatai turinį, formą bei jo vietą išorinėje reklamoje.¹²⁶

Ūkio ministerija formuoja valstybės ūkio politiką, rengia įstatymų bei kitų teisės aktų valstybės alkoholio ir tabako klausimais projektus; taip pat dalyvauja vartotojų teisių apsaugos politikos formavime ir rengia įstatymų bei kitų teisės aktų projektus, susijusius su prekių ir paslaugų reklamos klausimais.¹²⁷ LR Vyriausybės įgaliojimu, Ūkio ministerija nustato skysčių, kuriose yra etilo alkoholio gamybą, įvežimą, importą, prekybą, apskaitą ir vartojimą; tvirtina maistų produktų, kuriuose yra etilo alkoholio, įvežimo, importo, apskaitos ir prekybos tvarkos aprašą; bei suderinus su NTAKD tvirtina alkoholinių gėrimų realizavimo įmonių, užsienio juridinių asmenų, jų filialų bei atstovybių LR reprezentacinėms reikmėms taisykles.

Žemės ūkio ministerija nustato alkoholinių gėrimų grupes, pogrupius ir kategorijas (išskyrus, alkoholinius gėrimus, kurių klasifikaciją nustato ES teisės aktai)¹²⁸ LR Vyriausybės įgaliojimu tvirtina laboratorijas, kurios turi teisę atlikti alkoholinių gėrimų tyrimus bei išduoda ištirtų produktų atitiktį

¹²⁵ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. spalio 13 d. nutarimas Dėl 1998 m. liepos 24 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimo Nr. 926 , „Dėl LR sveikatos apsaugos ministerijos nuostatų patvirtinimo“ pakeitimo // Valstybės žinios. 2010, Nr. 123 – 6280 http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=383404&p_query=&p_tr2=2 [žiūrėta 2013 02 19]

¹²⁶ LR Alkoholio kontrolės įstatymas //ten pat, 29 str.

¹²⁷ LR Vyriausybės 1998 m. liepos 23 d. Nr. 921 nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos ūkio ministerijos nuostatų patvirtinimo“//Valstybės žinios. 1998, Nr. 67-1957. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=403498 [žiūrėta 2013 02 19]

¹²⁸ LR Vyriausybės 2008 m. balandžio 9 d. Nr. 343 nutarimas „ Dėl LR Žemės ūkio ministerijos nuostatų patvirtinimo“ pakeitimo// Valstybės žinios. 2008, Nr. 46-1732 <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/oldsearch.preps2?a=318310&b=> [žiūrėta 2013 02 19]

patvirtinančius dokumentus; rengia ir suderinus su Muitinės departamentu tvirtina, vyno, vynuogių misos bei žemės ūkio kilmės etilo alkoholio importo bei eksporto licencijavimo taisykles.¹²⁹

Švietimo ir mokslo ministerijai LR alkoholio kontrolės įstatymu pavesta parengti sveikatos ugdymo programas, visoms bendrojo lavinimo mokykloms ir kitoms švietimo įstaigoms, kuriose būtų įtraukta informacija apie alkoholinių gėrimų daromą žalą sveikatai ir ūkiui.¹³⁰

Finansų ministerija prižiūri, kad į valstybės biudžetą būtų surinkti mokesčiai (akcizai) už alkoholinius gėrimus.¹³¹

Remiantis **Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamento** nuostatais, NTAKD yra LR Vyriausybei pavaldi įstaiga, kuri dalyvauja formuojant Lietuvos, politiką narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės, vartojimo ir prevencijos srityse, taip pat pagal kompetenciją organizuoja šių sričių politikos įgyvendinimą bei ją įgyvendina. Formuojant alkoholio kontrolės ir jo vartojimo prevencijos politiką NTAKD vykdo tokias funkcijas: teikia LR Vyriausybei pasiūlymus dėl teisės aktų alkoholio kontrolės ir vartojimo prevencijos projektų rengimo; rengia valstybines alkoholio kontrolės ir vartojimo prevencijos programas bei koordinuoja jų įgyvendinimą; išanalizavęs valstybės alkoholio kontrolės ir jo vartojimo prevencijos būklę, LR Vyriausybei teikia pasiūlymus dėl teisės aktų alkoholio kontrolės srityje tobulinimo; pataria rengiant ir įgyvendinant savivaldybių alkoholio kontrolės programas; rengia ir derina LR pozicijas ES institucijose alkoholio kontrolės politikos klausimais bei dalyvauja kai LR pozicijas rengia kitos šalies institucijos; atstovauja Lietuvos interesams ES institucijose bei tarptautinėse organizacijose; rengia tarptautinių sutarčių projektus bei užtikrina jų vykdymą alkoholio kontrolės politikos srityje.¹³²

Kaip jau minėta anksčiau, NTAKD organizuoja alkoholio kontrolės ir jo vartojimo prevencijos politikos įgyvendinimą bei yra pagrindinė institucija, kuriai LR Vyriausybės pavesta ją įgyvendinti. Remiantis NTAKD nuostatais, ši institucija įgyvendinant alkoholio kontrolės politiką atlieka tokias funkcijas: išduoda ir panaikina alkoholio produktų gamybos bei didmeninės prekybos licencijas, ir tuo pačiu atlieka dokumentų, pateiktų licencijai gauti ekspertizę; prižiūri licencijų verstis mažmenine prekyba alkoholiniais gėrimais savivaldybėse išdavimo tvarką; įgyvendina alkoholio vartojimo mažinimo priemones; organizuoja mokslinius tyrimus alkoholio kontrolės ir vartojimo prevencijos srityje bei rengia metodines rekomendacijas dėl alkoholinių gėrimų vartojimo mažinimo; patikrinimų

¹²⁹ LR Vyriausybės 2004 m. balandžio 26 d. nutarimas Nr. 473 „Dėl įgaliojimų suteikimo įgyvendinant Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymą“ // Valstybės žinios. 2012, Nr. 102-5184

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=431879&p_query=alkoholio%20&p_tr2=2 [žiūrėta 2013 02 19]

¹³⁰ LR Alkoholio kontrolės // ten pat, 23 str.

¹³¹ LR Vyriausybės 1998 m. rugsėjo 8 d. Nr. 1088 nutarimas „Finansų ministerijos nuostatų patvirtinimo“ // Žin., 1998, Nr. 81-2267 http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=443393 [žiūrėta 2013 02 19]

¹³² LR Vyriausybės 2011 m. vasario 23 d. nutarimas Nr. 244 „Dėl narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamento nuostatų“ patvirtinimo // Valstybės žinios. 2011, Nr. 28-1331

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=393607&p_query=&p_tr2=2 [žiūrėta 2013 02 15]

metu prižiūri, kaip juridiniai ir fiziniai asmenys laikosi LR alkoholio kontrolės įstatymų bei kitų teisės aktų, susijusių su alkoholio kontrole; kontroliuoja kaip juridiniai ir fiziniai asmenys laikosi nustatytų alkoholinių gėrimų gamybos, prekybos bei licencijavimo taisyklių; prižiūri kaip juridiniai ir fiziniai asmenys laikosi reklamos, alkoholinių gėrimų pardavimo ribojimų ir draudimų, kurie įtvirtinti įstatymuose bei kituose teisės aktuose; pagal kompetenciją konsultuoja ūkio subjektus, kurių veikla priskirta NTAKD; vykdo veiklos susijusios su alkoholinių gėrimų vartojimu stebėseną, bei teikia informaciją šia veikla suinteresuotiems asmenims; bei galiausiai informuoja visuomenę apie savo veiklą, susijusia su alkoholio kontrole ir jo vartojimo prevencija.¹³³

Užtikrinti efektyvų alkoholio kontrolės politikos įgyvendinimą NTAKD padeda dar keletas institucijų, viena iš jų **Valstybinė maisto ir veterinarijos tarnyba** (VMVT). VMVT nustato, ar maisto, o taip pat ir alkoholio produktų, sauga, kokybė, jo tvarkymas ir pateikimas rinkai atitinka higienos normų reikalavimus. Konkrečiai alkoholio kontrolės srityje, tarnybos kompetencijai priskiriama kontroliuoti alkoholio produktų atitiktį teisės aktų ir deklaruojamų norminių dokumentų reikalavimams bei prižiūrėti kaip laikomasi alkoholio produktų gamybos, realizavimo, laikymo, vežimo, įvežimo į LR teritoriją reikalavimų.¹³⁴

Valstybinė mokesčių inspekcija(VMI) užtikrina mokesčių sumokėjimą į valstybės biudžetą, tarp jų ir už alkoholinius gėrimus.¹³⁵ VMI taip pat pagal 34 str. 11 dalį, skiria baudas už Alkoholio kontrolės įstatymo reikalavimų nesilaikymą, konkrečiai už: alkoholinių produktų pardavimą, gabenimą, laikymą neturint tų produktų įsigijimo ar gabenimo dokumentų; už alkoholinių gėrimų nepaženklintų, specialiais LR ženklais – banderolėmis pardavimą ir laikymą; už kontrabandinių alkoholio produktų pardavimą ir laikymą; už alkoholinių gėrimų pardavimą neturint tam licencijos; už licencijos perleidimą naudotis kitiems asmenims ar įmonėms; už pilstomų alkoholinių gėrimų pardavimą ne stacionariose viešojo maitinimo įmonėse ar pastatuose, bei kitais įstatymo numatytais atvejais.¹³⁶

Savivaldybių vykdomosios institucijos neterminuotam laikui išduoda licencijas verstis mažmenine prekyba alkoholiniais gėrimais, taip pat sezonines licencijas verstis alkoholinių gėrimų prekyba kurortuose, turizmo ir poilsio vietose bei vienkartinės licencijas alkoholinių gėrimų prekybai, kurių tūrinė etilo koncentracija neviršija 13 proc. masinių reagentų, parodų bei mugių metu. Jos taip

¹³³ Ten pat.

¹³⁴ LR Vyriausybės 2000 m. birželio 28 d. nutarimas, Nr. 744, „Dėl valstybinės veterinarijos tarnybos nuostatų patvirtinimo“// Valstybės žinios. 2000, Nr.: 53 -1537

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=104196&p_query=&p_tr2=2 [žiūrėta 2013 02 15]

¹³⁵ LR finansų ministro 2004 m. gegužės 14 d. Nr. 1K-183 įsakymas dėl LR finansų ministro 1997 m. liepos 29 d. įsakymo Nr.110 „Dėl valstybinės mokesčių inspekcijos prie finansų ministerijos nuostatų patvirtinimo“ pakeitimo 2004 m. gegužės 14 d. Nr. 1K-183//Valstybės žinios. 2004, Nr. 82-2966

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=233696&p_query=&p_tr2=2 [žiūrėta 2013 02 17]

¹³⁶ LR Alkoholio kontrolės įstatymas// ten pat. 17, 18, 34 str.

pat prižiūri kaip laikomasi LR alkoholio įstatyme įtvirtintų išorinės reklamos draudimų reikalavimų, o esant pažeidimams skiria baudas.¹³⁷

Pagrindinis **policijos** uždavinys, susijęs su alkoholio kontrolės politikos įgyvendinimu yra viešosios tvarkos ir visuomenės saugumo užtikrinimas, eismo priežiūra, leidimų bei licencijuojamos veiklos priežiūra, taip pat nusikalstamos veikos bei kitų teisės pažeidimų prevencija, atskleidimas.¹³⁸ Užtikrinant viešąją tvarką policija prižiūri, kad būtų laikomasi LR alkoholio kontrolės įstatyme įtvirtintų reikalavimų, tai alkoholinių gėrimų pardavimo laiko, dienų ribojimai, draudimo parduoti alkoholinius gėrimus nepilnamečiams laikymasis, alkoholinių gėrimų vartojimo ribojimai viešose vietose, tvarkos užtikrinimas masinių renginių, mugių, parodų metu ir pan. Užtikrinant eismo priežiūrą, policija vykdo reidus arba atsitiktinai tikrina vairuotojų blaivumą. Policija taip pat prižiūri, ar alkoholiniais gėrimais prekiaujančios įstaigos laikosi licencijoje įtvirtintų reikalavimų bei prižiūri, jog Lietuvoje vykdoma alkoholinių gėrimų gabenimo pardavimo veikla būtų legali, tai pvz. kontrabandinių alkoholinių gėrimų gabenimas bei pardavimas, namų gamybos alkoholinių gėrimų pardavimas, nepaženklintų specialiais ženklais – banderolėmis gėrimų pardavimas ir pan. Už LR Alkoholio kontrolės įstatyme įtvirtintų reikalavimų nesilaikymą, remiantis 34 str. 11 dalimi policija skiria atitinkamas baudas pažeidėjams.¹³⁹ Vykdydami nusikalstamų veikų prevenciją, policijos pareigūnai turi teisę priverstiniam patikrinimui į sveikatos priežiūros įstaigą pristatyti nuo alkoholio apsvaigusius asmenis, o taip pat neblaivius asmenis, aptiktus viešosiose vietose apsvaigusius nuo alkoholio, jeigu jie nebegali judėti arba gali pridaryti žalos sau ir aplinkiniams.¹⁴⁰

Sveikatos priežiūros įstaigos remiantis LR Narkologinės priežiūros įstatymu, įgyvendinant alkoholio kontrolės politiką Lietuvoje atlieka tokias funkcijas: taiko prevencines priemones alkoholio vartojimui mažinti; atliekant medicininę apžiūrą nustato girtumo (apsvaigimo) laipsnį; diagnozuoja susirgimus, susijusius su alkoholio vartojimu; atlieka detoksikaciją, gydymą, medicininę reabilitaciją bei slaugą; tvarko pasekmių, susijusių su piktnaudžiavimu alkoholiu apskaitą, t.y. renka statistinius duomenis apie smurtines mirtis ir savižudybes, kurias įtakojo alkoholio vartojimas, traumas bei apsinuodijimus.¹⁴¹

Apibendrinant skyrių, galima teigti, jog Lietuvoje sukurta pakankamai palanki įstatyminė bazė alkoholio kontrolės politikos plėtotei: priimtas alkoholio kontrolės politiką įteisinantis įstatymas, daugybė kitų teisės aktų ir programų, taip pat, Lietuvos alkoholio kontrolės politikoje įtvirtintos PSO rekomenduotos, moksliniais tyrimais pagrįstos alkoholio kontrolės priemonės. Institucijų gausa,

¹³⁷ Ten pat, 16, 29, 34 str.

¹³⁸ LR Policijos veiklos įstatymas, 2000 m. spalio 17 d. Nr. VIII-2048/Valstybės žinios. 2000, Nr. 90-2777, 5 str. <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/oldsearch.preps2?Condition1=211180&Condition2=> [žiūrėta 2013 02 17]

¹³⁹ LR Alkoholio kontrolės įstatymas// ten pat, 17, 18, 34 str.

¹⁴⁰ LR Policijos veiklos įstatymas//ten pat, 19 str.

¹⁴¹ LR Narkologinės priežiūros įstatymas// ten pat, 30-711, 12 str.

besirūpinanti tiek alkoholio kontrolės politikos formavimu, tiek koordinavimu ir įgyvendinimu, taip pat parodo, jog Lietuvoje yra tinkama erdvė efektyviam alkoholio kontrolės politikos plėtojimui. Ypač svarbi NTAKD veikla, kuris atlieka ne tik įgyvendinimo kontrolę, patį jos įgyvendinimą, bet ir įvertinęs Lietuvoje įgyvendinamos alkoholio kontrolės politikos problemas, prisideda prie alkoholio kontrolės politikos tobulinimo, teikdamas išvadas, pasiūlymus bei rekomendacijas. Nemažiau svarbi ir kitų institucijų veikla: pvz. savivaldybių, užtikrinant alkoholio politikos įgyvendinimą vietos lygiu, taip pat svarbų vaidmenį atlieka sveikatos priežiūros įstaigos, kurios tiesiogiai susiduria su alkoholio vartojimo pasekmėmis, gydant, reabilituojant, teikiant psichiatrines bei psichologines paslaugas. Tačiau efektyviam alkoholio kontrolės politikos įgyvendinimui didelę reikšmę turi alkoholio pramonės įtaka, kuri nuolat stengiasi paveikti valstybės politikos formuotojus. To pavyzdys, visiško alkoholio reklamos draudimo atšaukimas, kuris pagal LR alkoholio kontrolės įstatymą turėjo įsigalioti 2012 m. sausio 1 d. Vienas iš labiausiai LR Seimo narių akcentuojamų argumentų buvo, jog visiškas reklamos draudimas neduos nieko kito, kaip nuostolius Lietuvos verslui.

3. ALKOHOLIO KONTROLĖS SITUACIJOS ŠAKIŲ RAJONO SAVIVALDYBĖJE ANALIZĖ

Šakių rajono savivaldybė, dėl geografiškai palankių sąlygų, turimos sienos su Kaliningrado sritimi, patenka į kontrabandinės įtakos zoną. Nors kontrabandos mastas ir nėra įvertinamas, tačiau tikimybė plisti kontrabandiniam alkoholiui, yra. Ypač neramina vis didėjantis alkoholinių gėrimų vartojimas paauglių tarpe, tai parodė jau minėtas HBSC tyrimas. Šakių rajono visuomenės sveikatos biuro vadovo V. Lebedžinsko teigimu, Šakių rajono savivaldybės alkoholio kontrolės politika daugiausia yra orientuota, būtent į jaunimą. Jo teigimu, jaunimą dar galima paveikt, o vyresnius žmones jau sunku perauklėti.¹⁴²

Šiame skyriuje bus apžvelgiami teisės aktai, reglamentuojantys savivaldybės teises alkoholio kontrolės srityje, Šakių rajono alkoholio kontrolės politiką įgyvendinančios įstaigos, taip pat savivaldybėje atlikti tyrimai bei analizuojami statistiniai rodikliai, susiję su alkoholinių gėrimų vartojimu ir pasekmėmis.

3.1 Šakių rajono savivaldybės alkoholio kontrolės politikos administracinė sistema

Prieš pradėdant analizuoti patį alkoholio kontrolės politikos įgyvendinimą savivaldybėje, reikia paminėti teisės aktus, reglamentuojančius savivaldybės teises alkoholio kontrolės srityje.

Taigi, pirmiausia reikia paminėti LR alkoholio kontrolės įstatymą, kuriuo savivaldybėms suteikiama teisė išduoti ir panaikinti arba atsisakyti išduoti licencijas (tiek laikinas, tiek sezonines, tiek vienkartinės) verstis mažmenine alkoholinių gėrimų prekyba taip pat riboti ar uždrausti alkoholinių gėrimų prekybą masinių renginių ar švenčių metu bei riboti prekybos alkoholiniais gėrimais laiką. Šiuo įstatymu, savivaldybėms taip pat pavesta kontroliuoti išorinės reklamos draudimų laikymąsi, o esant pažeidimams – skirti baudas.¹⁴³

Kitas įstatymas, reglamentuojantis savivaldybės teise alkoholio kontrolės srityje yra LR Savivaldos įstatymas. Pagal šį įstatymą savivaldybės rengia alkoholio kontrolės programas, jas finansuoja ir įgyvendina, taip pat dalyvauja ir bendradarbiauja užtikrinant viešąją tvarką, t.y. kuriant ir įgyvendinant nusikaltimų, susijusių su alkoholio kontrole bei kitomis psichiką veikiančiomis medžiagomis, prevencijos programas.¹⁴⁴

¹⁴² Interviu su Šakių rajono savivaldybės visuomenės sveikatos biuro direktorium V. Lebedžinskiu, 2013 m. kovo 6 d. 2 pr.

¹⁴³ LR Alkoholio kontrolės įstatymas// ten pat, 16, 18, 18,¹29, 34 str.

¹⁴⁴ LR Vietos savivaldos įstatymas 1994 m. liepos 7d. Nr. I-533// Žin, 2008, Nr. 113- 4290, 6 str. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=441200 [žiūrėta 2013 02 19]

LR Visuomenės sveikatos priežiūros įstatyme įtvirtinta, jog savivaldybių tarybos tvirtina neinfekcinių ligų profilaktikos ir kontrolės bei sveikatos stiprinimo programas. Savivaldybė taip pat vykdo šių programų įgyvendinimo kontrolę.¹⁴⁵

LR Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymas reglamentuoja savivaldybės administracijos prevencinio darbo koordinavimo grupės veiklą. Šios veiklos viena iš funkcijų koordinuoti prevencinių programų, įgyvendinimą savivaldybėje. Taip pat teikti metodinę bei konsultacinę pagalbą prevenciniam darbui mokyklose organizuoti ir koordinuoti mokyklų prevencinių grupių darbo veiklą, įgyvendinant projektus, susijusius su alkoholio kontrole. Prevencinio darbo koordinavimo grupė taip pat vertina prevencinių priemonių vykdymą švietimo, sveikatos įstaigose bei rūpinasi prevencinio darbo veiksmingumu.¹⁴⁶

Šakių rajono savivaldybės visuomenės sveikatos stebėsenos 2012 – 2014 metų programos uždaviniuose numatyta rinkti, analizuoti ir vertinti duomenis susijusius su Šakių rajono savivaldybės gyventojų sveikatos būkle, taip pat rinkti ir analizuoti duomenis, susijusius su savivaldybės gyventojų gyvenimo ypatumais. Programoje numatyta atlikti savivaldybės suaugusiųjų gyventojų gyvenimo tyrimą, taip pat nustatyti stebėsenos objektai, iš kurių su alkoholio vartojimu susiję: psichikos ir elgesio sutrikimų vartojant alkoholį duomenų rinkimas bei moksleivių gyvenimo alkoholio vartojimo klausimais stebėseną.¹⁴⁷

Kaip didelį trūkumą galima įvardinti tai, jog Šakių rajono savivaldybė neturi patvirtintus alkoholio kontrolės programas, taip pat savivaldybėje nėra ir specialiosios alkoholio vartojimo prevencijos programos.

Kaip jau minėta praeitame skyriuje, savivaldybės alkoholio kontrolės politiką formuoja savivaldybių tarybos, o ją įgyvendina savivaldybių vykdomosios institucijos. Taigi, toliau aptariami Šakių rajono savivaldybės alkoholio kontrolės politiką įgyvendinantys subjektai.

Šakių rajono savivaldybės ūkio skyrius yra atsakingas už išorinės alkoholio reklamos draudimo ir ribojimo laikymosi kontrolę bei įstatymų numatytais atvejais, licencijų verstis mažmenine alkoholinių gėrimų prekyba išdavimą.¹⁴⁸ Šakių rajono savivaldybės administracijos vyriausiosios specialistės (savivaldybės gydytojos) uždavinys yra įgyvendinti savivaldybėje valstybės politiką, įskaitant ir alkoholio kontrolės politiką bei organizuoti teritorinę pirminę sveikatinimo veiklą

¹⁴⁵ LR Visuomenės sveikatos priežiūros įstatymas 2002 m. gegužės 16 d. Nr. IX-886//Valstybės žinios. 2002, Nr. 56-2225, 27, 41 str. http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=167900&p_query=&p_tr2= [žiūrėta 2013 02 18]

¹⁴⁶ LR Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymas, 2007 m. birželio 28 d. Nr. X-1238// Valstybės žinios. 2007, Nr. 80-3214, 11 str. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=301806&p_query=&p_tr2= [žiūrėta 2013 02 20]

¹⁴⁷ Šakių rajono savivaldybės tarybos 2012 m. vasario 15 d. sprendimas Nr. T-46 „Dėl rajono savivaldybės visuomenės sveikatos stebėsenos 2012-2014 m. programos patvirtinimo“ 2012. <http://www.sakiai.lt/index.php?2859706241> [žiūrėta 2013 02 20]

¹⁴⁸ Šakių rajono savivaldybės administracijos direktoriaus 2009 m. spalio 1 d. įsakymas Nr. AT-1288 „Dėl Šakių rajono savivaldybės administracijos ūkio skyriaus nuostatų patvirtinimo.“ 2009. http://www.sakiai.lt/go.php/lit/Ukio_skyrius_/162 [žiūrėta 2013 02 28]

visuomenės sveikatos priežiūros srityje, tarp jų ir alkoholio kontrolės srityje. Šakių rajono visuomenės sveikatos biuro funkcijos: skatinti sveiką gyvenseną, organizuojant veiklą ir dalyvaujant alkoholio vartojimo mažinimo priemonių įgyvendinime, rengti savivaldybės visuomenės sveikatos programas, įgyvendinti valstybines visuomenės sveikatos programas, gyventojų sveikatos mokymas žalingo alkoholio poveikio temomis, rengti projektus savivaldybės alkoholio vartojimo mažinimui ir juos įgyvendinti, teikti konsultacijas, organizuoti prevencines akcijas. Šakių rajono psichikos sveikatos centro funkcijos: teikti pagalbą ligoniams sergantiems psichikos ir elgesio sutrikimais vartojant alkoholį, taip pat teikti psichologinę pagalbą skiriant dėmesį susirgimų prevencijai. Viešosios įstaigos Šakių ligoninės tikslas visapusiškas ir kvalifikuotas ligonių gydymas, tarp jų ir gydymas apsinuodijus alkoholiu. Šakių rajono savivaldybės anoniminių alkoholikų grupė „Feniksas,“ dirbanti pagal 12 žingsnių programą.¹⁴⁹

Prieš pradėdant giliau analizuoti alkoholio politikos įgyvendinimą savivaldybėje, svarbu išsiaiškinti rajono situaciją alkoholio vartojimo klausimais. Todėl sekantis žingsnis - Šakių rajono savivaldybėje vykdytų tyrimų apžvalga.

3.2 Šakių rajone vykdytų tyrimų apžvalga

Šakių rajono savivaldybėje nėra atlikta išsamių mokslinių tyrimų alkoholio vartojimo ir jo pasekmių tematika. Tik pastarųjų metų atliktais moksliniais tyrimais, bandyta išsiaiškinti savivaldybės jaunimo problemas, poreikius ir vertybines nuostatas. 2010 metais buvo atliktas Šakių rajono jaunimo pagrindinių problemų, poreikių ir vertybinių nuostatų mokslinis tyrimas, kurį finansavo Šakių rajono savivaldybė, atliko A. Stulginskio universiteto dėstytojai.¹⁵⁰ 2012 metais buvo atliktas Šakių rajono savivaldybės jaunimo problematikos tyrimas, kurį užsakė Jaunimo reikalų departamento prie SAM. Tyrimas finansuotas Europos socialinio fondo ir LR valstybės biudžeto lėšomis.¹⁵¹ Šių tyrimų viena iš sudedamųjų dalių buvo žalingų įpročių paplitimas jaunimo tarpe. Buvo aiškinamasi alkoholinių gėrimų vartojimo dažnumas, alkoholinių gėrimų vartojimo priežastys, analizuotas alkoholio vartojimas pagal lytį ir amžių. Vertinant atliktus tyrimus, pastebima tendencija, jog alkoholinių gėrimų vartojimas auga. 2010 metais atlikto Šakių rajono jaunimo pagrindinių problemų, poreikių ir vertybinių nuostatų tyrimo

¹⁴⁹ Šakių rajono visuomenės sveikatos biuras, Sveikata visiems. Šakių rajono savivaldybės įstaigos, 2008, p. 6 – 19. <http://www.sakiaivsb.lt/files/633/Sveikata%20visiems.%20%C5%A0aki%C5%B3%20rajono%20savivaldyb%C4%97s%20%C4%AFstaigos..pdf> [žiūrėta 2013 03 01]

¹⁵⁰ Aleksandravičius A., Navasaitienė S., Vasylienė E. Šakių rajono jaunimo pagrindinių jaunimo problemų, poreikių ir vertybinių nuostatų mokslinio tyrimo ataskaita. Šakių rajono savivaldybė: Akademija, 2010. http://www.sakiai.lt/uploaded_files/2/sakiu_rajono_jaunimo_ataskaita_3.pdf [2013 02 28]

¹⁵¹ UAB „Spinter tyrimai“ ir kt. Šakių rajono savivaldybės jaunimo problematikos tyrimo ataskaita. Jaunimo reikalų departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos: Vilnius, 2012. http://ijpp.lt/file/Ataskaita_JRD_Sakiu_r_2012_05.pdf [žiūrėta 2013 02 28]

duomenimis tik 20,4 proc. 12-29 metų amžiaus jaunimo nevartoja alkoholio, (tyrimas vykdytas 12-29 metų amžiaus grupėje) 15,4 proc. vartoja kartą per savaitę, o 6,3 proc. jaunimo alkoholį vartoja kelis kart per savaitę. Ypač neramina tai, jog net 15,3 proc. 12-17 metų paauglių alkoholį vartoja kartą per mėnesį, 8,9 proc. – kartą per 2 savaites, ir 6,9 proc. – kartą per savaitę.¹⁵² 2012 metų Šakių rajono jaunimo problematikos tyrime taip pat analizuojamas alkoholinių gėrimų vartojimas, tačiau respondentų klausiami apie alkoholinių gėrimų vartojimą per pastaruosius 6 mėnesius. Šiuo atveju tik 16 proc. 14-30 metų amžiaus jaunuolių (tyrimas vykdytas 14-30 metų amžiaus grupėje) atsakė, kad alkoholio nevartojo niekada ir tik 11 proc. jaunuolių atsakė, jog per 6 mėnesius išvis nevartojo alkoholio, o 34 proc. teigė alkoholį vartojantys du, keturis kartus per mėnesį. Tyrimo metu buvo aiškinamasi alkoholio vartojimo priežastys per pastarąjį mėnesį: 34 proc. jaunuolių, kaip pagrindinę priežastį įvardijo norėjimą atsipalaiduoti, 15 proc. alkoholį vartojo, nes norėjo pasijusti laimingesni, 8 proc. norėjo pamiršti problemas.¹⁵³

Kitas tyrimas, jau minėtas PSO koordinuojamas tarptautinis mokyklinio amžiaus vaikų gyvenimo ir sveikatos tyrimas, kuris atliekamas kas 4 metus, paskutinį kartą vykdytas 2010 metais (Health Behavior in School-aged Children – HBSC). Šiuo tyrimu siekiama giliau pažinti paauglių gyvenimą, jos pokyčius, skirtumus tarp šalių, o taip pat išsiaiškinti žalingų įpročių paplitimą paauglių tarpe.¹⁵⁴ Tyrimo duomenys atskleidė, kad Šakių rajono savivaldybės paauglės, mergaitės, vartoja daugiausiai alkoholio šalyje. Tarp 11, 13, 15 metų mergaičių, reguliariai alkoholinius gėrimus vartoja 35,8 proc. paauglių, o Lietuvos vidurkis 22 proc. Tuo tarpu berniukų reguliariai vartojančių alkoholinius gėrimus procentas buvo truputį mažesnis – 34,5 proc., o Lietuvos – 28,1 proc.¹⁵⁵ Rezultatai iš tiesų grėsmingi, todėl reikėtų ypač susirūpinti išaugusiu alkoholio vartojimu nepilnamečių tarpe.

Toliau bus analizuojami su alkoholio vartojimu ir jo pasekmėmis susiję statistiniai duomenys, padėsiantys geriau suprasti Šakių rajono savivaldybės situaciją alkoholio vartojimo klausimais.

3.3 Su alkoholio vartojimu ir jo pasekmėmis susijusių statistinių duomenų analizė

Kaip jau kalbėta anksčiau, licencijavimas yra viena iš priemonių mažinanti alkoholio vartojimo prieinamumą. Šakių rajono savivaldybėje galiojančių licencijų skaičius 2012 m sausio 1 d. buvo 142.

¹⁵² Aleksandravičius A. ir kt. Šakių rajono jaunimo pagrindinių jaunimo problemų, poreikių...//ten pat, p. 52-53.

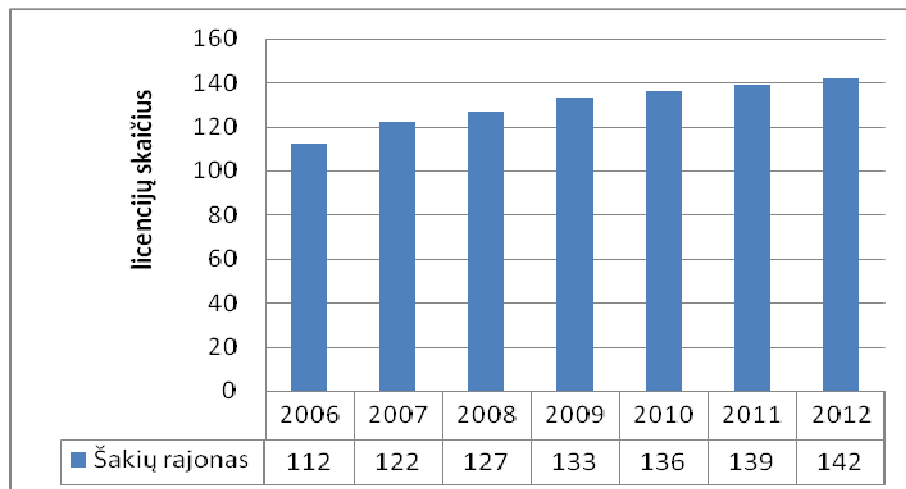
¹⁵³ UAB „Spinter tyrimai“ ir kt. Šakių rajono savivaldybės jaunimo problematikos tyrimo ataskaita //ten pat, p. 61-62.

¹⁵⁴ WHO, Social determinants of health and well-being among young people, health behavior in school-aged children (HBSC) study: international report from the 2009/2010 survey, 2012.

http://www.euro.who.int/data/assets/pdf_file/0003/163857/Social-determinants-of-health-and-well-being-among-young-people.pdf [žiūrėta 2013 02 28]

¹⁵⁵ Pagal Martinkų Z. Savivaldybių vaidmuo psichoaktyvių medžiagų kontrolėje, Šakiai, 2012, ten pat.

Diagramoje matyti, kad nors ir negausiai, bet nuo 2006 iki 2012 metų, išduotų licencijų skaičius, verstis alkoholinių gėrimų prekyba, vis augo. (2 pav.)

2 pav. Šakių rajono savivaldybėje galiojančios licencijos verstis mažmenine prekyba alkoholio produktais pagal metus

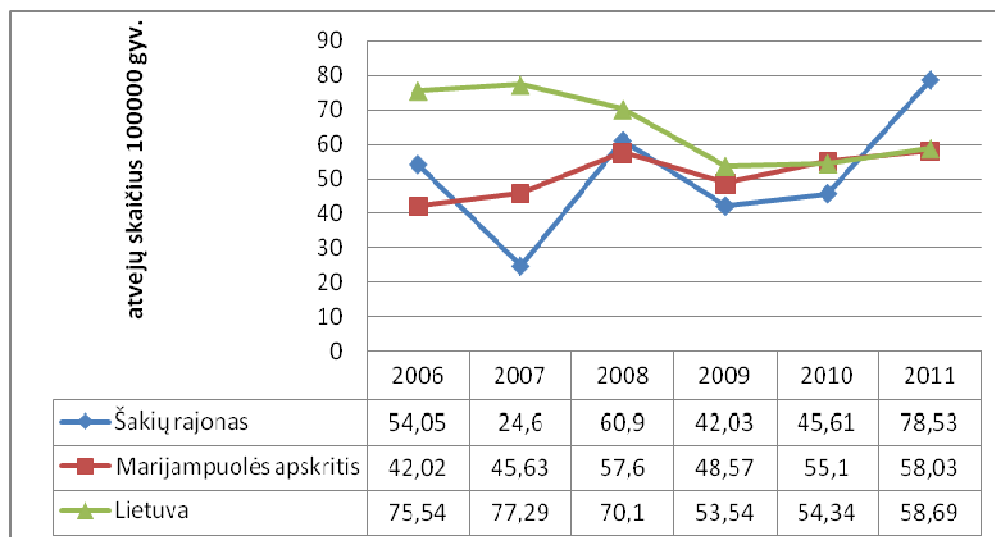
Šaltinis: sudaryta remiantis Šakių rajono savivaldybės duomenimis

Statistikos departamento duomenimis 2012 metų pradžioje Šakių rajono savivaldybėje gyveno 32052 asmenys,¹⁵⁶ padalinus iš savivaldybėje galiojančių licencijų skaičiaus gaunama, jog viena licencija aptarnauja 226 asmenis. Tai rodo, alkoholinių gėrimų prieinamumą savivaldybėje. Tačiau vertinant alkoholinių gėrimų prieinamumą, reikia atsižvelgti į gyventojų skaičiaus mažėjimą, pavyzdžiui: 2011 metų pradžioje Šakių rajono savivaldybėje buvo registruota 32590 tūkst. gyventojų,¹⁵⁷ tai yra 538 gyventojais daugiau negu 2012 metų pradžioje. Tuo tarpu, savivaldybės išduotų licencijų, verstis mažmenine alkoholinių gėrimų prekyba skaičius 2012 metų sausio 1 d. buvo 3 vienetais didesnis negu 2011 metų sausio 1 d.

Analizuojant su alkoholio vartojimu susijusias pasekmes yra svarbūs sergamumo ir mirtingumo rodikliai. 2011 m. lyginant su 2010 m. savivaldybėje sergamumas psichikos ir elgesio sutrikimais vartojant alkoholį, stipriai išaugo nuo 45, 61 atvejo 100000 gyventojų – 2010 m., iki 78,53 – 2011 m. Šis rodiklis gerokai didesnis tiek už Marijampolės apskrityje užregistruotus susirgimo atvejus, tiek už visos Lietuvos vidurkį. Diagramoje pateikiama sergamumo tendencijos psichikos ir elgesio sutrikimais vartojant alkoholį nuo 2006 m. iki 2011 m.(3 pav.)

¹⁵⁶ LR Statistikos departamentas/gyventojai, <http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1567> [žiūrėta 2013 03 01]

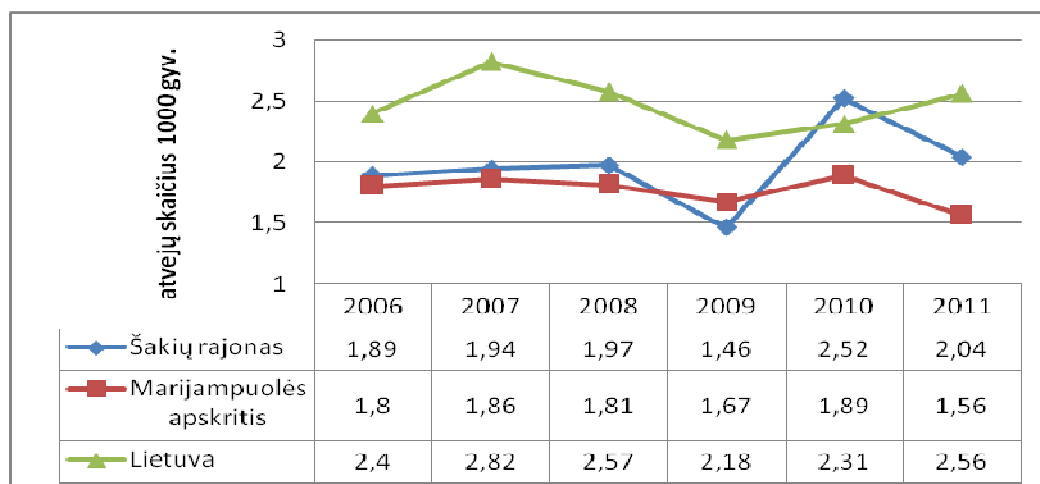
¹⁵⁷ Ten pat.

3 pav. Sergamumas psichikos ir elgesio sutrikimais vartojant alkoholį 100000 gyventojų Šakių r., Marijampolės aps., Lietuvoje 2006 – 2011 m.

Šaltinis: Higienos instituto Sveikatos informacijos centras

Analizuojant hospitalinį sergamumą psichikos ir elgesio sutrikimais dėl alkoholio vartojimo, diagramoje matyti, jog 2010 metais dėl šios ligos kreipimusi į gydytojus atvejų savivaldybėje padaugėjo ir siekė 2,52 atvejo 1000 gyventojų, lyginant su 2009 m., kai atvejų skaičius 1000 gyventojų buvo 1,46 taip pat šis sergamumas 2010 m. buvo didesnis tiek už Marijampolės apskrities 1,89/ 1000 gyventojų, tiek už Lietuvos vidurkį 2,31/1000 gyventojų. 2011 m. hospitalinio sergamumo atvejų vėl šiek tiek sumažėjo ir 1000 gyventojų teko 2,04 susirgimo atvejų. (4 pav.)

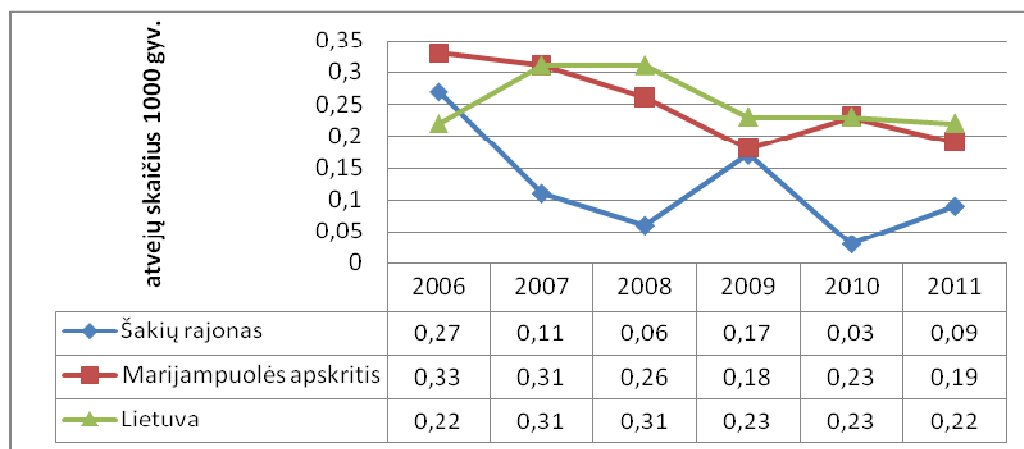

4 pav. Hospitalinis sergamumas su alkoholio vartojimu, susijusiais psichikos ir elgesio sutrikimais 1000 gyventojų, Šakių r., Marijampolės aps., Lietuvoje 2006 – 2011 m.

Šaltinis: Higienos instituto Sveikatos informacijos centras

Hospitalinio sergamumo alkoholine kepenų liga atvejų, Šakių rajono savivaldybėje daugiausiai buvo užfiksuota 2006 metais, kai 1000 gyventojų teko 0,27 sergamumo atvejo, ir buvo viršytas Lietuvos hospitalinio sergamumo šia liga vidurkis, siekęs 0,22 atvejo 1000 gyventojų. Nuo 2007 metų

pastebimas alkoholinės kepenų ligos hospitalinio sergamumo atvejų mažėjimas, kuris 2009 m, vėl šoktelėjo į viršų, o po to, vėl sumažėjo. Marijampolės apskrityje hospitalinio sergamumo atvejai nuo 2006 metų taip pat mažėjo, ir tik 2010 metais vėl šiek tiek šoktelėjo į viršų. (5 pav.)

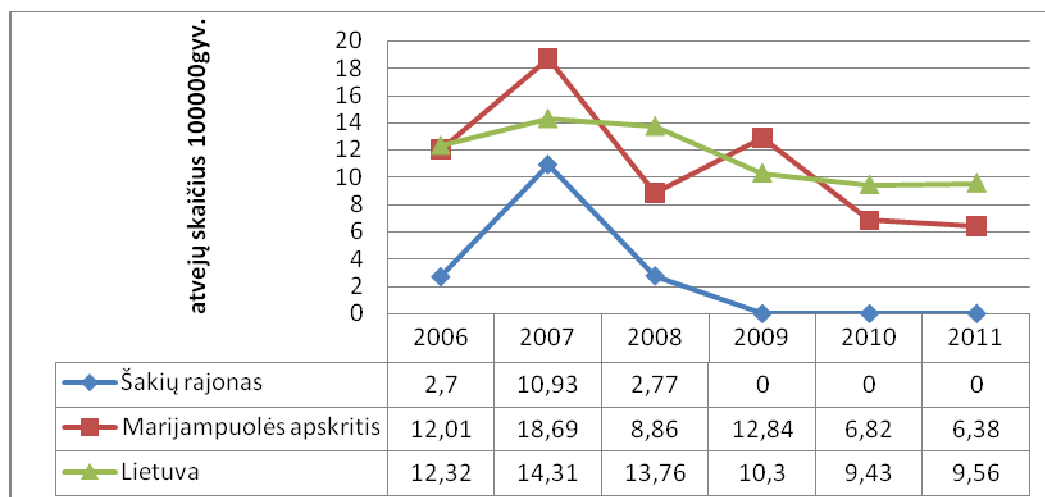
5 pav. Hospitalinis sergamumas alkoholine kepenų liga 1000 gyventojų, Šakių r., Marijampolės aps., Lietuvoje 2006 – 2011 m.

Šaltinis: Higienos instituto Sveikatos informacijos centras

Šakių rajone nėra išsamios apsinuodijimų alkoholiu statistikos, dažniausiai, ji būna pateikiama arba visos Marijampolės apskrities mastu, arba tiesiog įtraukiama į bendrą apsinuodijimų skaičių. Tiesa, 2011 metų apsinuodijimų alkoholiu statistiką Marijampolės visuomenės sveikatos biuras yra pateikęs. Remiantis ja, 2011 metais Marijampolės apskrityje yra užfiksuoti 38 apsinuodijimų alkoholiu atvejai, 15 iš jų – Šakių rajono savivaldybėje, tai didžiausias apsinuodijimų skaičius apskrityje. Šakių rajono savivaldybėje taip pat užfiksuoti 9 apsinuodijimo atvejai alkoholiu kartu su medikamentais, bei 1 apsinuodijimo atvejis alkoholiu kartu su narkotikais.¹⁵⁸

Analizuojant mirčių, susijusių su apsinuodijimu alkoholiu tendencijas, diagramoje galima matyti, jog 2007 metais 100000 gyventojų teko 10,93 mirtys dėl apsinuodijimo alkoholiu, tai mažesnis rodiklis tiek Marijampolės apskrities, tiek Lietuvos mastu. Nuo 2008 metų Šakių rajono savivaldybėje pastebimas staigus mirčių dėl apsinuodijimo alkoholiu mažėjimas, kurį galima susieti su 2008 metais priimtais, anksčiau minėtais, alkoholio kontrolės griežtinimo sprendimais. Geras pasiekimas yra tai, jog 2009 – 2011 metais, mirčių dėl apsinuodijimo alkoholiu savivaldybėje buvo išvengta. (6 pav.)

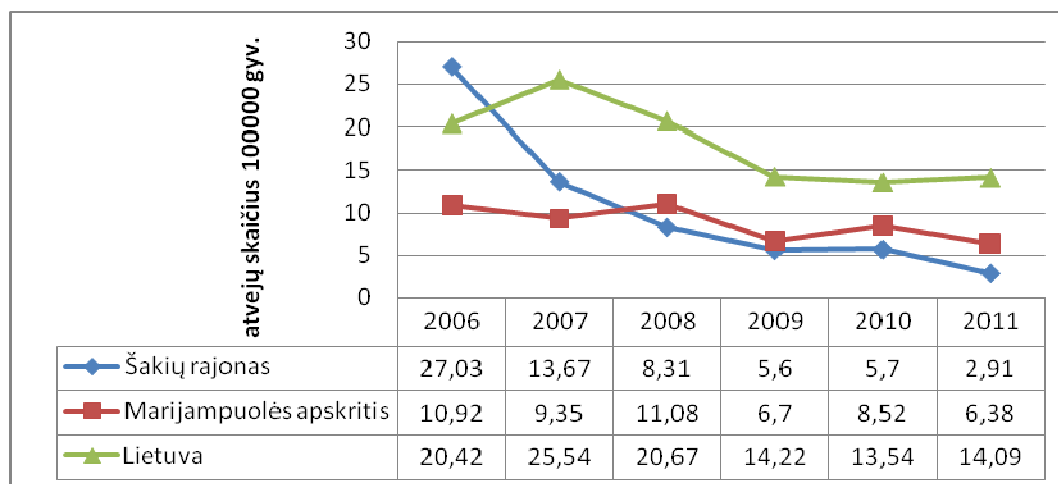
¹⁵⁸ Marijampolės visuomenės sveikatos centras. <http://marijampolesvsc.sam.lt/naujienos/apsinuodijimai-nenykstanti-problema/> [žiūrėta 2013 03 01]

6 pav. Mirusieji dėl apsinuodijimo alkoholiu 100000 gyventojų Šakių r., Marijampolės aps., Lietuvoje 2006 2011 metais.

Šaltinis: Higienos instituto Sveikatos informacijos centras

Kitas rodiklis, susijęs su dideliu alkoholio vartojimu yra mirtys nuo alkoholinės kepenų ligos. 2006 metais Šakių rajono savivaldybėje 100000 gyventojų teko 27,03 mirtys, kai tuo tarpu visoje Marijampolės apskrityje 100000 gyventojų teko 10,92 atvejų, o Lietuvoje 20,42 atvejais. Tačiau, nuo 2007 metų, savivaldybėje mirtys nuo šios ligos pradėjo mažėti ir 2011 metais 100000 gyventojų teko 2,91 mirties atvejais. (7 pav.)

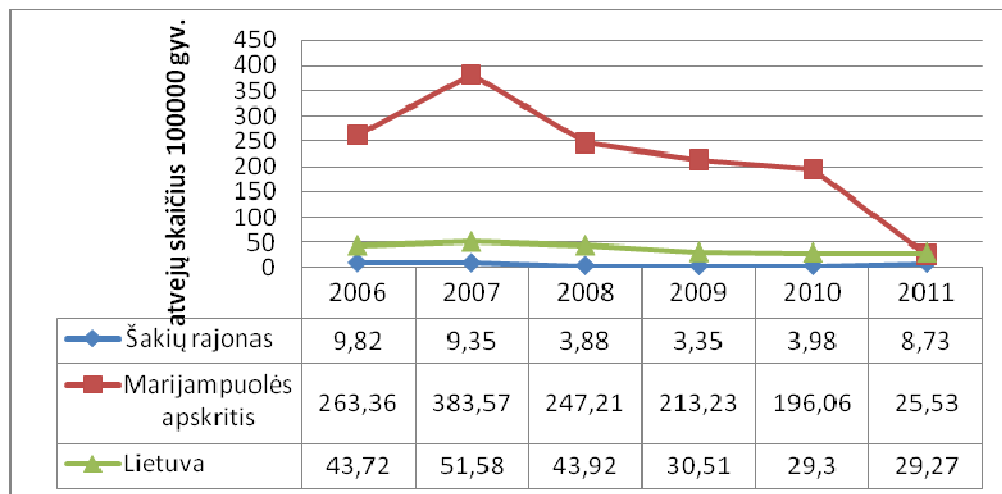

7 pav. Mirusiųjų nuo alkoholinės kepenų ligos skaičius 100000 gyventojų, Šakių r., Marijampolės aps., ir Lietuvoje, 2006 – 2011 metais.

Šaltinis: Higienos instituto Sveikatos informacijos centras

Kitas rodiklis mirtys nuo alkoholio sąlygotų priežasčių, tai kelių eismų įvykiai, nuskendimai, sušalimai kitos traumos. Mirtingumas dėl alkoholio sąlygotų priežasčių Šakių rajone didesnis buvo 2006 - 2007 metais, atitinkamai 9,82 ir 9,35 mirties atvejų 100000 gyventojų. Vėliau mirtys nuo alkoholio sąlygojusių priežasčių savivaldybėje mažėjo, tačiau 2011 metais vėl išaugo iki 8,73 atvejų 100000 gyventojų. Lyginant su Marijampolės apskritimi Šakių rajono savivaldybės mirčių nuo

alkoholio sąlygotų priežasčių atvejai, sudaro tik nedidelę dalį ir gerokai mažesni už Lietuvos vidurkį. (8 pav.)

8 pav. Mirusiųjų nuo alkoholio sąlygotų priežasčių skaičius 100000 gyventojų Šakių r., Marijampolės aps., ir Lietuvoje, 2006 – 2011 metais.

Šaltinis: Higienos instituto Sveikatos informacijos centras

Savivaldybės teisės įgyvendinant alkoholio kontrolės politiką yra reglamentuotos įstatymais, kurių dėka, savivaldybė, atsižvelgdama į esamą alkoholio vartojimo ir jo pasekmių situaciją gali riboti tiek alkoholinių gėrimų pardavimo laiką, tiek prekybą alkoholiniais gėrimais renginių ar švenčių metu. Savivaldybėje veikia nemažai įstaigų, įgyvendinančių alkoholio kontrolės politiką, labai svarbią funkcijas atlieka Šakių rajono visuomenės sveikatos biuras, įsteigtas 2008 metais, kuris rūpinasi visuomenės švietimu apie alkoholio daromą žalą, vykdo prevencinį švietėjišką darbą mokyklose, organizuoja renginius ir panašiai. Vertinant savivaldybėje atliktus negausius tyrimus alkoholio vartojimo klausimais galima teigti, jog rezultatai išties neguodžia, vis daugiau jaunimo, o ypač nepilnamečių prisipažįsta vartojantys alkoholinius gėrimus. Nors Šakių rajono savivaldybėje mirčių nuo atsitiktinio apsinuodijimo paskutiniaisiais metais išvengta, tačiau apsinuodijimų skaičius apskrityje išlieka didžiausias, neramina tai, jog pastaraisiais metais stipriai išaugo sergamumas psichikos ir elgesio sutrikimų vartojant alkoholį skaičius.

4. TYRIMAS - ALKOHOLIO KONTROLĖS POLITIKOS ĮGYVENDINIMO YPATUMAI ŠAKIŲ RAJONO SAVIVALDYBĖJE

4.1 Tyrimo metodika

Alkoholio kontrolės politika, kaip jau minėta anksčiau, yra valstybės reguliavimo sritis, kuri reglamentuota įstatymais bei kitais teisės aktais. Šie įstatymai bei kiti teisės aktai apibrėžia įvairių subjektų veiklos kryptis. Vienas iš šių subjektų yra savivaldybė. Savivaldybė vietos lygiu įgyvendina valstybės alkoholio kontrolės politiką bei naudodamasi įstatymų jai suteiktomis kompetencijomis gali savarankiškai priimti sprendimus, kurių pagalba kontroliuotų alkoholio vartojimo situaciją. Šiuo tyrimu siekiama išanalizuoti alkoholio kontrolės politikos įgyvendinimo ypatumus Šakių rajono savivaldybėje. Pasirinktas tyrimo metodas – struktūruotas, ekspertinis interviu, padėsiantis geriau suprasti savivaldybėje egzistuojančias problemas, susijusias su alkoholinių gėrimų vartojimu, išsiaiškinti, kaip savivaldybė stengiasi, tas problemas išspręsti, kokia ekspertų nuomonė Lietuvos alkoholio kontrolės politikos klausimu.

Remiantis R. Tidikiu, ekspertinis interviu - tai asmenys, kurie dėl savo profesinės kompetencijos ir gyvenimiškos patirties gali suteikti gana išsamią informaciją apie esamą problemą. Jis nurodo ir interviu privalumus, kurie pagrindžia metodo pasirinkimą: vienas iš jų yra tai, kad, kaip jau ir minėta, galima gauti išsamius atsakymus į sprendžiamos problemos klausimus bei galima išsamiau paaiškinti respondentui, vieno ar kito klausimo prasmę. Kitas privalumas, interviu metu galima stebėti respondento reakciją kalbant apie tam tikrą problemą, atsakymo intonaciją, iš kurios galima spėti respondento požiūrį į analizuojamą situaciją,¹⁵⁹ ir visa tai galima panaudoti analizėje, pabrėžiant problemos aktualumą jos sprendimo būdus iš respondento perspektyvos.

Tyrimo etika – nė vienas iš tyrimo dalyvių neprieštaravo dėl vardo, pavardės naudojimo pateikiant tyrimo rezultatus. Todėl darbe įvardinant respondentus, tyrimo dalyvių konfidencialumas nebuvo pažeistas.

Tyrimo dalyviai:

- 1) Šakių rajono visuomenės sveikatos biuro direktorius Viktoras Lebedžinskas.
- 2) Šakių rajono savivaldybės administracijos vyriausioji specialistė (savivaldybės gydytoja) Daina Bagdonienė.
- 3) Viešosios įstaigos Šakių rajono ligoninės vyriausiasis gydytojas Algirdas Klimaitis.

¹⁵⁹ Tidikis R., Socialinių mokslų tyrimo metodologija. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003, p. 467, 471. - ISBN 9955-563-26-5

4) Šakių rajono visuomenės sveikatos biuro vaikų ir jaunimo sveikatos priežiūros specialistė Edita Zubrickienė.

Su visais tyrimo dalyviais buvo iš anksto asmeniškai suderinta dėl tyrimo vietos ir laiko, tuo pačiu pateikti klausimais, su kuriais galėtų susipažinti prieš interviu.

Tyrimo laikas ir vieta – kokybiniai tyrimai buvo atliekami 2013 kovo 5 – 6 dienomis. Su Šakių visuomenės sveikatos biuro direktoriumi bei vaikų ir jaunimo sveikatos priežiūros specialiste kokybinis interviu buvo vykdytas jų darbovietėje. Su savivaldybės administracijos vyriausiąja specialiste interviu vykdytas Šakių rajono savivaldybėje. Su VŠĮ Šakių ligoninės vyriausiuoju gydytoju interviu vykdytas VŠĮ Šakių ligoninės administracinėse patalpose. Vidutinė interviu trukmė 35 min.

Tyrimo objektas – ekspertų nuomonė Šakių rajono savivaldybėje įgyvendinamos alkoholio kontrolės politikos klausimais.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti alkoholio kontrolės politikos įgyvendinimo ypatumus Šakių rajono savivaldybėje.

Tyrimo uždaviniai:

- 1) Išsiaiškinti alkoholio vartojimo priežastis visuomenėje/nepilnamečių tarpe.
- 2) Išsiaiškinti respondentų nuomonę kontrabandos klausimais.
- 3) Išanalizuoti prevencinių priemonių taikomumą įgyvendinant alkoholio kontrolės politiką savivaldybėje.
- 4) Išanalizuoti ir pateikti ekspertų pasiūlymus alkoholio vartojimo mažinimo klausimais, ypač nepilnamečių tarpe.

Tyrimo metu, respondentams buvo užduodami iš anksto paruošti klausimai (žr. 1 priedas) apie alkoholio vartojimo situaciją Lietuvoje ir savivaldybėje, aiškinamasi alkoholio vartojimo priežastys, savivaldybėje išylančios problemos, susijusios su alkoholio vartojimu, taikomos prevencinės priemonės bei klausiama respondentų nuomonės dėl ateities alkoholio kontrolės perspektyvų.

Interviu buvo įrašinėjamas mobiliuoju telefonu su balso įrašymo funkcija.

Tyrimas buvo atliktas tokia seka: tyrimo problemos išskėlimas, literatūros analizė, Šakių rajone atlikti tyrimai, susiję su alkoholio vartojimu, klausimyno sudarymas, ekspertų parinkimas, respondentams patogios datos, laiko, vietos paskyrimas, interviu paėmimas, gautų duomenų analizė, išvadų pateikimas.

Duomenų analizė: duomenų apdorojimui taikoma content - analizės metodas (turinio analizė). Naudojant šį metodą, tekstas su interviu metu gautais atsakymais skaitomas daug kartų, ieškant pasikartojančių raktinių žodžių. Remiantis raktiniais žodžiais išskiriamos kategorijos, o šios į

subkategorijas, tada priskiriamas pagrindžiantis teiginys ir apibendrinama.¹⁶⁰ Kadangi kai kurie klausimai yra susiję ir respondentų panašių atsakymų galima rasti ne tik į konkrečiai užduodamą klausimą, patogumo dėlei kai kurie klausimai apjungiami ir sukuriama tam tikri kategorijų blogai, kurie po to analizuojami.

4.2 Ekspertinio interviu rezultatų analizė

1) Kadangi alkoholio vartojimą įtakojančios priežastys apima 2 klausimus, ir abiejuose respondentai kalbėjo apie nepilnamečių alkoholio vartojimo priežastis (1 klausimas alkoholio vartojimo priežastys visuomenėje ir 6 klausimas ankstyvą alkoholinių gėrimų vartojimo amžių įtakojančios priežastys žr. 1 priedas) tikslinga juos apjungti į vieną kategoriją. Taigi pirmoji kategorija alkoholio vartojimo priežastys.

2 lentelė Alkoholio vartojimo priežastys visuomenėje/nepilnamečių tarpe

Kategorija	Subkategorija	Pagrindžiantis teiginys
Alkoholio vartojimo priežastys	Užimtumo stoka (visuomenėje)	„Tai vienareikšmiškai turbūt, kad yra užimtumas.“ „Viena priežasčių, manau, yra ta, kad darbo žmonės neturi, paskui depresijos visokios.“ „Na ir dar vienas dalykas, kurį galbūt reikėtų paminėti, kodėl, na manyčiau taip, kad žmonių tam tikras neužimtumas arba bedarbystė.“
Alkoholio vartojimo priežastys	Socialinė politika (visuomenėje)	„kurie yra psichiškai darbingi, fiziškai stiprūs, jie ar nenori, ar dar dėl kažkokių...stovi darbo biržoj, ir gauna pašalpas, o vaikai nemokamą maitinimą, ir žinom, kas vyksta kaimo vietovėse: jeigu gavo pašalpas, tai pažiūrėk, prie parduotuvių minios a ne? o ką jie perka? jie perka alkoholį.“ „Žmonės visai nenori dirbt, nes atlyginimai yra maži, o pašalpa yra beveik tokia pati, kaip ir atlyginimas.“
	Problemų sprendimo būdas (visuomenėje)	„Tada pradeda vartoti kaip trumpo veikimo antidepressantą, ką pabrėžia ir alkoholikai, kad tai yra puikus vaistas.“ „Kita vertus, šiandieninis turbūt gyvenimo tempas, ko gero, ir nesugebėjimas visiškai prisitaikyti prie labai greitai besikeičiančių sąlygų, globalizacijos dalykai, man atrodo, tiesiog žmogų kaip asmenį verčia, norom ar nenorom, na, kažkokio

2 Lentelės tęsinys kitame puslapyje

¹⁶⁰ Tidikis R., Socialinių mokslų tyrimo metodologija / ten pat, p. 498 – 505.

2 Lentelės tęsinys

Kategorija	Subkategorija	Pagrindžiantis teiginys
Alkoholio vartojimo priežastys	Problemų sprendimo būdas (visuomenėje)	gelbėjimosi rato griebtis tas arčiausiai esantis ir ypatingai paduodamas net į rankas, užėjus į bet kokią parduotuvę, ir gražiai įpakuotas yra alkoholis, kurio vartojimas draugijoje su draugais, na jisai trumpalaikiai tikrai padeda žmogui užsimiršti.“
	Reklama (nepilnamečių tarpe)	„Manau, kad reklama didelis dalykas.“ „Šia prasme, kas įtakoja ankstyvą alkoholio vartojimą, na manyčiau, vėlgi tam tikros žiniasklaidos priemonės: televizija, filmai, internetas.“ „labai gera, graži reklama, pavyzdžiui, man suaugusiai yra graži reklama.“ „Aš manau, visa tam žiniasklaida, televizija labai didelę įtaką turi.“
	Šeimos narių pavyzdys, draugų įtaka (nepilnamečių tarpe)	„Aš galvoju, kad tos priežastys būtent ateina iš šeimos.“ „Aš manau, kad daugiausiai viskas eina iš šeimos iš draugų, iš to pavyzdžio viso.“ „Tai priežastys yra oficialios: kad pabandymo, pirmo pabandymo, draugų įtakos.“
	Noras būti suaugusiu (nepilnamečių tarpe)	Alkoholio vartojimas įrodymas: kad aš esu suaugusi, kad aš esu didelė, nes kopijuoja suaugusių gal kažkiek gyvenimą.“ „Aišku, visą laiką jaunas žmogus, ypač tokiam amžiui, 11 – 13 metų jisai nori būti greičiau suaugęs, ir labai pasiduoda kitų draugų įtakai.“

Kalbant apie alkoholio vartojimo priežastis visuomenėje, 3 iš 4 respondentų teigia, jog pagrindinė to priežastis yra užimtumo stoka, bedarbystė. 2 respondentai nurodė, jog didelę įtaką daro šalyje vykdoma socialinė politika, žmonės nenori dirbt, nes pašalpos mokamos beveik tokios pačios kaip atlyginimas. Taip pat 2 iš respondentų alkoholio vartojimą nurodo kaip problemų sprendimo būdą. Šakių ligoninės vyriausiasis gydytojas teigia, jog alkoholio vartojimas siejasi su tradicijos, religiniai motyvais: *„vieni kraštai, <...> rūko žolę, hašišą, kiti vartoja alkoholį daugiau, tai turbūt vėlgi čia yra tam tikri, netgi tradicijų, gal netgi tam tikri religiniai tokie dalykai.“*

Kalbant apie Šakių rajono savivaldybę, visuomenės sveikatos biuro vadovas pabrėžė užimtumo stoką: *„O Šakių rajono savivaldybėje taip čia yra didelė užimtumo stoka, ką ir stengiasi biuras kažkoku tai dalyku kompensuoti.“* Kitą alkoholio vartojimo priežastį – alkoholio pigumą, kontrabandinio alkoholio prieinamumą, - savivaldybėje nurodo Šakių ligoninės vyriausiasis gydytojas: *„Šakiai nėra kažkuo išskirtiniai, tačiau galbūt geografija mūsų čia, ir žinant, kad mes esam tokia pasienio savivaldybė, tai tam tikri, gal net ir kontrabandos dalykai, ir jie yra tradiciškai čia, na ir*

žinia, kada pigesnio alkoholio gali gauti, greičiausiai jo vartojimas irgi, tam tikra prasme yra dažnesnis.“

Kadangi jau minėtas mokyklinio amžiaus vaikų gyvenimo ir sveikatos tyrimas atskleidė, jog Šakių rajono savivaldybės paauglės daugiausia alkoholio vartojančios šalyje, respondentų buvo klausama, kas įtakoja tokį ankstyvą alkoholio vartojimo amžių: respondentų nuomonė šiuo klausimu neišsiskyrė ir visi sutiko, kad reklama tikrai daro didelę įtaką nepilnamečiams. Visuomenės sveikatos biuro vadovas pabrėžė, jog alkoholio gamintojai ypač sugeba paveikti paauglius: „Priežastys kaip ir sakiau, jaunimas tai turbūt pabandytas, <...> gerai dirba šitoj srityje tos alkoholio gamybos įmonės, ir pas mus koks puikus pasirinkimas: fizai, miksai, tviksai dar kokie ten kisai ir taip toliau. Ir kiekvienas buteliukas ar skardinė tai kaip meno kūrinys, kiekvienas išmargintas gražiausiomis spalvomis, viskas tviska, blizga iš tolo.“

3 iš 4 iš respondentų kaip svarbią priežastį įvardino šeimos, tėvų pavyzdį, bei draugų įtaką. Suaugusių mėgdžiojimą, norą kuo greičiau suaugti kaip vieną iš ankstyvo amžiaus alkoholio vartojimo priežasčių nurodė 2 respondentai. Vaikų ir jaunimo sveikatos specialistė kaip vieną iš priežasčių įvardino per daug tolerantišką požiūrį į alkoholio pirkimą nepilnamečiams: „per daug, sakykim, tolerantiškas požiūris kartais...suaugusių žmonių vaikams pirkimas sidrų, miksų, šampanų, dažniausiai kai pasiklausai, tai natūralu, kad kokiam šešioliktam, septynioliktam gimtadieniui tėvai patys ir nuperka.“

2) Antruoju klausimu buvo siekta išsiaiškinti kokia respondentų nuomonė apie alkoholio kontrolės priemonių efektyvumą. Išskiriama viena kategorija: efektyvios alkoholio kontrolės priemonės.

3 lentelė Alkoholio kontrolės politikos priemonių efektyvumas

Kategorija	Subkategorija	Pagrindžiantis teiginys
Efektyvios alkoholio kontrolės priemonės	Alkoholinių gėrimų prieinamumas	„Na, kontrolės priemonės tai: limituotas laikas, branginimas, amžiaus cenzas.“ „Pardavimų ribojimas, manau, yra efektinga priemonė“
	Reklamos ribojimas	„Tai savaime suprantama, kad vis dėlto reklamos dalykai, man atrodo, yra svarbūs ir yra veiksmingi mažinant alkoholio vartojimą.“ „Reklama, manau, tikrai turėtų būt efektinga, tiek reklama draudžianti pardavimus, ten sakykim, pirkimo skatinimą, tiek visas švietėjiškas darbas, skatinantis nevartoti alkoholį, vis tik tas švietėjiškas darbas, manau, turėtų būti efektingas.“

Alkoholinių gėrimų prieinamumą, kaip efektyvią alkoholio kontrolės priemonę paminėjo 2 respondentai. Taip pat 2 respondentai mano, kad efektyvi alkoholio kontrolės priemonė yra reklamos ribojimas. Vyriausias ligoninės gydytojas mano, jog alkoholio gamyba turėtų būti grynai valstybės reikalas: *„Kitas momentas yra ir instituciniai dalykai, valdžios dalykai, tai vis dėlto, mano manymu, alkoholis turėtų būti griežtai valstybės monopolija, jo gamyba turėtų būti griežtai kontroliuojama valstybės.“*

Aiškinantis, kodėl kai kurios priemonės yra neefektyvios visuomenės sveikatos biuro vadovas komentuoja taip: *„aš nežinau kodėl taip, galbūt visuomenė, galbūt pareigūnai nusiima atsakomybę pamatę, sakysim, viešuose vietose jaunimą vartojant.“* Taigi, galima daryti išvadą, jog reikėtų griežčiau kontroliuoti policijos pareigūnų darbą bei ugdyti visuomenės sąmoningumą. Vaikų ir jaunimo sveikatos specialistė akcentuoja, kodėl yra neefektyvus švietimas paauglių tarpe: *„Informacija yra reikalinga, kad, žinoti, bet būtent jos tuščias toks perteikimas: va atėjau, atskaičiau, čia žiūrėkit kaip blogai, čia negerkit, o bus taip, jeigu nenueis iki dūšios vaikui – tuščias dalykas.“* Iš to galima daryti išvadą, kad mokytojų požiūris aiškinant apie alkoholio žalą turėtų būti atsakingesnis, jie turėtų būti labiau suinteresuoti.

Savivaldybės gydytoja mano, kad nėra neefektyvių priemonių teigdama: *„Aš manau, kad jeigu kažkokia tai priemonė yra taikoma, tai ji vis tiek veikia, kažkokiai tai sričiai, kažkokiai grupei, ji vis tiek kažkur veikia.“*

3) Trečiu klausimu buvo siekiama išsiaiškinti su kokiomis problemomis savivaldybė susiduria įgyvendinant alkoholio kontrolės politiką. Čia galima išskirti vieną kategoriją: problemos, susijusios alkoholio vartojimu.

4 lentelė Problemos susijusios su alkoholio vartojimu

Kategorija	Subkategorija	Pagrindžiantis teiginys
Problemos susijusios su alkoholio vartojimu	Smurtas šeimoje	„smurtas šeimose, sužalojimai namiškių, artimųjų kartu didelis ir psichologinis smurtas, nebūtinai fizinis.“ „Smurtas šeimose turbūt.“
	Sveikatos problemos	„Aš dar išskirčiau, be abejo ligos: kepenų, inkstų ar širdies ligos, kurios irgi vystosi alkoholio poveikyje.“ „Mes, va kaip medikai su tom problemom susiduriame konkrečiai, kai į priėmimą kreipiamasi išblaivinimui, ar apsinuodiję paaugliai, būna ten vienas kitas atvejis.“

Kaip vieną iš savivaldybėje kylančių problemų, susijusių su alkoholinių gėrimų vartojimu ir alkoholio kontrole 2 respondentai įvardina smurtą šeimoje. Kita 2 respondentų įvardinta problema yra dėl alkoholio vartojimo kylančios sveikatos problemos: tai įvairios ligos, apsinuodijimai. Visuomenės sveikatos biuro direktorius teigia, jog problema yra socialinės rizikos šeimų požiūris: „*Jie žiūri, ką gali gauti, o kad jiems kažką tai pasiūlai, tai jei tai nematerialu jiems neįdomu.*“ Girtaujančių tėvų problemą įvardino savivaldybės gydytoja: „*viskas priklauso nuo auklėjimo, čia tėvų problema, aš galvoju, jeigu tie vaikai nemato to blogo pavyzdžio, jeigu tėvai negeria, tai ir tas vaikas negeris, <...> pavyzdžiui, atvažiuoja į šeimą vaikų teisės, ten nėra, ką pavalgyt, o tėvai abudu girti.*“

4) Ketvirtuoju klausimu siekta išsiaiškinti respondentų nuomonę apie efektyvias priemones, veiksmus, kurių reikėtų imtis mažinant nelegalaus alkoholio prekybą ir vartojimą. Išskirta viena kategorija: kontrabandos kontrolė

5 lentelė Kontrabandos kontrolė

Kategorija	Subkategorija	Pagrindžiantis teiginys
Kontrabandos kontrolė	Sienos apsaugos kontrolės stiprinimas	„Aš tai nelabai tikiu, kad taip esant šitokiai kontrolei, šitiek darbuotojų, ir jie negali sukontroliuoti, nu, jeigu lengvosiose randa 60 pakelių cigarečių arba du butelius, tai jau 100 butelių, manau, žymiai paprasčiau patikrinus tą fūrą, rasti.“ „Tai manyčiau, kad turėtų būti veiksmingos kontrolės priemonės, kalbant apie sienų kontrolę, pasienio kontrolę, va šituos dalykus būtent, kas susijęs su alkoholio kontrabanda.“
	Atsakomybės stiprinimas	Na, ne sienos apsaugos, bet čia turbūt reikėtų sakyti ne pasienio tarnyba, bet čia muitinės tarnybos, jų darbas turėtų būti vis dėlto atsakingesnis ir geriau organizuotas.“ „Tai, jeigu įveža, tai įveža dideliais turbūt kiekiais, o jeigu dideliais kiekiais įveža, vadinasi yra kažkokie tai susitarimai, va, šituos susitarimus reikėtų atsakomybę žiūrėti, bet ne tokia va atsakomybę, kad atsako vadovas - jis prie kiekvieno nepristovės.“

5 Lentelės tęsinys kitame puslapyje

5 Lentelės tęsinys

Kategorija	Subkategorija	Pagrindžiantis teiginys
	Institucijų bendradarbiavimas	Tačiau aš nemanau, kad nėra galimybių tą kontrabandą reguliuot, sakau, jeigu visos sistemos veiktų darniai ir viena kryptim, aš manau, kad šitą dalyką būtų galima spręst.“ „Toliau, tai nemanyčiau, kad pasienio kontrolė arba muitinė, jie nebendradarbiautų, jie negalėtų bendradarbiauti ir su pasienio tais regionais, rajonais, valdžiom.“

Kalbant apie kontrabandos kontrolę 2 respondentai paminėjo, jog reikėtų stiprint sienos apsaugos kontrolę, taip pat 2 respondentai mano, jog didesnė turėtų būti muitinės pareigūnų atsakomybė. Kaip labai svarbų dalyką 2 respondentai pamini tarpinstitucinį bendradarbiavimą. Šakių ligoninės vyriausiasis gydytojas akcentuoja visuomenės svarbą kovojant su kontrabanda, tačiau jo nuomone, žmonės nepraneša apie nelegalią prekybą alkoholiu, kadangi baiminasi dėl savo saugumo, o to priežastis – nepasitikėjimas valdžia: „*Taip, kad visuomenė irgi šiek tiek ir baiminasi, bet, jeigu ji žinotų, kad tos jėgos struktūros tikrai dirbtų nuoširdžiai ta kryptim, tai gal būt žmonės ir labiau pasitikėtų jomis.*“

5) Respondentams buvo užduotas klausimas apie prevencinę švietimo veiklą savivaldybėje, šiuo klausimu buvo siekiama sužinoti, ar savivaldybė skiria pakankamai dėmesio visuomenės informavimui apie alkoholio daromą žalą. Taigi išskiriama viena kategorija: prevencinių švietimo priemonių taikymas savivaldybėje.

6 lentelė Prevencinių švietimo priemonių taikymas savivaldybėje

Kategorija	Subkategorija	Pagrindžiantis teiginys
Prevencinių švietimo priemonių taikymas savivaldybėje	Prevencinės priemonės orientuotos į moksleivius	„yra paruoštų lankstinukų, paskaitų skaitomų, važiavimų per mokyklas, tai žalingų įpročių prevencijos, viena iš tokių pagrindinių biuro veiklos šakų“ „Tikrai yra mokyklose paskaitoma nemažai paskaitų, ir filmų rodoma, ir diskusijų vedama ir organizuojami renginiai, tomis tabako ir alkoholio temomis.“ „pavyzdžiui, mokyklose ir per pamokas pedagogai tą daro, pokalbiai yra, ar kokios nors kitos pamokos yra, per kurias tos alkoholio prevencijos temos paliečiamos.“

6 Lentelės tęsinys kitame puslapyje

6 Lentelės tęsinys

Kategorija	Subkategorija	Pagrindžiantis teiginys
	Preveninės priemonės orientuotos į neblaivius vairuotojus	<p>„Kita preventinė veikla, pagavo išgėrusį vairuojant, jiems yra sulaikomos teisės ir, kad atsiimtų tas teises, jie turi atlikti tam tikrus veiksmus, iš kurių vienas veiksmas tai yra išklausa paskaitos, 4 akademinė valandų arba 3 įprastų su vizualiniu parodymu, su klausimų - atsakymų tokia viktorina, su testų sprendimu.“</p> <p>„Mes vedam privalomus alkoholio ir narkotikų žalos mokymus, pas mus mokoma 162 žmonės per metus, tai reiškia, kurie pagauti vairavę neblaivūs, tai jie pas mus privalo praeiti, nes kitaip jų nepraleidžia teisių laikyti, jie turi ateiti išklausti 4 valandų mokymus.“</p>

Įgyvendinant alkoholio kontrolės politiką šviečiamojoje preventinėje veikloje savivaldybė daugiausia dėmesio skiria paauglių švietimui, tą patvirtino 3 respondentai iš 4. Kita savivaldybėje taikoma, preventinė priemonė, ką paminėjo 2 respondentai, sulaikytų neblaivių vairuotojų švietimas. Ši priemonė netiesiogiai susijusi su visos visuomenės švietimu, bet visuomenės sveikatos biuro direktoriaus teigimu: *„dabar atsiranda savanorių klausyt, kur anksčiau nebūdavo<...> ir kas svarbiausia tai iš tų beveik 400, ką nebijau pasakyt, nė vienas neatėjo pakartotinai per trečius metus kai dirbu.“*

6) Kadangi jau minėtas mokyklinio vaikų gyvenimo ir sveikatos tyrimas (HBSC) atskleidė, jog alkoholio vartojimas nepilnamečių tarpe yra rimta problema Šakių rajono savivaldybėje, o taip pat respondentai nurodė alkoholio vartojimo priežastis, septintu klausimu siekta išsiaiškinti, kaip būtų galima sumažinti alkoholinių gėrimų vartojimą būtent nepilnamečių tarpe. Išskiriama kategorija: alkoholinių gėrimų vartojimo mažinimas nepilnamečių tarpe.

7 lentelė Alkoholinių gėrimų vartojimo mažinimas nepilnamečių tarpe

Kategorija	Subkategorija	Pagrindžiantis teiginys
Alkoholinių gėrimų vartojimo mažinimas nepilnamečių tarpe	Užimtumo skatinimas	„Užimtumas, prasmės savo gyvenime, tikslų išpildymas, šitie dalykai, man atrodo, būtų svarbūs, ir aš vis dėlto linkčiau prie to, kad ankstyvas, netgi ir tam tikras darbas žmonių, jaunų žmonių turėjimas pareigos tai galėtų mažinti būtent alkoholinių gėrimų vartojimą.“

7 Lentelės tęsinys kitame puslapyje

7 Lentelės tęsinys

Kategorija	Subkategorija	Pagrindžiantis teiginys
Alkoholinių gėrimų vartojimo mažinimas nepilnamečių tarpe	Užimtumo skatinimas	„Nepilnamečių tarpe, tai vėlgi, užimtumo skatinimas, ta pati paglostymo ir baudos patarlė, atsakomybės ugdymas.“ „Aš pirmiausia skatinčiau, kuo labiau vaikus užimt: padaryti visokius būrelius nemokamus, turėtų Vyriausybė skirti lėšų, kad būtų mokyklose ir mokytojams apmokama už užklausinę veiklą, sudaryti sąlygas vaikams, kurie yra iš kaimo iš mokyklų grįžt, kad būtų galima ne tik, kaip dabar autobusas po pamokų jau išveža, bet, kad dar būtų galimybė tą vaiką išvežti ir po būrelio.“
	Specializuotų parduotuvių įkūrimas	„Šiaip, pavyzdžiui dar, padarykit specializuotas parduotuves.“

Trys respondentai iš 4 sutiko, kad siekiant mažinti alkoholinių gėrimų vartojimą vaikų, paauglių reikia skatinti užimtumą. Savivaldybės gydytoja pabrėžė, jog ypač kaimo vaikams reikėtų sudaryti sąlygas užklausinės veiklos skatinimui, kad mokinius vežiojantis transportas ne tik po pamokų parvežtų namo, bet ir po įvairių būrelių. (paskutinė citata lentelėje). 1 respondentai siūlo padaryti specializuotas parduotuves. Vyriausias gydytojas akcentuoja kartų dialogą, vyresnių žmonių pavyzdį: „*labai yra sudėtingas dialogas tarp kartų, ir žinoma, tas alkoholio perimamumas, dažniausiai jauni žmonės, ką jie daro - jie mėgdžioja vyresnius tai taip, kad įsivaizduočiau, kad kiekvienos tos kartos, senstančios kartos, būtų pavyzdys, bandyti savo pavyzdžiu ne moralizuojant, bet tiesiog taip elgiantis.*“ Vaikų ir jaunimo sveikatos specialistės siūlo skirti lėšas reklamų kūrimui prieš alkoholio vartojimą: „*Tai kodėl negalėtų Sveikatos apsaugos ministerija, sakykim, skirt lėšų tokiam dalykui, reklamų kūrimui prieš.*“ Ji taip pat sako jog: „*labai efektinga tarp paauglių, bendraamžių švietimas būtent, kad sukurti grupes apmokyti jas dirbt su grupe ir paskui paleist į integruotus vaikus.*“

7) Kaip jau minėta anksčiau Alkoholio kontrolės įstatymas įtvirtina nuostatas, kuriomis savivaldybės gali savarankiškai priimti sprendimus alkoholio kontrolės politikos įgyvendinimo klausimais. Aštuntuoju klausimu buvo siekiama išsiaiškinti, ar reikėtų suteikti didesnis kompetencijas alkoholio kontrolės politikos klausimais. Šiuo atveju galima išskirti kategoriją savivaldybės kompetencijų išplėtimas alkoholio kontrolės politikos klausimu.

8 lentelė Savivaldybės kompetencijų išplėtimas alkoholio kontrolės klausimais

Kategorija	Subkategorija	Pagrindžiantis teiginys
Savivaldybės kompetencijų išplėtimas alkoholio kontrolės politikos klausimais	Pakanka turimų kompetencijų	„Manau, kad suteikta jau, nes tai ir steigiamos alkoholio ir narkotikų, ir tabako kontrolės komisijos savivaldybėse, tai jau automatiškai teikiamos didesnės teisės.“ „Manau, pakanka turimų, bet manau, kad reikėtų pasinaudoti teise, uždrausti alkoholinių gėrimų prekybą ir masinių renginių metu ir ten sakykim, tuos pardavimo taškus reikėtų riboti.“ „Tai aš būčiau prieš, nereikia suteikti didesnių kompetencijų, bet turbūt reikėtų, nežinau, ar tai pareikalauti ar tiesiog, na, paskatinti, naudotis tomis kompetencijomis protingai, bendrame komplekse su visom tom priemonėm, kurias iki šito klausimo susakiau.“

3 iš 4 respondentų mano, kad savivaldybėm yra suteikta pakankamai kompetencijų. 2 iš respondentų mano, jog reikėtų pasinaudoti Alkoholio kontrolės įstatymo suteikta teise uždrausti alkoholinių gėrimų prekybą masinių renginių metu. Kalbėdamas apie efektyvias alkoholio kontrolės priemones, šiems respondentams pritarė ir visuomenės sveikatos biuro direktorius: *„leidimas šitais gėrimais prekiauti leidžia tą šventę padaryti labiau masišką, <...> bet įvertinus, kad paskui gali atsigręžti kitu lazdos galu, galbūt reikėtų visiškai švenčių proga uždrausti.“* Visuomenės sveikatos biuro vaikų ir jaunimo sveikatos specialistė, pasinaudodama Šakių rajono policijos viršininko argumentais taip pat pritaria, jog renginių metu reikia uždrausti prekybą alkoholiniais gėrimais: *„rajono policijos viršininkas sako, kad policija neprivalo stovėti visuose renginiuose ir jis siūlo ką? Jis siūlo, kad renginiai būtų organizuojami be alkoholinių gėrimų.<...> Jis galvoja, kad būtų išvengiama daug problemų ir aš jam pritariu.“* Taigi, visi respondentai pritarė, jog reikėtų pasinaudoti savivaldybei suteikta teise uždrausti prekiauti alkoholiniais gėrimais renginių metu. Tačiau, vaikų ir jaunimo sveikatos specialistės nuomone, savivaldybė šia teise nesinaudoja, nes: *„Mūsų savivaldybė taip, jinai žiūri tolerantiškiau, kadangi taip supraskim, tai yra irgi rėmėjai, o rėmėjai kas pas mus?<...> švenčių metu, ką mes matom? Utenos alus remia, dar kažkas... Tai va, viskas atsimuša į paprastą dalyką – pinigų.“* Kaip matome verslas įtakoja ne tik politikos formuotojų sprendimus, bet nuo jo priklausomi ir savivaldybių sprendimai.

8) Devintu klausimu siekta išsiaiškinti, kokios alkoholio kontrolės, alkoholio vartojimo ateities perspektyvos. Išskiriamos dvi kategorijos: alkoholio vartojimo ateities perspektyvos ir alkoholio kontrolės ateities perspektyvos.

9 lentelė Alkoholio vartojimo ir alkoholio kontrolės ateities perspektyvos

Kategorija	Subkategorija	Pagrindžiantis teiginys
Alkoholio vartojimo ateities perspektyvos	Alkoholio vartojimas mažės	„Mažėtų, jeigu atsirastų daugiau dirbančių, ta prasme sveikų šeimų, mažės.“ „O alkoholis turėtų mažėti, vis tiek einam į Europą, nu kiti tiek tikrai negeria“
	Alkoholio vartojimas nemažės	„Na, norom ne norom, taip tektų ir pripažinti, kad šiandien mes pralaimime abiejuose frontuose: tiek alkoholio kontrolės politikos, tiek alkoholio vartojimo, ir aš nebūčiau toksai labai, na, čia optimistas.“ „Vertinant, kaip dabar yra, kaip auga, tai, aš manau gali ir augt, bet aš galvoju, vis tiek kažkas turi atsibusti, turi imtis kažkokių priemonių.“
Alkoholio kontrolės ateities perspektyvos	Alkoholio kontrolė griežtės	„Ateityje perspektyvos alkoholio politikos, manau, kad ji griežtės.“ „Aš galvoju, kad turėtų būti griežtesnė ta kontrolė.“

Kalbant apie ateities alkoholio vartojimo perspektyvas 2 respondentai mano, jog alkoholio vartojimas turėtų mažėti, tačiau taip pat 2 respondentai mano, jog alkoholio vartojimas nemažės. Prognozuojant alkoholio kontrolės ateities perspektyvas 2 respondentai mano, jog alkoholio kontrolė turėtų griežtėti. Ligoninės vyriausiasis gydytojas teigia, jog nėra optimistiškas šiuo klausimu, kadangi šiuo metu pralaimima tiek alkoholio kontrolės politikoje tiek alkoholio vartojime (žr. citatą alkoholio vartojimas nemažės). Taip pat jis mano, jog nereikėtų griežtinti alkoholio kontrolės politikos, teigdamas, jog: *„yra tikrai pakankamai juridinių instrumentų, nereikėtų daugiau jokių čia įstatymų, bet reikia požiūrio ir tam tikro nuoseklumo, <...> kad griežtinant dar tą politiką, kažin ar labai kažkoks bus efektas didelis, tiesiog reikia išnaudoti įstatyminę bazę ir ją vykdyti galiausiai, tokią, kokia yra.“*

Apibendrinant visą tyrimą, galima daryti išvadą, jog Šakių rajono savivaldybės alkoholio kontrolės politika daugiausiai orientuota į jaunimą, tai matyti iš respondentų atsakymų, kuriuose labiausiai akcentuojamas alkoholio vartojimas nepilnamečių tarpe. Kaip jau minėjo respondentai, alkoholio vartojimui paauglių tarpe labai didelę įtaką turi tėvų, šeimos pavyzdys. Nemaža problema socialinės rizikos šeimų požiūris, 2 respondentai paminėjo, jog šiandieninė Lietuvos socialinė politika neskatina žmonių dirbti, jie gyvena iš pašalpų, ir kaip teigia Šakių ligoninės vyriausiasis gydytojas, kalbėdamas apie alkoholio vartojimo priežastis, kai nėra kontrolės ir atsakomybės, kurią žmogui suteikia darbas, lieka daug tuščio laiko, dėl to alkoholio vartojimas tampa dažnu reiškiniu. Užimtumo stoka, bedarbystė, kaip pagrindinę alkoholio vartojimo priežastį visuomenėje, tuo pačiu ir Šakių rajono

savivaldybėje įvardino 3 respondentai. Iš respondentų siūlymų, dėl alkoholio vartojimo nepilnamečių tarpe matyti, jog užimtumo stoka labai aktuali ir mažamečių tarpe, ypač vaikų gyvenančių kaime, kaip ir akcentavo savivaldybės gydytoja. Šakių rajono savivaldybėje taip pat aktuali ir kontrabandos problema, nors žinoma, kontrabandos masto niekas neįvertino, tačiau geografinis rodiklis, žinant, jog galima gauti pigesnio alkoholio tam tikra prasme irgi didina jo vartojimą. Sprendžiant šią problemą respondentai akcentuoja muitinės tarnybos, sienos apsaugos pareigūnų atsakomybės stiprinimą bei įvairių institucijų, taip pat ir visuomenės bendradarbiavimą. Kitas dalykas, įstatyme įtvirtintų savivaldybės kompetencijų išnaudojimo klausimas, kaip jau išsiaiškinta, visi respondentai pritarė, jog reikėtų uždrausti alkoholinių gėrimų prekybą masinių renginių metu, tačiau vėlgi, viskas atsiremia į pinigus bei verslą.

Darbe iškelta problema, *Ar Šakių rajono savivaldybė skiria pakankamai dėmesio alkoholio kontrolės politikos įgyvendinimui?* Tai galima pagrįsti tokiais teiginiais: mokyklinio amžiaus vaikų gyvenamos ir sveikatos tyrimas buvo atliktas 2010 kovo mėnesį, rezultatai parodė, jog Šakių rajono mergaitės (11, 13, 15 metų) alkoholio vartoja daugiausiai respublikoje, 2010 ir 2012 metų tyrimai, taip parodė, jog alkoholio vartojimas jaunimo tarpe taip pat dažnas reiškinys. Tačiau savivaldybė iki šiol nėra patvirtinusi nei alkoholio kontrolės, nei alkoholio vartojimo prevencijos programos. Kitas argumentas, respondentų teigimu, savivaldybėje pakankamai išplėtotą prevencinę švietimo veiklą, tačiau ji siejama tik su jaunimu. Kitas dalykas, kaip jau buvo kalbėta anksčiau, moksliskai įrodyta, jog prevencinės švietimo programos nėra veiksmingos. Trečia, savivaldybė neišnaudoja jai suteiktų kompetencijų riboti prekybos alkoholiniais gėrimais laiką, drausti alkoholinių gėrimų prekybą masinių renginių bei švenčių metu, kas padėtų mažinti alkoholio vartojimą, nors visi respondentai pritaria šioms draudimams. Ketvirta atsižvelgiant į Šakių rajono savivaldybės geografinę padėtį, turima siena su Kaliningrado sritimi, reikėtų stiprinti savivaldybės institucijų bendradarbiavimą, mažinant alkoholio paplitimą savivaldybėje, pradedant mokykla, baigiant policija.

IŠVADOS

1. Viešosios politikos proceso analizė leidžia geriau suvokti, kokią reikšmę politikos formavimui ir įgyvendinimui turi tinkamai išanalizuotos ir įvertintos problemos, kaip priimami tam tikri politiniai sprendimai bei kokie veiksniai lemia sėkmingą politikos įgyvendinimą. Šis procesas neleidžia politikos formuotojams nukrypti nuo išsikeltų tikslų ir uždavinių bei padeda siekti norimų rezultatų. Ypač svarbų vaidmenį viešojoje politikoje atlieka reguliavimas, kadangi jo pagalba kontroliuojamas visuomenės narių ar grupių elgesys. Reguliavimas laikytinas vyriausybės piliečiams teikiama viešąja gėrybe, o kadangi alkoholis yra toks produktas, kurio pasekmes jaučia didžioji visuomenės dalis, valstybės įvairiomis priemonėmis imasi reguliuoti tiek jo gamybą, tiek prekybą, tiek vartojimą, pradėdant nuo visuomenės švietimo apie alkoholio žalą, baigiant visišku alkoholio draudimu (islamo šalys).

2. Lietuvoje sukurta pakankamai palanki įstatyminė bazė alkoholio kontrolės plėtotei: priimtas alkoholio kontrolės politiką įtvirtinantis LR Alkoholio kontrolės įstatymas, daugybė kitų teisės aktų ir programų. Įstatyme įtvirtinta dauguma PSO rekomenduojamų, mokslu pagrįstų alkoholio kontrolės priemonių. Institucijų gausa, besirūpinančių tiek alkoholio kontrolės politikos formavimu, tiek koordinavimu ir įgyvendinimu, taip pat parodo, jog valstybėje yra tinkama erdvė efektyviam alkoholio kontrolės politikos plėtojimui. Ypač svarbi NTAKD veikla, kuris atlieka ne tik įgyvendinimo kontrolę, patį jos įgyvendinimą, bet ir įvertinęs Lietuvoje įgyvendinamos alkoholio kontrolės politikos trūkumus, prisideda prie alkoholio kontrolės politikos tobulinimo, teikdamas išvadas, pasiūlymus ir rekomendacijas. Tačiau efektyviam alkoholio kontrolės politikos įgyvendinimui didelę reikšmę turi alkoholio pramonės įtaka, kuri nuolat stengiasi paveikti valstybės politikos formuotojų sprendimus.

3. Savivaldybės teisės įgyvendinant alkoholio kontrolės politiką yra reglamentuotos įstatymais (LR Alkoholio kontrolės įstatymas, LR Vietos savivaldos įstatymas), kurių dėka, atsižvelgdama į prekybos alkoholiniais gėrimais vietą, gyventojų ir įvairių organizacijų nuomonę gali riboti tiek alkoholinių gėrimų pardavimo laiką, tiek prekybą alkoholiniais gėrimais švenčių dienomis bei masinių renginių metu. Šakių rajono savivaldybės alkoholio kontrolės politikos įgyvendinime vieną svarbiausių funkcijų atlieka Šakių rajono visuomenės sveikatos biuras, kuris rūpinasi visuomenės švietimu, vykdo prevencinį švietėjišką darbą mokyklose, rašo projektus ir juos įgyvendina. Savivaldybėje atlikti negausūs tyrimai parodė, jog vis daugiau jaunimo, o ypač nepilnamečių prisipažįsta vartojantys alkoholinius gėrimus. Nors pastaraisiais metais savivaldybėje išvengta mirčių dėl atsitiktinio apsinuodijimo alkoholiu, tačiau apsinuodijimų skaičius išlieka didžiausias Marijampolės apskrityje. Didelis trūkumas yra tai, kad savivaldybėje nėra patvirtinta nei alkoholio kontrolę nei alkoholio vartojimo prevenciją įgyvendinančios programos.

4. Alkoholio kontrolės politikos įgyvendinimo Šakių rajono savivaldybėje tyrimas atskleidė, jog alkoholio kontrolės politika savivaldybėje daugiausiai orientuota į jaunimą, tai patvirtina tyrime akcentuotas respondentų dėmesys jaunimo alkoholio vartojimo mažinimui. Tyrimo rezultatai parodė, jog pagrindinės alkoholio vartojimo priežastys Šakių rajono savivaldybėje užimtumo stoka, bedarbystė. Siekiant sumažinti alkoholio vartojimą nepilnamečių tarpe respondentai taip pat akcentavo, jog reikia didinti vaikų užimtumą. Tyrimas taip pat atskleidė, jog Šakių rajono savivaldybėje aktuali kontrabandos problema, nors jos mastas ir neįvertintas, tačiau geografinis rodiklis žinant, jog galima gauti pigesnio alkoholio tam tikra prasme taip pat lemia dažnesnį alkoholio vartojimą savivaldybėje. Siekiant efektyvesnio alkoholio kontrolės politikos įgyvendinimo būtina išnaudoti įstatymų suteiktas savivaldybės kompetencijas alkoholio kontrolės politikos srityje.

Darbe iškelta hipotezė pasitvirtino.

PASIŪLYMAI

1. Politikos formuotojai priimdami sprendimus turėtų labiau atsižvelgti į visuomenės interesus, o ne pasiduoti alkoholio pramonės įtakai.
2. Didinti alkoholinių gėrimų kainas, ypač lengvų gėrimų, kad būtų sudarytos kuo mažesnės galimybės paaugliams juos įsigyti.
3. Siekiant, kad alkoholinių gėrimų vartojimas būtų kuo mažesnis jaunimo tarpe, rekomenduojama prailginti alkoholinių gėrimų įsigijimo amžių iki 21 metų.
4. Tiek moksliskai įrodyta, tiek darbe atliktas tyrimas atskleidė, jog reklama turi didžiulę įtaką alkoholio vartojimo didėjimui, ypač paauglių tarpe, todėl tikslinga grąžinti Alkoholio kontrolės įstatyme įtvirtintą, tačiau LR Seimo atšauktą visiško reklamos draudimo pataisą. Taip pat SAM turėtų skirti lėšų reklamų kūrimui, kurios būtų nukreiptos prieš alkoholinių gėrimų vartojimą, įtraukiant į jas sportininkus, menininkus ir kitus žymius žmones.
5. Griežtinti pardavėjų atsakomybę už alkoholinių gėrimų pardavimą nepilnamečiams, taip pat suaugusių atsakomybę, kurie nuperka alkoholinius gėrimus nepilnamečiams. Video kameros turi būti privalomos ne tik visose parduotuvėse, bet ir prie jų, kad būtų galima sekti alkoholinių gėrimų perdavimą nepilnamečiams, o užfiksavus pažeidimus skirti dideles baudas.
6. Siekiant šalyje sumažinti kontrabandą rekomenduojama stiprinti valstybinės sienos apsaugos kontrolę, taip pat stiprinti tarpinstitucinį bendradarbiavimą, bei aktyviai kontroliuoti sienos apsaugos pareigūnų darbą.
7. Visiems asmenims, siekiantiems gauti vairuotojo pažymėjimą turėtų būti įvesti privalomi mokymai apie alkoholio žalą žmogaus sveikatai, po šių mokymų jie turėtų išsilaikyti testą/egzaminą, o asmenims, kurie šio testo/ egzamino neišlaikė neišduoti vairuotojo pažymėjimo.
8. Kadangi sportas siejamas su sveikata ir išsverme siūloma visiškai uždrausti alkoholinių gėrimų prekybą sporto varžybų metu.
9. Padaryti informatyvesnes alkoholinių gėrimų etiketes, ant kurių būtų parašyta alkoholinio gėrimo sudėtis bei poveikis sveikatai.
10. Šakių rajono savivaldybei rekomenduojama patvirtinti ir įgyvendinti savivaldybės alkoholio kontrolės programą.
11. Pasinaudoti Alkoholio kontrolės įstatymo savivaldybėms suteikta teise riboti alkoholinių gėrimų pardavimo laiką, uždrausti alkoholinių gėrimų prekybą masinių renginių metu bei riboti prekybą švenčių dienomis.
12. Didinti rajono visuomenės informuotumą apie alkoholio daromą žalą per užsakomuosius straipsnius rajono laikraščiuose, taip pat išleisti lankstinukų su įvairiomis nuorodomis, kuriose būtų nurodyta, kur galima kreiptis pagalbos esant problemoms dėl alkoholio vartojimo.

13. Didinti savivaldybės gyventojų, ypač paauglių užimtumą, organizuojant įvairius renginius, diskusijas, projektus ir į juos įtraukiant kuo daugiau vaikų, ypač iš socialinės rizikos šeimų. Renginių, diskusijų metu propaguoti sveiką gyvenimo būdą, pasitelkiant vaizdines priemones aiškinti apie alkoholio vartojimo pasekmes tiek žmogaus organizmui tiek visuomenei.

NAUDOTA LITERATŪRA

Teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos Administracinių teisių pažeidimo kodeksas, Žin., 1985, Nr. 1-1 126
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=416992 [žiūrėta 2013 02 15]
2. Lietuvos Respublikos Akcizų įstatymas 2001 m. spalio 30 d. Nr. IX-569// Valstybės žinios. 2001, Nr. 98-3482 <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/oldsearch.preps2?Condition1=226951&Condition2=>
[žiūrėta 2013 02 14]
3. Lietuvos Respublikos Alkoholio įstatymo pakeitimo įstatymas 2007 m. birželio 21 d. Nr. X-1198// Valstybės žinios. 2007, Nr. 77-3041 <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/oldsearch.preps2?a=301361&b=>
[žiūrėta 2013 02 10]
4. Lietuvos Respublikos Alkoholio kontrolės įstatymas 1995 m. balandžio 18 d. Nr. I-857 // Valstybės žinios. 1995, Nr. 44-1073, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=329373
[žiūrėta 2013 02 09]
5. Lietuvos Respublikos finansų ministro 2004 m. gegužės 14 d. Nr. 1K-183 įsakymas dėl LR finansų ministro 1997 m. liepos 29 d. įsakymo Nr.110 „Dėl valstybinės mokesčių inspekcijos prie finansų ministerijos nuostatų patvirtinimo“ pakeitimo 2004 m. gegužės 14 d. Nr. 1K-183//Valstybės žinios. 2004, Nr. 82-2966
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=233696&p_query=&p_tr2=2
[žiūrėta 2013 02 17]
6. Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992, spalio 25 d. Valstybės Žinios. 1992, Nr. 33-1014,
<http://www3.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm> [žiūrėta 2013 02 18]
7. Lietuvos Respublikos Narkologinės priežiūros įstatymas, 1997 m. kovo 25 d. Nr. VIII-156// Valstybės žinios. 1997, Nr. 30-711
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=259522 [žiūrėta 2013 02 15]
8. Lietuvos Respublikos Policijos veiklos įstatymas, 2000 m. spalio 17 d. Nr. VIII-2048//Valstybės žinios. 2000, Nr. 90-2777
<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/oldsearch.preps2?Condition1=211180&Condition2=>
[žiūrėta 2013 02 17]
9. Lietuvos Respublikos Seimo 1998 m. liepos 2d. Nr. VIII-833 nutarimas „Dėl Lietuvos Sveikatos programos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 1998, Nr. 64-1842
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=60036&p_query=sveikatos%20programos&p_tr2=2 [žiūrėta 2013 02 10]

10. Lietuvos Respublikos Seimo Ekonomikos komiteto posėdžio protokolas, 2011 m. lapkričio 8 d. Nr. 108- P-42, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=410443&p_query=&p_tr2=2 [žiūrėta 2013 02 16]
11. Lietuvos Respublikos Sveikatos sistemos įstatymas, 1994 m. liepos 19 d. Nr. I-552// Žin., 1994, Nr. 63-1231. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=259520&p_query=&p_tr2= [žiūrėta 2013 02 18]
12. Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministro įsakymas „Dėl alkoholio, tabako ir kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimo prevencijos programos patvirtinimo“ 2006 m. kovo 17 d. Nr. ISAK-494// Valstybės žinios. 2006, Nr. Nr. 33-1197
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=272725 [žiūrėta 2013 02 14]
13. LT Tabako kontrolės įstatymas 1995 m. gruodžio 20 d. Nr. I-1143//Valstybės žinios. 1996. Nr. 11-281. <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/oldsearch.preps2?Condition1=205660&Condition2=> [žiūrėta 2013 02 10]
14. Lietuvos Respublikos Vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymas, 2007 m. birželio 28 d. Nr. X-1238// Valstybės žinios. 2007, Nr. 80-3214,
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=301806&p_query=&p_tr2= [žiūrėta 2013 02 20]
15. Lietuvos Respublikos Vietos savivaldos įstatymas 1994 m. liepos 7d. Nr. I-533// Žin, 2008, Nr. 113- 4290, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=441200 [žiūrėta 2013 02 19]
16. Lietuvos Respublikos Visuomenės sveikatos priežiūros įstatymas 2002 m. gegužės 16 d. Nr. IX-886//Valstybės žinios. 2002, Nr. 56-2225
http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=167900&p_query=&p_tr2= [žiūrėta 2013 02 18]
17. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas, 1999 m. vasario 25 d. Nr. 212 „Dėl valstybės alkoholio programos patvirtinimo“// Valstybės žinios. 1999, N. 21-603
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=74909&p_query=&p_tr2=2 [žiūrėta 2013 02 10]
18. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. sausio 9 d. Nr. 19 nutarimas „Dėl blaivybės metų programos patvirtinimo“// Valstybės žinios. 2008, Nr. 8-277.
<http://tar.tic.lt/Default.aspx?id=2&item=results&aktoid=04828E4F-1A31-4D07-90CB-37D60232D02B> [žiūrėta 2013 02 10]
19. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2011 m. rugsėjo 14 d. Nr. 1080 nutarimas „Dėl Alkoholio ir Tabako kontrolės 2012-2014 metų programos (tarpinstitucinio veiklos plano) patvirtinimo“//

Valstybės žinios, 2012, Nr. 112-5684(nauja redakcija)

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=433776 [žiūrėta 2013 02 10]

20. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2011 m. spalio 27 d. Nr. 1277 nutarimas „Dėl narkotinių ir psichotropinių medžiagų, narkotinių ir psichotropinių medžiagų pirmtakų (prekursorių), tabako ir alkoholio kontrolės koncepcijos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2011, Nr. 134-6358
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=410505&p_query=&p_tr2=2
[žiūrėta 2013 02 12]
21. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010 m. spalio 13 d. nutarimas Dėl 1998 m. liepos 24 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimo Nr. 926 , „Dėl LR sveikatos apsaugos ministerijos nuostatų patvirtinimo“ pakeitimo // Valstybės žinios. 2010, Nr. 123 – 6280
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=383404&p_query=&p_tr2=2
[žiūrėta 2013 02 19]
22. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. liepos 23 d. Nr. 921 nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos ūkio ministerijos nuostatų patvirtinimo“//Valstybės žinios. 1998, Nr. 67-1957
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=403498 [žiūrėta 2013 02 19]
23. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. balandžio 9 d. Nr. 343 nutarimas „ Dėl LR Žemės ūkio ministerijos nuostatų patvirtinimo“ pakeitimo// Valstybės žinios. 2008, Nr. 46-1732
<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/oldsearch.preps2?a=318310&b=> [žiūrėta 2013 02 19]
24. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. balandžio 26 d. nutarimas Nr. 473 „Dėl įgaliojimų suteikimo įgyvendinant Lietuvos Respublikos alkoholio kontrolės įstatymą“ // Valstybės žinios. 2012, Nr. 102-5184
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=431879&p_query=alkoholio%20&p_tr2=2
[2](#) [žiūrėta 2013 02 19]
25. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. rugsėjo 8 d. Nr. 1088 nutarimas „Finansų ministerijos nuostatų patvirtinimo“// Žin., 1998, Nr. 81-2267
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=443393 [žiūrėta 2013 02 19]
26. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2011 m. vasario 23 d. nutarimas Nr. 244 „Dėl narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamento nuostatų“ patvirtinimo//Valstybės žinios. 2011, Nr. 28-1331
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=393607&p_query=&p_tr2=2
[žiūrėta 2013 02 15]
27. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. birželio 28 d. nutarimas, Nr. 744, „Dėl valstybinės veterinarijos tarnybos nuostatų patvirtinimo“// Valstybės žinios. 2000, Nr.: 53 -1537
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=104196&p_query=&p_tr2=2
[žiūrėta 2013 02 15]

28. Šakių rajono savivaldybės administracijos direktoriaus 2009 m. spalio 1 d. įsakymas Nr. AT-1288 „Dėl Šakių rajono savivaldybės administracijos ūkio skyriaus nuostatų patvirtinimo“ 2009.
http://www.sakiai.lt/go.php/lit/Ukio_skyrius_/162 [žiūrėta 2013 02 28]
29. Šakių rajono savivaldybės tarybos 2012 m. vasario 15 d. sprendimas Nr. T-46 „Dėl rajono savivaldybės visuomenės sveikatos stebėsenos 2012-2014 m. programos patvirtinimo“ 2012.
<http://www.sakiai.lt/index.php?2859706241> [žiūrėta 2013 02 20]
- Mokslo straipsniai, pranešimai, ataskaitos:**
30. Aleksandravičius A., Navasaitienė S., Vasylienė E. Šakių rajono jaunimo pagrindinių jaunimo problemų, poreikių ir vertybinių nuostatų mokslinio tyrimo ataskaita. Šakių rajono savivaldybė: Akademija, 2010. http://www.sakiai.lt/uploaded_files/2/sakiu_rajono_jaunimo_ataskaita_3.pdf [2013 02 28]
31. Alcohol and Public Policy Group. Alcohol: No Ordinary Commodity – summary of the second edition. Society for the Study of Addiction, 2010, Addiction, 105, p. 769–779.
<http://www.apolnet.ca/resources/pubs/Alcohol-NoOrdinary2-Summary.pdf> [žiūrėta 2013 03 10]
32. Anderson P. Baumberg B. Alkoholis Europoje visuomenės sveikatos požiūriu. Ataskaita Europos Komisijai.- Jungtinė Karalystė: Alkoholio tyrimų institutas, 2006. http://ec.europa.eu/health-eu/doc/alcoholineu_sum_lt_en.pdf [žiūrėta 2013 02 09]
33. Anderson P., Moller L., Galea G. Alcohol in the European Union Consumption, harm and policy approaches http://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0003/160680/e96457.pdf [žiūrėta 2013 02 04]
34. Babor T., Caetano R., Evidence- based alcohol policy in the Americas: strengths, weaknesses, and future challenges// Pan Am J Public Health, 2005, no 18 (4/5)
<http://www.scielosp.org/pdf/rpsp/v18n4-5/28095.pdf> [žiūrėta 2013 02 09]
35. Dumbliauskas V. Valstybė, rinka ir viešoji politika. // Politologija, 2000, Nr. 3(19). p. 114 – 121. - ISSN 1392-1681
36. Korsakaitė D. Viešasis interesas valstybinio reguliavimo požiūriu: sampratos, analizė ir formulavimas. Ekonomika, 2006. - ISSN 1392–1258
http://www.leidykla.eu/fileadmin/Ekonomika/76/Diana_Korsakaite.pdf [žiūrėta 2013 02 09]
37. Matulas A., Veryga A. Alkoholio suvartojimo ir pasekmių mažinimo Lietuvoje programa. Parengta remiant Tėvynės sąjungos (konservatoriai, politiniai kaliniai ir tremtiniai, krikščioniškieji demokratai) “Nauja darbotvarkė Lietuvai” ir Demokratinės politikos institutui.
http://www.blaivus.org/UserFiles/blaivi_karta/13.1.%20Alkoholio%20kontrol%C4%97%20ir%20p-revencija/424alkprograma.pdf [žiūrėta 2013 02 10]

38. Raipa A., Viešoji politika ir viešasis administravimas: raida, struktūra ir sąveika. Viešoji politika ir administravimas, 2002, Nr. 1.- ISSN 1648-2603 2603
<http://internet.ktu.lt/lt/mokslas/zurnalai/vpa/z1/1648-2603-2006-nr1-11.pdf> [žiūrėta 2013 02 06]
39. Seimas po svarstymo pritarė pataisoms dėl visiško alkoholio reklamos uždraudimo atšaukimo, 2011 m. lapkričio 3 d. pranešimas VIR(iš plenarinio posėdžio)
http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=4445&p_d=117130&p_k=1 [žiūrėta 2013 02 16]
40. UAB „Spinter tyrimai“ ir kt. Šakių rajono savivaldybės jaunimo problematikos tyrimo ataskaita. Jaunimo reikalų departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos: Vilnius, 2012.
http://ijpp.lt/file/Ataskaita_JRD_Sakiu_r_2012_05.pdf [žiūrėta 2013 02 28]
41. WHO. Global status report on alcohol and health. 2011. - Switzerland.
http://www.who.int/substance_abuse/publications/global_alcohol_report/msbgsruprofiles.pdf
 [žiūrėta 2013 02 04]
42. WHO. The Global Strategy to Reduce the Harmful Use of Alcohol. 2010.
http://www.who.int/substance_abuse/alcstratenglishfinal.pdf [žiūrėta 2013 02 09]
43. WHO. Region Office for Europe. Evidence for the effectiveness and cost-effectiveness of interventions to reduce alcohol-related harm. – 2009.
http://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0020/43319/E92823.pdf
 [žiūrėta 2013 02 09]
44. WHO. Social determinants of health and well-being among young people, health behavior in school-aged children (HBSC) study: international report from the 2009/2010 survey, 2012.
http://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0003/163857/Social-determinants-of-health-and-well-being-among-young-people.pdf [žiūrėta 2013 02 28]
- Knygos:**
45. Bardach E. Praktinis politikos analizės vadovas, Aštuonių žingsnių kelias efektyviau spręsti problemas / Iš anglų kalbos vertė E. Steponaitytė, Vilnius: Homo liber, 2006. – ISBN 9955 – 716 – 08 - 8
46. Dye T. Understanding public policy (8th ed.) Englewood Cliffs: Prentice Hall. 1995. - ISBN 0130974110
47. Dunn W.N Viešosios politikos analizė Įvadas./ Iš anglų kalbos vertė V. Dranseika, I. Giraitė, A. Petrauskienė. Vilnius: Homo liber, 2006. - ISBN 978 – 9955 – 716 – 19 – 8
48. Gordon A., Milakovitch G. Public Administration in America. New York: St. Martin Press. 1995.
49. Lane J.E. Viešasis sektorius, sąvokos, modeliai ir požiūriai/Iš anglų kalbos vertė Bartkuvienė L., Čičinskas J., Voverienė B, Vilnius: Margi raštai, 2001. - ISSN 1392 – 1673
50. Lindblom CH. E., Woodhouse E. J. Politikos formavimo procesas/ Iš anglų kalbos vertė D. Gudelis, Vilnius: Algarvė, 1999. - ISBN 9986-856-54-X

51. Novagrockienė J. Politikos mokslo pagrindai, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2001. – ISBN 9986 – 896 – 86 - X
52. Parsons W. Viešoji politika: politikos analizės teorijos ir praktikos įvadas./ Iš anglų kalbos vertė A. Degutis. Vilnius: Eugrimas, 2001. - ISBN 9986-752-89-2
53. Tidikis R., Socialinių mokslų tyrimo metodologija. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003. - ISBN 9955-563-26-5
54. Vilpišauskas R, Nakrošis V, Politikos įgyvendinimas Lietuvoje ir Europos Sąjungos įtaka, Vilnius: Eugrimas, 2003. - ISSN 1392 - 1673
55. Vilpišauskas R, Nakrošis V., Ko verta politika? Viešosios politikos vertinimas Lietuvoje ir Europos Sąjungoje. Vilnius: Eugrimas, 2005. – ISBN 9955 – 682 – 20 - 5

Internetiniai šaltiniai:

56. International Center for Alcohol Policies. (ICAP) The ICAP blue book, Introduction: Practical Guides for Alcohol Policy and Prevention Approaches.
<http://www.icap.org/LinkClick.aspx?fileticket=nq%2fTBTDwi4k%3d&tabid=187> [žiūrėta 2013 02 09]
57. Lietuvos Respublikos statistikos departamentas / alkoholio vartojimas ir padariniai
<http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=2604> [žiūrėta 2013 02 04] .
58. Lietuvos Respublikos Statistikos departamentas/gyventojai
<http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1567> [žiūrėta 2013 03 01]
59. Marijampolės visuomenės sveikatos centras / apsinuodijimai
<http://marijampolesvsc.sam.lt/naujienos/apsinuodijimai-nenykstanti-problema/> [žiūrėta 2013 03 01]
60. Martinkus Z. Savivaldybių vaidmuo psichoaktyvių medžiagų kontrolėje.- Šakiai, 2012.
www.sakiaivsb.lt/files/633/Z.Martinkus.ppt [žiūrėta 2013 02 05]
61. Psichologai – už alkoholio reklamos ribojimą. <http://www.manosveikata.lt/lt/temos/siuolaikine-medicina-iranga/psichologai-ndash-uz-alkoholio-reklamos-ribojima> [žiūrėta 2013 02 15]
62. PubMed duomenų bazė / term alcohol <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/?term=alcohol>
[žiūrėta 2013 02 21]
63. Seimas atšaukė visiška alkoholio reklamos draudimą, Verslo žinios. 2011 12 06
http://vz.lt/article/2011/12/6/seimas_at%C5%A1auk%C4%97_visi%C5%A1k%C4%85_alkoholio_reklamos_draudim%C4%85?pageno=1 [žiūrėta 2013 02 17]
64. Šakių rajono visuomenės sveikatos biuras, Sveikata visiems. Šakių rajono savivaldybės įstaigos, 2008.
<http://www.sakiaivsb.lt/files/633/Sveikata%20visiems.%20%C5%A0aki%C5%B3%20rajono%20savivaldyb%C4%97s%20%C4%AFstaigos,.pdf> [žiūrėta 2013 03 01]
65. Valstybinis psichikos sveikatos centras / alkoholinės psichozės

http://www.vpsc.lt/index.php?option=com_content&view=category&id=11&Itemid=22&lang=en

[žiūrėta 2013 02 05]

66. Veryga A. Alkoholio pramonė kovoje už reklamą ginkluojasi melu ir grasinimais. Lietuvos sveikuolių sąjunga.

http://www.sveikuoliai.lt/index.php?option=com_content&view=article&id=435:a-veryga-alkoholio-pramon-kovoje-u-reklam-ginkluojasi-melu-ir-grasinimais&catid=69:aktuali-informacija&Itemid=90 [žiūrėta 2013 02 17]

67. WHO. Media centre <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs349/en/index.html>

[žiūrėta 2013 02 04]

Kiti šaltiniai:

68. Interviu su Šakių rajono savivaldybės visuomenės sveikatos biuro direktorium V. Lebedžinsku, 2013 m. kovo 6 d. 2 pr.

Bosaitė V. Alkoholio kontrolės politikos įgyvendinimas Lietuvoje: Šakių rajono savivaldybės atvejis / Sveikatos politikos ir valdymo magistro baigiamasis darbas. Vadovas doc. dr. V. Dumbliauskas. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Politikos ir vadybos fakultetas, 2013. – 82 p.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe analizuotas alkoholio kontrolės politikos įgyvendinimas Lietuvoje bei Šakių rajono savivaldybėje. Teorinėje dalyje analizuojamos alkoholio kontrolės politikos įgyvendinimo priemonės, aptariama institucijų formuojančių ir įgyvendinančių alkoholio kontrolės politiką Lietuvoje veikla. Taip pat analizuojami Šakių rajono savivaldybėje atlikti tyrimai bei statistiniai duomenys, susiję su alkoholio vartojimo pasekmėmis. Empirinėje dalyje remiantis ekspertų vertinimu analizuojami alkoholio kontrolės politikos Šakių rajono savivaldybėje ypatumai bei problemos, su kuriomis susiduria savivaldybė įgyvendinant alkoholio kontrolės politiką. Darbo gale, pateikiami pasiūlymai efektyvesniam alkoholio kontrolės politikos įgyvendinimui tiek Lietuvoje tiek savivaldybėje.

Raktiniai žodžiai: alkoholio kontrolės politika, alkoholio vartojimo reguliavimo priemonės, alkoholio vartojimo mažinimas, alkoholis.

Bosaitė V. Alcohol Control Policy implementation in Lithuania: the case of Šakiai district municipality / Master's Thesis in Health Policy and Management. Supervisor assoc. doc. dr. V. Dumbliauskas. – Vilnius: Faculty of Politics and Management, Mykolas Romeris University, 2013. – 82 p.

ANNOTATION

Master's thesis analyzed the alcohol control policy implementation in Lithuania and municipality of Šakiai district. In the theoretical part there are analyzed alcohol policy implementation measures, and institutions activity, which are forming and implementing alcohol control policy in Lithuania. There are also analyzed researches, which were done in the municipality of Šakiai district and statistical data, relating with alcohol consumption consequences. In the empirical part, which is based on experts opinion, there are analyzed the characteristics of alcohol control policy in Šakiai municipality district and the problems, which faced by the municipality implementing alcohol control policy. In the end of the work, there are suggested, how to improve alcohol control policy implementation in Lithuania and in the municipality of Šakiai district.

Key words: alcohol control policy, alcohol consumption regulation measures, alcohol consumption reduction, alcohol.

Bosaitė V. Alkoholio kontrolės politikos įgyvendinimas Lietuvoje: Šakių rajono savivaldybės atvejis / Sveikatos politikos ir valdymo magistro baigiamasis darbas. Vadovas doc. dr. V. Dumbliauskas. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Politikos ir vadybos fakultetas, 2013. – 82 p.

SANTRAUKA

Europos Sąjunga yra daugiausiai alkoholio suvartojantis regionas pasaulyje. Alkoholio sukeltos pasekmės atsiliepia ne tik žmonių sveikatai, bet ir įtakoja socialinį bei ekonominį gyvenimą. Dėl šių priežasčių alkoholio kontrolės politika yra viena svarbiausių valstybės prioritetinių sričių.

Pagrindinė darbo idėja orientuota į Šakių rajono savivaldybės alkoholio kontrolės politikos įgyvendinimą, siekiant išanalizuoti alkoholio kontrolės politikos ypatumus, problemas bei trūkumus. Tarptautinis mokyklinio amžiaus vaikų gyvenimo ir sveikatos tyrimas atskleidė, jog alkoholio vartojimas nepilnamečių tarpe ypač aktuali problema Šakių rajono savivaldybėje. Taip pat svarbus ir savivaldybės geografinis rodiklis – siena su Kaliningrado sritimi, dėl kurios yra reali tikimybė, jog alkoholio vartojimas savivaldybėje yra dažnesnis.

Darbo objektas: alkoholio kontrolės politikos įgyvendinimas Šakių rajono savivaldybėje.

Darbo tikslas: išanalizuoti alkoholio kontrolės politikos įgyvendinimą Šakių rajono savivaldybėje.

Darbo uždaviniai: Apžvelgti alkoholio kontrolės politikos teorinius aspektus; išanalizuoti Lietuvos alkoholio kontrolės politikos įgyvendinimo priemones bei aptarti alkoholio politiką formuojančių ir įgyvendinančių institucijų veiklą; išanalizuoti Šakių rajono savivaldybėje atliktus tyrimus bei statistinius duomenis, susijusius su alkoholio vartojimo pasekmėmis; ištirti alkoholio kontrolės politikos įgyvendinimo ypatumus Šakių rajono savivaldybėje.

Tyrimo hipotezė: Siekiant sumažinti alkoholio vartojimą Šakių rajono savivaldybėje, būtina didinti rajono gyventojų užimtumą.

Darbo metodai: Teorinėje dalyje vyrauja analitinis, lyginamasis ir apibendrinamasis tyrimo metodai. Tiriamojoje dalyje naudojamas standartizuotas ekspertų interviu.

Išvados: Lietuvoje sukurta pakankamai palanki įstatyminė bazė alkoholio kontrolės plėtotei: priimtas Alkoholio kontrolės įstatymas, jame įtvirtinta dauguma PSO rekomenduojamų alkoholio vartojimo reguliavimo priemonių, jų įgyvendinimui ir kontrolei priskirta nemažai institucijų. Savivaldybės teisės alkoholio kontrolės politikos srityje taip pat reglamentuotos įstatymų. Savo nuožiūra savivaldybė gali riboti alkoholinių gėrimų pardavimo laiką, drausti ir riboti prekybą švenčių dienomis, masinių renginių metu. Savivaldybėje atlikti negausūs tyrimai parodė, jog vis daugiau jaunimo, o ypač nepilnamečių

prisipažįsta vartojantys alkoholinius gėrimus. Didelis trūkumas yra tai, kad savivaldybėje nėra patvirtinta nei alkoholio kontrolę nei alkoholio vartojimo prevenciją įgyvendinančios programos. Tyrimo rezultatai atskleidė, jog Šakių rajono savivaldybės alkoholio kontrolės politika daugiausiai orientuota į jaunimą. Taip pat tyrimas parodė, jog pagrindinės alkoholio vartojimo priežastys savivaldybėje yra užimtumo stoka, bedarbystė. Savivaldybėje taip pat aktuali kontrabandos problema, nors alkoholio kontrabandos mastas nėra įvertintas, tačiau galimybė, jog galima gauti pigesnio alkoholio gali lemti didesnį alkoholio vartojimą savivaldybėje.

Darbo struktūra: Pirmoje dalyje analizuojama reguliavimo reikšmė alkoholio kontrolės politikoje bei mokslu grįstos alkoholio kontrolės priemonės. Antroje dalyje analizuojamos alkoholio kontrolės politikos įgyvendinimo priemonės bei alkoholio kontrolės politiką formuojančių ir įgyvendinančių institucijų veikla. Trečioje dalyje aptariami savivaldybės teisės alkoholio kontrolės politikos srityje reglamentuojantys teisės aktai, savivaldybėje atlikti tyrimai bei statistiniai duomenys, susiję su alkoholio vartojimo pasekmėmis. Ketvirtoje dalyje, remiantis ekspertiniu vertinimu, analizuojama Šakių rajono savivaldybės alkoholio kontrolės politikos įgyvendinimo problemos, trūkumai ir ypatumai.

Bosaitė V. Alcohol Control Policy implementation in Lithuania: the case of Šakiai district municipality / Master's Thesis in Health Policy and Management. Supervisor assoc. doc. dr. V. Dumbliauskas. – Vilnius: Faculty of Politics and Management, Mykolas Romeris University, 2013. – 82 p.

SUMMARY

The European Union is mainly drinking region in the world. The consequences of alcohol use responds not only to human health, but also affects the social and economic life. For these reasons, alcohol control policy is one of the most important state priorities.

The main idea of the work focused on alcohol control policy implementation of the Šakiai District Municipality, in order to analyze the alcohol control policy features, problems and shortcomings. The international “Health Behavior in School – aged Children” survey revealed, that alcohol consumption between teenagers is very actual problem in the Šakiai district municipality. Very important indicator for municipality is Kaliningrad border, because there is a real chance, that the alcohol consumption here is more frequent.

The object of work: alcohol Control Policy implementation in municipality of Šakiai district.

The main aim: to analyze alcohol control policy implementation in Šakiai municipality district.

Thesis tasks: to review alcohol control policy theoretical aspects; to analyze Lithuanian measures of alcohol control policy implementation, and activity of institutions, which are responsible for alcohol policy; to analyze surveys and statistic data of Šakiai municipality district, which are related with consequences of alcohol consumption; to analyze the characteristics of alcohol control policy in municipality of Šakiai district.

Working hypothesis: In order to reduce the consumption of alcohol in municipality of Šakiai district, it is necessary to increase the area of employment.

The methods of work: In theoretical part there are analytical, comparative and summative methods. In the empirical part there is a standardized expert interview method.

Conclusions: In Lithuanian there is adequate legal framework conducive to the development of alcohol control: is approved Alcohol Control Act, in which there are most WHO recommended alcohol consumption regulating measures, and for implementing and control there are many institutions assigned. Alcohol control policy of municipality is also regulated by the law. Municipality may restrict alcohol sales time, prohibit or restrict sales of the holidays and mass events time. The survey shows, that more and more young people, especially teenagers, confess drinking alcohol. The big shortage is that, the municipality didn't have confirmed alcohol control and alcohol prevention programs. The

survey revealed, that the alcohol control policy of municipality is largely focused on young people. The analysis also shows that, the main causes of alcohol consumption in the municipality are the lack of employment. In The municipality there are also illegal alcohol problem, although alcohol smuggling are not valued, but possibility, that can get cheaper alcohol, can lead to greater alcohol consumption in the municipality.

The structure of the work: In the first part, there are analyze regulatory significance of alcohol control policies and evidence- based alcohol control measures. In the second part, there are analyze alcohol policy implementation measures, and institutions activity, which are forming and implementing alcohol control policy in Lithuania. In the third part, discusses local self-government alcohol policies in the field of legislation, the surveys of municipality and statistical data, related with alcohol consumption consequences. In the fourth part, which is based on experts opinion, there are analyzing characteristics, problems and drawbacks of alcohol control policy implementation in Šakiai municipality district.

PRIEDAI

1 PRIEDAS

Tyrimo klausimai

1. Kaip manote, kokios priežastys /veiksniai įtakoja alkoholio vartojimą visuomenėje? Jūsų , Šakių rajono savivaldybėje?
2. Kaip manote, kokios alkoholio kontrolės priemonės yra veiksmingiausios mažinant alkoholio vartojimą? Kokios priemonės, Jūsų nuomone, nėra veiksmingos?
3. Su kokiomis problemomis susiduriate dažniausiai įgyvendinant alkoholio kontrolės politiką savivaldybėje?
4. Dėl geografiškai palankių sąlygų, turimos sienos su Kaliningrado sritimi, tikimybė, jog nelegalaus alkoholio prekyba, t.y. prieinamumas ir vartojimas išauga, yra didelė. Jūsų nuomone, kokių priemonių reikėtų imtis, jog nelegalaus alkoholio prekyba bei vartojimas būtų kuo mažesni?
5. Kaip manote, ar Jūsų savivaldybė skiria pakankamai dėmesio prevencinei švietimo veiklai didinančiai rajono gyventojų informuotumą apie alkoholio daromą žalą?
6. 2010 metais atlikto tarptautinio „Mokyklinio amžiaus vaikų gyvenimo ir sveikatos“ (HBSC) tyrimo duomenimis Šakių rajono paauglės(mergaitės) daugiausia alkoholio vartojančios šalyje. Kaip manote, kas įtakoja tokį ankstyvą alkoholio vartojimo pradžios amžių (juk tyrimas atliktas 11,13,15 metų paauglių tarpe)?
7. Kokius pasiūlymus, priemones rekomenduotumėte, norint sumažinti alkoholinių gėrimų vartojimą nepilnamečių tarpe?
8. Argumentuokite, ar reikėtų savivaldybėms suteikti didesnes kompetencijas alkoholio kontrolės politikos klausimais?
9. Kaip manote, kokios yra ateities perspektyvos alkoholio kontrolės politikos (griežtės ar liberalės) bei alkoholio vartojimo klausimais (vartojimas išaugs ar sumažės)?

2 PRIEDAS**Interviu su Šakių rajono savivaldybės visuomenės sveikatos biuro direktorium****V. Lebedžinsku**

Interviu trukmė: 40 min.

Data: 2013 03 06

Vieta: Bažnyčios g. 39 A, Šakiai, Visuomenės sveikatos biuras

1. Kaip manote, kokios priežastys/veiksniai įtakoja alkoholio vartojimą visuomenėje? Jūsų, Šakių rajono savivaldybėje?

Tai vienareikšmiškai turbūt, kad yra užimtumas. Pirmi žingsniai užimtumo, o toliau jau priklausomybės, nes yra net pripažinta pagal Pasaulinę sveikatos organizaciją, alkoholizmas tai yra liga, priklausomybės liga, nuo kurios kaip ir nuo medikamentinės, tabako priklausomybės, narkotikų priklausomybės yra netgi pagal TL10 koduojama. Tai esant tokiom priežastim... Priežastys kaip ir sakiau, jaunimas tai turbūt pabandymas, juolab, kad ir praeitą kartą sakiau, kad gerai dirba šitoj srityje tos alkoholio gamybos įmonės, ir pas mus koks puikus pasirinkimas: fizai, miksai, tviksai dar kokie ten kisai ir taip toliau. Ir kiekvienas buteliukas ar skardinė tai kaip meno kūrinys, kiekvienas išmargintas gražiausiomis spalvomis, viskas tviska, blizga iš tolo. Jeigu būtų uždrausta ir padarytų vieno modelio butelį su skirtingais tikrai pavadinimais, bet dar su koku bjauriu diedu nupieštu, tai gal būtų, ypač merginoms, jeigu parodytų, tai kas gali toliau tau išsivystyti nuo to vartojimo, tai jos dar pagalvotų prieš tai pirkdamos tuos fizus, miksus, tviksus. O tuos, kurie jau toli pažengę, tai vienareikšmiškai - anoniminiai alkoholikai, kodavimai, gydymai. O tai yra sunkus darbas, pažiūrėkim kiek nedaug, sakysim, narkomanų yra išėję iš šitos, ir ten vos ne kiekvienas išėjimas iš narkomanijos liūno, tai tiesiog kaip unikalus atvejis gaunasi, tai turbūt, galbūt truputį ir nuvertintas tas pats alkoholio arba tabako vartojimas. Galvoja: ai, čia nieko nebus. Ne, kaip matom, būna. Tai priežastys yra oficialios: kad pabandymo, pirmo pabandymo, draugų įtakos. Jeigu taip oficialiai, bet pagrindinė tai yra tokios, aš manau, kad tai yra užimtumo stoka, bedarbystė. Tada pradeda vartoti kaip trumpo veikimo antidepresantą, ką pabrėžia ir alkoholikai, kad tai yra puikus vaistas. Kada bijai, nediršti, varžai save, pasidarai drąsesnis ir prie merginų lengviau prieiti ir jas užkalbinti atrodo, ir važiuot smagiau, su mašina, vairuot ir visa kita.

O Šakių rajono savivaldybėje taip čia yra didelė užimtumo stoka, ką ir stengiasi biuras kažkoku tai dalyku kompensuoti. Bet tie, kurie jau kryžiaus žygyje alkoholio vartojimo yra dešimtmečiais, tai tuos perauklėti sudėtinga, dėl to mes daugiau jėgas skiriame į jaunimą.

2. Kaip manote, kokios alkoholio kontrolės priemonės yra veiksmingiausios mažinant alkoholio vartojimą?

Na, kontrolės priemonės tai: limituotas laikas, branginimas, amžiaus cenzas. Laikas labai veiksmingas yra, kad įmetė nuo 8 iki 10 valandos, bet aš truputį koreguočiau tą laiką. Sakyčiau nuo 12 tegu iki 10 tas būna. Ką tai galėtų laimėti? Tie, kurie baliavoja, jie nusiperka tam pačiam vakarui, ir užtenka ir iki 10, ir iki 12, ir iki 2 dar užtenka. Paskui jie nubėga ir ryte jau prieš 8 laukia, kol atidarys ir 8 valandą perka. Ir taip vadinamos, lietuviškai pagirios, o rusiškai pachmielas. Jiems sudaromos visos galimybės iš ryto gerai atsipaguriot ir prasideda gėrimas - tęsinys. O rusai yra slengo meistrai: sako, jeigu po pietų išgeri, tai jau ne tęsinys gėrimo, o naujas gėrimas. Poveikis sveikatai kitas, pirmas dalykas, antras dalykas, nekiekvienas jau nori per nauja gert ir trečias dalykas, tiek jau naujų gėrimų, kiek pratęsimų, nelabai jau kas ten ištraukia. Ir todėl žymiai stipresnė prevencija būtų. O neefektyvios: aš nežinau kodėl taip, galbūt visuomenė, galbūt pareigūnai nusiima atsakomybę pamatę, sakysim, viešuose vietose jaunimą vartojant. Galbūt per mažos baudos už viešą vartojimą. Šventėse, sakyčiau nėra reikalo, nors žinoma tai, iš kitos pusės pažiūrėjus, leidimas šitais gėrimais prekiauti leidžia tą šventę padaryti labiau masišką, su renginiu ir visa kita, bet įvertinus, kad paskui gali atsigręžti kitu lazdos galu, galbūt reiktų visiškai švenčių proga uždrausti. Na, tegul prekiauja vaisiais, daržovėm, obuoliais, ledais, balionais, žaislais, bet šitą dalyką išimti.

3. Su kokiomis problemomis susiduriate dažniausiai įgyvendinant alkoholio kontrolės politiką savivaldybėje?

Alkoholio kontrolė tai yra savivaldybės reikalas ir turbūt savivaldybės administracija, administracijos darbuotojai, taip pat ir savivaldybės gydytoja, šitie susiduria, nes kontrolė jiems priklauso, jie važiuoja. Mes, sakysim, biuras neturim tokios kaip kontrolės funkcijos. Tai mes vieną kartą per socialiai rizikingas šeimas važiuom ir turėjome užpernai tokį renginį daryti „Mūsų širdys plaka išvien“ tai žodžiu, alkoholį vartojančių šeimų vaikai, juos įtraukti. Nu, ir pačius vaikus socialiai rizikingus. Tai įspūdžiai... Aš suprantu, kad yra sudėtinga tiek socialinėm darbuotojom, teisėsaugai dirbti, todėl, kad jie nelabai kaip teigiamai žiūri. Jie žiūri, ką gali gauti, o kad jiems kažką tai pasiūlai, tai jei tai nematerialu jiems neįdomu. Žymiai geriau būtų, jei tu atvažiuotum su buteliu, o ne su pasiūlymu, kad va jums surengsim varžybas, jūs galėsit dalyvauti ir bus smagiau. Smurtas šeimoje, gal būt čia su vaikų teisėmis, reiktų paklausti. Ir tie patys pagrindiniai sunkumai įgyvendinant alkoholio politiką, suvaldyti, tai čia irgi toksai... tiktai dabar yra, turbūt pirmieji žingsniai kuriami. Dabar yra steigama dar komisija, narkotikų ir...kaip ten ji vadinasi... turėčiau pažiūrėt... Steigiama jinai... nebuvo labai reglamentuota kaip greitai ją įsteigti, bet jinai yra dabar daroma. Narkotikų ir alkoholio kontrolės komisija, atrodo. Tai manau, kad šita galbūt kokius tai judesius padarys, padarys stipresnius, nes aš tai komisijai irgi kviečiamas dalyvauti ir šitame, o Vilkaviškyje aš jau geras pusmetis kaip dalyvauju toj

veikloje ir yra sudaryta programa, yra poveikio priemonės numatytos ir dalyvauja, ir iš teisėsaugos, toji komisijoje organų iš ligoninės, iš vaikų teisių skyriaus iš švietimo skyriaus, savivaldybės sveikatos vyriausias specialistas tai kiek žinau Šakiuose šitos komisijos pirmininku paskirtas yra savivaldybės administracijos direktoriaus pavaduotojas, vadinasi, tai yra žiūrima rimtai iš tikrųjų. Tai va dėl to dalyko.

4. Dėl geografiškai palankių sąlygų, turimos sienos su Kaliningrado sritim, tikimybė, jog nelegalaus alkoholio prekyba, t.y. prieinamumas ir vartojimas išauga, yra didelė. Jūsų nuomone, kokių priemonių reikėtų imtis, jog nelegalaus alkoholio prekyba bei vartojimas būtų kuo mažesni?

Tai, jeigu juokaujant šituo dalyku tai, kiekvienam Šakių rajono gyventojui po metrą sienos paduoti ir labai dideles baudas nustatyti, kad už oficialų prekių vežimą muitus uždėtų, o už kontrabanda labai stipriai baustų, bet matot kaip dirba, kaip ieško... kaip ieško kontrabandininkai galimybių įvežti, bet jeigu matėt šitą, kaip padaryta slaptavietė akumuliatoriuje. Tiktai man vienas buvo ten įdomu, kaip tai ten šimtą pakelių sukišo. Matot, va tokio dydžio sugrūsti, taip kad žodžiu... Tai kažkiek tai alkoholio irgi įveža, bet visgi butelį arba kanistrą paslėpti yra be galo sudėtinga lengvojoje mašinoje. Tai, jeigu įveža, tai įveža dideliais turbūt kiekiais, o jeigu dideliais kiekiais įveža, vadinasi yra kažkokie tai susitarimai, va, šituos susitarimus reikėtų atsakomybę žiūrėti, bet ne tokia va atsakomybę, kad atsako vadovas - jis prie kiekvieno nepristovės. Kiekvieno tikrai stipri atsakomybė turi būt. Aš tai nelabai tikiu, kad taip esant šitokiai kontrolei, šitiek darbuotojų, ir jie negali sukontroliuoti, nu, jeigu lengvosiose randa 60 pakelių cigarečių arba du butelius, tai jau 100 butelių, manau, žymiai paprasčiau patikrinus tą fūrą, rasti. Galų gale yra technologijos, kad pašviest pamatyt, nu galbūt kažkiek tai sustabdytų to. Tas vartojimas galbūt dabar jau kritęs, nes aš net nežinau, kiek to pilstuko kainos tenai, po kiek, jie, ten kainuoja. Po 10 litų? Kai dabar yra oficialaus po 15, tai nelabai turbūt, gal kas ir perka. Tai reikėtų, vis dėlto eiti turbūt Skandinaviskų šalių keliu, kad pas juos alkoholio parduotuvės yra specializuotos. Tai yra visiškai atskira parduotuvė, jeigu yra prekybos centras, tai prekybos centre yra viskas, išskyrus, visiškai atskiras, su atskira kasa, su atskiru įėjimu, visiškai atskira, atskiras skyrius, jeigu taip buvo leista arba kaip Norvegijoje berods, tai yra atskiros visiškai alkoholio parduotuvės, su pakankamai aukštomis kainomis gėrimų. Taip sutvarkius nelegalų įvežimą, sutvarkius, pakėlus kainas, radus pakankamo užimtumo žmonių pasilinksinti kitaip, galų gale, tai manau, kad tą klausimą galima spręst. Kad visiškai sunaikinti, tai gal už kokiu 20 metų, bet, kad pasiektume, tą 7 litrų lygį, manau, įmanoma per šituos, principu, per šituos 3 kelius.

5. Kaip manote, ar Jūsų savivaldybė skiria pakankamai dėmesio prevencinei švietimo veiklai didinančiai rajono gyventojų informuotumą apie alkoholio daromą žalą?

Kadangi prevencinė srityje visuomenės sveikatos biuras tikrai dirba, ir dirba stipriai, tai, kad pasižiūrėjus pas mus tinklalapyje, yra paruoštų lankstinukų, paskaitų skaitomų, važiavimų per

mokyklas, tai žalingų įpročių prevencijos, viena iš tokių pagrindinių biuro veiklos šakų, ir tikrai dirbame tikrai, deja, mes tokių negalime padaryti stiprių poveikių, kaip per filmus kaip per facebook ar kažką. Prieš tai reikėtų filmo, o filmo sukūrimas kainuoja apie dešimtim tūkstančių, maždaug - mes tokių pinigų neturime. Tą, ką, sakysim, gali realiai atlikti Vilnius, Kaunas, Klaipėda, kur jie gauna šimta tūkstantines iš sveikatos apsaugos ministerijos injekcijas. Tai, jeigu biuras gauna apie 40 kelis tūkstančius, tai yra tikrai maži pinigai, juos reikia ir atlyginimam, reikia ir renginiams, reikia ir privalomiems skelbimams, ką veikia, parodyt tas biuras, privalomam etatų didėjimui, privalomam kuprinių svėrimui ir taip toliau, privalomiems renginiam. Todėl tų pinigų nelabai ką turim. Viena iš tų sričių veiklos, tai yra žalingų įpročių prevencijos veikla. Tai, kaip ir sakiau, mes per mokyklas važiuojam, ypač, kur daugiau vyresnių gali būti, vidurines, gimnazijas ten skaitome paskaitas, samdome, kaip sakoma savas, nelabai prižymėsi. Samdome iš kitų institucijų lektorius, kurie paskaito šitas paskaitas, kurie pabendrauja, dirba su tikslinėmis grupėmis su vyresnių klasių mokiniais ir paskui su tėvais, pedagogais. Aš ir pats pagal išsilavinimą neurologas, tai irgi apie poveikį organizmui galiu kai ką, tai taip pat važinėju. Kviečiame iš Šakių ligoninės gydytojus, konkrečiai tai Mačiūną, Matijošaitienę, kurie taip pat važiuoja. Matijošaitienė daugiau su mergaitėmis, na tai, čia, einant apie lytinį švietimą taip pat skaitoma apie žalingų įpročių prevencija. Kai Mačiūnas daugiau su berniukais dirba, tai Matijošaitiene su mergaitėmis. Kita prevencinė veikla, pagavo išgėrusį vairuojant, jiems yra sulaikomos teisės ir, kad atsiimtų tas teises, jie turi atlikti tam tikrus veiksmus, iš kurių vienas veiksmas tai yra išklausymas paskaitos, 4 akademinų valandų arba 3 įprastų su vizualiniu parodymu, su klausimų - atsakymų tokia viktorina, su testų sprendimu. Turiu pasakyti, kad pas mus buvo gal keli tikrai, sakantys gėriau ir gersiu. O šiaip jau praėjo apie 400 žmonių per mane tai...Vilkaviškis, Jurbarkas, Šakiai, per kelis metus, bet pagrindine masė šakiečių. Na, sakysim, apie pusę gal, 2 šimtai kokie. Todėl, kad pagal mokymų programą ir neprivalu klausti registracijos vietos, privalu vardas, pavardė, asmens kodas. Na ir pagal programą paklausiu, kiek gavo arba kiek įpūtei promilių arba kiek gavo baudos. Tai čia praktiškai lygiaverčiai, nes jeigu pasakai kiek įpūtei, tai žinai ir kokia bauda. Jeigu pasakė kokia bauda, tai ryškiai žinai, kiek turėjo įpūsti. Šiaip turiu pasakyti, kad turbūt galbūt nuo kvalifikacijos pareina, nes jeigu pradžioje tai trukdavo nuo pusantros iki dvejų valandų paskaitėlės. Dabar atsiranda savanorių klausyt, kur anksčiau nebūdavo... Gal čia galbūt ir mano paties kvalifikacija kykla, nes pakartojimų ir skaitymų aš gaunu papildomą informaciją, kurią galiu papildomai pateikti, pradėjau iš... kaip ta programa ten iš kur eina parsisiųsti filmus... tas youtube. Norėjau parsisiųsti filmukų, deja, gaila, kad neina lietuviškai įgarsinti, nes tai brangu. Daug kas angliškai nemoka, taip pat rusiškai moka, tai turim parsisiųsti rusų kalba kaip, filmukų parodom, kaip veikia per visas sistemas. Parodom ir daug įvairiausių skaidrių. Parodom, kadangi turim kalbėti apie alkoholį, narkotikus dar truputį ir kitus paliečiam, bet pagrindine tai vis tiek alkoholis, nes iš tų, visų buvusių,

beveik 400 tai gal sakėsi, kad vartoja narkotikų, tai vienetai, kurie paragavę ir paprastai jauni. Iš vyresnio amžiaus niekad nebūna. Ir kas svarbiausia tai iš tų beveik 400, ką nebijau pasakyti, nė vienas neatėjo pakartotinai per trečius metus kai dirbu. Nė karto nebuvo pakartotinai atėjęs, kad va pamačiau: o labas aš jau tave mačiau prieš metus. Tai veiksminga dviem kryptim, vėlgi to paties... kaip čia taip ir priglaust, ir nubaust, kaip ir sakiau prieš tai nubaudžiama labai ryškiai ir jie kiekvienas ekonominę sankciją puikiai supranta, nes aš jiems kartais ir pasakau: nu, žiūrėk kiek baudos gavai? Nu, sako ten pusantra tūkstančio, tai kiek, sakau tada tave draugas būtų vežiojęs už šitą sumą? mėnesį laiko - sako laisvai- tai va, sakau, mėnesį laiko būtum gyvenęs kaip ponas ir nereikia nei vairuoti, gali būt nemigęs, gali būt nenoras vairuoti, gali galų gale būt išgėręs, bet tau vairuoti nereikės. O dabar tu vieną kartą susimokėjai. Tai ekonominė sankcija va, kitą yra turbūt moralinė sankcija, kad turi mašiną, bet už jos vairo sėsti negali. Sustabdys be teisių, dar baisiau. Ir jiems apie tą poveikį sveikatai tenai nemažai kalbama. Bet turbūt, kad jie mažiausiai, vis dėlto pagalvoja. Turbūt, kad bausmės labiausiai jie bijo. Ir net, ne ta pinigine bausmė, jeigu būtų pinigai iš karto, man atrodo, mokėtų vėl atgal važiuotų. Tas sulaikymas yra svarbus dalykas, nes dabar tokiam amžiuje, kai reikia stipriai komunikuoti ir judėti greitai, tai yra didelė bausmė. Bet aš nemanau, kad nepagalvoja, kad čia galbūt kitą kartą įvertinus situaciją, nes... kuo irgi dalį savo paskaitų pradėdau, kad žmonija yra iš rašytinių šaltinių tai jau apie 8000 metų kaip vartoja alkoholį, tai per 4 akademines valandas niekaip neatmuši nuo to vartojimo, nebent, jeigu atsiranda stiprių sveikatos pažeidimų, bet žmonės linkę: o man nebus, sakyti. Kitam tai bus, o man tai ne. Tai va, jeigu šitą pasisektų, kad va ir tau bus, tai galbūt jie ir pradėtų galvoti. Bet tas pliusas, kad jie dar važiuodami nevartoja, tai jau irgi yra pliusas.

6. 2010 metais atlikto tarptautinio „Mokyklinio amžiaus vaikų gyvenimo ir sveikatos“ (HBSC) tyrimo duomenimis Šakių rajono paauglės(mergaitės) daugiausia alkoholio vartojančios šalyje. Kaip manote, kas įtakoja tokį ankstyvą alkoholio vartojimo pradžios amžių (juk tyrimas atliktas 11,13,15 metų paauglių tarpe)?

Tai pirmas dalykas, kaip ir sakiau iš to pranešimo, kad per paskutinius 10 metų merginos iš 2 vietos nuo galo atėjo apie kažkur tai per vidurį, o berniukai nuo vidurio į 2 vietą Europos Sąjungoje pagal vartojimą alkoholio, bet sutiksim, kad merginos visgi vartoja, jeigu vartoja, tai lengvą, lengvus gėrimus, tai yra šampanai, vynai, manau, kad turėtų būti saldūs vynai. Tų sausų, rūgščių nežinau, kaip galima juos gerti. Ir tie visi minėti lengvi, gazuoti, kurie praktiškai, nepajunti turbūt kaip apsvaigsti nuo jų, bet pripranti ir vis po truputėlį, mažomis dozėmis, tas ir eina. Pagal statistiką josios labai stipriai pakilo, tai... Manau, kad reklama didelis dalykas. Apie alkoholį aš gal tiek neskaitau, aš paskaitau kiek daugiau apie rūkymą. Tai yra gauti tų stiprių konsorciūmų raštai, kad jie, netgi per aplinkinę veiklą tiesiog skatina. Kad paveikslėlių prieš rūkymą sukurs ar kažką tai, ir tą dalyką, pavyzdžiui, čia Philips Moris, ir tą dalyką finansuoja, ir jiems gaunasi netiesioginę reklamą, kad

padaro. Paskui lygiai tas pats, kur žymių žmonių į reklamą įtraukimas. Draudžiama, bet iš užsienio ateina. Pažiūrėkime, Malboro, koks puikus, gražus kaubojus ant žirgo, cigarečių pakelį pasičiupeš. Tai turbūt, kad šitie yra, nu bent dabar jau vėliau, bet prasprūsta dieną, net šiandien mačiau. *(pastaba: kalba apie alkoholio reklamą, kad internete, oficialiam tinklapyje reklamuoja alų)* Va, prašau, puikiausia reklama, puiki reklama. Va koksai, tiesiog norisi gerti, skaidrus, gazuotas, na viskas, ko reikia. Informacija iš karto padėta. Tai čia šitoks paskelbimas lygiai tas pats, kad kai kurie vyriausybės prikolai. Ta pati Šakių rajono savivaldybė irgi gali įdėti, daug pinigų gaus. Va šitą, turbūt reikėtų sukontroliuoti ir galbūt šitas Vytenis Andriukaitis sveikatos reikalų ministras ir teisingai daro, kad reikia truputį tuos tinklalapius spausti, nes kur garantija, kad jis turėdamas savo veiklos, kad jisai nesieks galbūt kažkokiais keliais, kaip prašau, -šitas tinklalapis deda dieną, kur pagal oficialų draudimą, manau, kad neturėtų būt. Tai va, tai sakau iškart ateina pažiūrėk, koks pavadinimas idealus: Grand Select, ne Super, bet Grand, ypatingai atrinktas kažkoks tai, nu tai, taigi čia kiekvienas eis pabandyt. Etiketės kaip išdirbtos, nu tai įdėtos spalvos dizaineriai turbūt dirbo. Sakau, kad ten kai pasižiūri juodas su žalia taip suderinta, kad atrodo, jėga toks. Va, tai tie dalykai. Turbūt, kad, mokesčių, stiprus... bet vėlgi, man atrodo kad...gerai, PVM uždėsime, mokesčius, bet lazda atsisuks į tą patį mokesčių mokėtoją. Na, jisai, jeigu neįpirks šito, jisai žiūrės, kur pilstuko nusipirkti, ar tai to iš Rusijos atvežto. Jei iš to negaus, išnaršys miškus, naršys miškus atsiras, kurie pradės teikti šitą paslaugą. Tai turbūt, kad visko griežtinimas ir sąmonės ugdymas. Kad iš to, nieko doro nebus. Kaip ir sako, reikia ir baust, ir prie širdies priglaut. Tai va, liaudies patarlės, daug ką sako. Glausk prie širdies, tai mokyk, tai čia negerai visa kita, o jeigu jau, taip padarei, kad jau tikrai atkentėk už šitą dalyką. Ir šioj vietoj dabar iš anksčiau kažkaip tai pažiūrėdavo, ir dabar turbūt yra jau tas, suretėję. Dabar einant gatve, moterį tai išvis nemačiau, nors anksčiau būdavo, rūkančią, o vyrų, tai vienas, kitas, bet jau retai paprastai tai jau sustoja, kažkur tai atsisėda. Šiaip tai aš ruošiuosi savivaldybei pateikti siūlymą, kad, žodžiu, nustatyti nerūkimo zonas, viešąsias nerūkimo zonas ne tik ten mokyklų teritorijoje, bet ir prie savivaldybės, vadinamoj laisvės alėjoj, ten, vingio parkas, apie laisvalaikio ir sporto. Va tai šituos aš ruošiuosi pateikti, tai galbūt reikėtų pateikti ir alkoholio vartojimo ribojimą. Galbūt tai nesimato, bet kažkur tai ant suoliuko atsisėdęs vingio parke tai, aš tikrai mačiau. Per šventes yra leidžiama prekiauti, stipriais neleidžiama, bet alum leidžiama.

7.Kokius pasiūlymus, priemones rekomenduotumėte, norint sumažinti alkoholinių gėrimų vartojimą nepilnamečių tarpe?

Nepilnamečių tarpe, tai vėlgi, užimtumo skatinimas, ta pati paglostymo ir baudos patarlė, atsakomybės ugdymas. Galėtų rasti tokias normas, kad atsakomybę gautų, tas pats nepilnametis, nes dabar jis nieko neatsako visiškai ir dabar jie yra pakankamai protingi, jie žinodami, kad jie teises turi, jie pareigas visiškai pamiršta. Tai turėtų būti kažkokios tai sankcijos sugalvotos, kad na, sakysim,

lengvai traktuojamas elgesio vertinimas - pagavo rūkantį ar išgėrusį... Tai dabar puikų pavyzdį turiu vienos iš mokyklos, daviau žodį, negaliu sakyti kurios, bet buvo berods 3 panos prisigėrusios atėję, moksleivės, tai, ką darė mokytojai: tik tyliau, tik užglosto, tik tyliai dirbam, niekam nepranešam. Iškvietė tėvus, parsiveskit namo ir dėl ko bijo, kad išsineš krepšelį. Tuoj pat atsiras, kas paima juos. Manau, šitokiu atveju reikėti galvoti taip, kad turėtų būti griežta sankcija, be teisės pereiti į kitą ugdymo įstaigą arba nutraukti visiškai mokymus: tvarkoj, nesimokink, pats būk su keturių klasių išsilavinimu arba mokykis tvarkoj, bet be teisės pereiti į kitą mokyklą, kad mokytojai prarastų, tą gąsdinimą. Nes dabar tikrai daug kas, tėvai ir net gi būna atveju, kad net ir vaikai „Jeigu, mokytojau, šitaip darysit mes tuoj pat pereinam į kitą mokyklą“ juolab, kad pasirinkimas yra. Čia daugelis yra mokyklų, kur išskėstom rankom priima, todėl, kad dabar vyksta „visuotina vaikų medžioklė su varovais“. Žada visokius tai dalykus, kad pagriebtų tą krepšelį. Jeigu, pažeidus režimą, leistų jam mažinti dėl elgesio kažkokį tai pažymį, be teisės pereit į kitą mokyklą arba leidimą į specialią kažkokią tai, kur yra sugriežtinta tvarka ir visa kita galbūt taip reikėtų.

8. Argumentuokite, ar reikėtų savivaldybėms suteikti didesnes kompetencijas alkoholio kontrolės politikos klausimais?

Manau, kad suteikta jau, nes tai ir steigiamos alkoholio ir narkotikų, ir tabako kontrolės komisijos savivaldybėse, tai jau automatiškai teikiamos didesnės teisės. Kitas dalykas tikrai josios dirba... ir kontrolė gali duoti ir atimti licenciją alkoholiu prekiaujančiom įmonėm, bet kažkodėl tai švelniai kol kas žiūri ir tokį dalyką reikėtų stiprinti... Tas pats ir dėl alkoholio pardavimo nepilnamečiams, reikėtų, kad labai stipriai bausti ne kasininkes, bet parduotuves, parduotuvių administracijas už pardavimą nepilnamečiams. Neaišku, bet va atėjo, atrodo, jaunas – pažymėjimą, viskas. Pažymėjimą, ir tokį dalyką, jeigu kaip apie prekybos centrus yra filmavimo kameros, tokį dalyką kaip pardavimą, pamatė, kad suaugęs žmogus perduoda nepilnamečiams, - nufilmuotą medžiagą iš karto į teisėsaugos organus perduoti. *(pastaba kalba apie alkoholinių gėrimų pardavimą nepilnamečiams)* Ir tai juos skatintų. Privaloma video įvedti- ir viskas. Kiaurą parą filmuojamas, ir tu kaip parduosi? Niekaip. O ta videovizacija tai kiek ten, 300 lt ar kiek tai į kompiuterį įdėjai ir viskas, ir tada bus aišku, ką pardavė, ką nepardavė. Nu, pažiūrėkit kiek dabar perduoda be kasos aparato parduotuvėje. Na, neparduoda be kasos aparato. Nu, dauguma, atrodo, vis tiek muša kažką tai. Jeigu nustatai filmavimo kamerą tai tikrai žinos, kad kiekvienas tavo judesys... savininkui turėtų būt naudinga. Jisai dabar nededa tos kameros, nes pardavėjas sakys - tai žmonių teisių pažeidimas. O tada oficialiai dėl tabako, narkotikų ir alkoholio kontrolės, tai yra stebėjimas, kad va jūs čia sulaikyti dėl to pardavimo.

9. Kaip manote, kokios yra ateities perspektyvos alkoholio kontrolės politikos (griežtės ar liberalės) bei alkoholio vartojimo klausimais (vartojimas išaugs ar sumažės)?

Ateityje perspektyvos alkoholio politikos manau, kad ji griežtės. O alkoholis vis tiek turėtų mažėti, vis tiek einam į Europą, nu kiti tiek tikrai negeria. Aš buvau socializacijoje mėnesį laiko Vokietijoje, na per mėnesį nemačiau nė karto. Tikrai intensyviai po darbo ten atidirbdavau kažkur tai iki 3, tada paleisdavo ir po to aš jau po apylinkes trindavausi, bet to nemačiau nei sykio. Nė karto muštynių, nemačiau, nė karto prisigėrusio, rūkančių, tiesa, rūkantis mačiau gal tikrai turguj, bet šiaip, jeigu vokiečiai, tai jisai tam susiranda tinkamą vietą, atsisėda, parūko patogioje vietoje ir tuo užsibaigia. Gal būt tikrai reikėtų kažkokias tai skelbti kaip, pavyzdžiui, laisvės alėja- nerūkymo zona. O rūkymo zonoj sukurti būdeles tokias su gražiais plakatais, rūkau save žudau ir galėtų tose vietose tikrai parūkyt. Alkoholio, nežinau, turbūt būdelių nestatysi: geriu save žudau, ten jaunimo susėdę kokia 20 toj būdelėj gertų, manau, kad ne šituo atveju. Pavyzdžiui, Amerikoje draudžiama viešoj vietoj alkoholio vartojimas, bet jeigu tu paėmęs tą butelį įdedi į popierinį paketą, jau nesiskaito, nes nesimato etiketės, tai čia, kaip sakoma, apeinama tai.

3 PRIEDAS

Interviu su VĮ Šakių rajono ligoninės vyriausiuoju gydytoju A. Klimaičiu

Trukmė: 45 min.

Data: 2013 03 05

Vieta: Bažnyčios g. 37, Šakiai, VĮ Šakių rajono ligoninės administracija

1. Kaip manote, kokios priežastys /veiksniai įtakoja alkoholio vartojimą visuomenėje? Jūsų, Šakių rajono savivaldybėje?

Na, priežasčių, savaime suprantama, yra daug: tai pirmiausia turbūt yra tai, kad bet kuriuo atveju, tai yra iš senų senovės žinomi dalykai ir žmogus vienaip ar kitaip save veikdavo ir gamtoj surasdamas medžiagų, kurios apsvaigina, siekdamas to tokio hedonistinio poveikio. Vieni kraštai, jei grįžtume rūko žolę, hašišą, kiti vartoja alkoholį daugiau, tai turbūt vėlgi čia yra tam tikri, netgi tradicijų, gal netgi tam tikri religiniai tokie dalykai. Kita vertus, šiandieninis turbūt gyvenimo tempas, ko gero, ir nesugebėjimas visiškai prisitaikyti prie labai greitai besikeičiančių sąlygų, globalizacijos dalykai, man atrodo, tiesiog žmogų kaip asmenį verčia, norom ar nenorom, na, kažkokio gelbėjimosi rato griebtis tat arčiausiai esantis ir ypatingai paduodamas net į rankas, užėjus į bet kokią parduotuvę, ir gražiai įpakuotas yra alkoholis, kurio vartojimas draugijoje su draugais, na jisai trumpalaikiai tikrai padeda žmogui užsimiršti, ir ko gero, tas toksai netgi, sakyčiau taip: globalizacijos procesai taip pat įtakoja būtent alkoholio vartojimo visuomenėje didėjimą. Na tai lygiagrečiai eina ir kartu su, manyčiau, tam tikra pramone, tam tikru verslu, nes, kaip žinia, alkoholis, narkotikai, ginklai, prostitucija yra visą laiką pasaulyje didžiausius pelnus nešantys netgi ir nevisai legalūs verslai, jeigu taip galima būtų juos pavadinti.

Šakiai nėra kažkuo išskirtiniai, tačiau galbūt geografija mūsų čia, ir žinant, kad mes esam tokia pasienio savivaldybė, tai tam tikri, gal net ir kontrabandos, dalykai, ir jie yra tradiciškai čia, na ir žinia, kada pigesnio alkoholio gali gauti, greičiausiai jo vartojimas irgi, tam tikra prasme yra dažnesnis, aš taip manyčiau, kad alkoholio pigumas jisai na, kad ir to kontrabandinio, jisai jei labiau prieinamas ir galima turbūt sakyti, kad visoj savivaldybėj jo vartojimas yra pakankamai aukštas, dėl šios priežasties. Kita yra, savaime suprantama, vėlgi ta pati tradicija, mūsų visos tos šventės visur kažkaip taip, žmonėms galbūt lyg ir šventes lydintis atributas. Na ir dar vienas dalykas, kurį galbūt reikėtų paminėti, kodėl, na manyčiau taip, kad žmonių tam tikras neužimtumas arba bedarbystė. Ji irgi gali skatinti alkoholio vartojimą nors atrodo, kad, kai nedirbi, nėra už ką ir nusipirkti, bet, kaip ir minėjau, ten prie tų pirmojo klausimo tokių minčių apie tas priežastis, kas įtakoja alkoholio vartojimą, tai manyčiau irgi neturėjimas žmogaus tokio pastovaus galbūt darbo, atsakomybės, tam tikros kontrolės, nes, kai žmogus

turi darbą tai vis tiek turi ryte atsikelti, eiti į darbą, tai turi savo tokius įsipareigojimus, va tada, atsiranda tuščiai leidžiamo laiko daug, na, savaime suprantama, o pasiūla alkoholio yra, tikrai manyčiau, kad ji atitinka paklausą, gal net viršija paklausą, tai viena iš priežasčių alkoholio vartojimo mūsų, Šakių rajono savivaldybėje yra ta.

2. Kaip manote, kokios alkoholio kontrolės priemonės yra veiksmingiausios mažinant alkoholio vartojimą? Kokios priemonės, Jūsų nuomone, nėra efektyvios?

Na, savaime suprantama, mes, čia tradiciškai kalbam apie vėlgi gal tradiciją, ugdymą sveikos gyvensenos ir blaivios gyvensenos nuo, šeimos, šeimos pradmenyse, tačiau vėlgi žinodami, kad institutas kaip šeima nėra toksai jau labai šiandien tvirtas, netgi priešingai, jisai labiau neaiškus tampa šiandien, tai manyčiau, kad, būtent tai, irgi tam tikra prasme šeimos stiprinimas, tradicijos šeimoje stiprinimas, prasminimas nuo mažens vaikų prie darbo, prie tam tikros atsakomybės, ir be abejo, jaunimo, net ir vaikų užimtumas, nes vėlgi kaip ir sakiau, jeigu žmogus neturi kuom užsiimt ar nežino kuom užsiimt, na jisai užsiima tuo, kas yra labiausiai po ranka. Dabar na, mano manymu, taip galbūt reklama, jos prieinamumas ir gausa, be abejo jinai ypatingai būna maloni, šauniai suręsta, tokie atlikėjai reklamoje dažnai labai gražiai atrodantis ar tai kokios nors kino žvaigždės. Tai manyčiau, kad, be abejo reklama, ji turi įtaką, bet, pavyzdžiui, man ji, mano amžiuje neturi jau tokios įtakos, bet ypatingą reikšmę reklama visgi turi mažam amžiuje, jaunam amžiuje, paauglystėje. Tas toksai šaunumas, butelis ir būtent parodymas: va koks tas- televizijoje žiauriai šaunus, o jeigu jį matei kur nors, kokiam nors koviniame filme. Tai savaime suprantama, kad vis dėlto reklamos dalykai, man atrodo, yra svarbūs ir yra veiksmingi mažinant alkoholio vartojimą. Kitas momentas yra ir instituciniai dalykai, valdžios dalykai, tai vis dėlto, mano manymu, alkoholis turėtų būti griežtai valstybės monopolija, jo gamyba turėtų būti griežtai kontroliuojama valstybės. Netgi galėtų būti, ir tokie dalykai kaip užsienyje tenka lankantis matyt, ūkininkas, jisai kartais net ir savo pasigamina, savo alkoholio, bet vėlgi, visuomenės tam tikras sąmoningumas ir valstybės mokesčių inspekcijos tam tikra priežiūra, su tam tikrais mokestiniais įsipareigojimais, turėtų būti gerokai sustiprinta, ypatingai kalbant apie kontrabandos dalykus, aš net nesakyčiau, kad reiškia kontrabanda, tą vieną kitą pakelį ar butelį kaip sugauna, tai čia nėra nuopelnas. Turbūt reikėtų žiūrėti iš esmės, būtent kontrabandos dalykai dideliais kiekiais, o jie eina netgi tiesiog dideliais auto furgonais vežami, o ne kartais, kokiam nors ten senam „Golfiukyje“ įmontuotas po sparnais ar dar kur nors kažkoks butelis kitas ar kanistriukas. Tai manyčiau, kad turėtų būti veiksmingos kontrolės priemonės, kalbant apie sienų kontrolę, pasienio kontrolę, va šituos dalykus būtent, kas susijęs su alkoholio kontrabanda. Moralizavimas mano manymu yra neefektyvus, aš turėjau savo praktikoj ir netgi taip pasakyčiau ir kolegų turėjau kurie gėrė, tai moralizavimas yra beprasmis dalykas: prisižada, klaupiasi ant kelių, prasiblaivęs kitą dieną, kada vystosi vėl abstinencija, poveikis tiesiog valios nebuvimas, ligos vystymasis - jisai nepadedą. Aš

manyčiau, kad tokios priemonės efektyvesnės turėtų būt, na, gal sutikčiau, kai kuriais atvejais, kad visuomenę ar žmogų, kuris vartoja alkoholį reikia labiau šokiruoti vaizdais, kuriuos sukėlė alkoholis jų organizmui, jų palikuonims gal net, sakyčiau taip. Va tai čia turbūt reikėtų tokių, na, jeigu tai antireklama, ją kaip antireklamą pavadinti, na tai ji turėtų būti ne moralizavimo kokio, bet fakto - gersi pats turėsi vaiką be rankų arba vaiką su didžiuliais kokiais nors apsigimimais: kiškio lūpa, vilko gomuriu, tokie dalykai, kurie yra irgi sukeliama silpnaprotystės. Na, štai tai tokia, tokios kažkokios, tai toliau moralizuoti gal net nereikia, tiesiog reklama turėtų turėti tokį tiesioginį gal net ir gazdinantį poveikį. Ar tai veiks? Na, nežinau, bet jos turėtų būti daugiau ir turėtų būti tragiškiau ypatingai sakyčiau, tai galėtų būti internetinė erdvė, tikrai jaunimas yra ten va, todėl ant sienų kur nors, nu gal ir vėlgi, tai būtų, bet ten, kur yra dažniausiai susiduriama.

3. Su kokiomis problemomis susiduriate dažniausiai įgyvendinant alkoholio kontrolės politiką savivaldybėje?

Čia gal kažkiek ir kartojasi, bet mes dažniausiai susiduriame, tai be abejo: smurtas šeimoj, sužalojimai namiškių, artimųjų kartu didelis ir psichologinis smurtas, nebūtinai fizinis. Aš sakyčiau daugeliu atveju: „nu tai dar neužmušė“ policija sako „taigi neužmušė“ tiktai ten kažką tai trupučiuką padarė, bet reiškia žymiai svarbiau galbūt reikėtų reaguoti ne tiktai į tokius fizinius poveikius, kiek į būtent psichologinę, ta aplinką dėl kurios ilgalaikiai yra pokyčiai. Žaizdą, žinai prakirto tarkim, susiuvai, sugijo fizinis tas skausmas, jį kažkuria tai prasme lengviau pakelti, bet va ta aplinka ta, kuri sukurama dėl tokios situacijos, va ji, ko gero, yra labiau žalojanti, bet čia kaip žinia mažai kas į tą sritį lenda, nes tai yra pakankamai sudėtinga ir visi daugiau su išorinėm priemonėm stengiasi kovoti. Na, savaime suprantama, viešosios tvarkos pažeidimai. Aš dar išskirčiau čia, be abejo ligos: kepenų, inkstų ar širdies ligos, kurios irgi vystosi alkoholio poveikyje. Kasos uždegimai tikrai sudėtingai gydomi ir dažnai besibaigiantys mirtimi. Tai yra mūsų praradimai žmonės žūsta per juos.

4. Dėl geografiškai palankių sąlygų, turimos sienos su Kaliningrado sritim, tikimybė, jog nelegalaus alkoholio prekyba, t.y. prieinamumas ir vartojimas išauga, yra didelė. Jūsų nuomone, kokių priemonių reikėtų imtis, jog nelegalaus alkoholio prekyba bei vartojimas būtų kuo mažesni?

Na, aš kaip ir sakiau vis dėlto, mano manymu, mūsų sienos apsaugos kontrolė. Na, ne sienos apsaugos, bet čia turbūt reikėtų sakyti ne pasienio tarnyba, bet čia muitinės tarnybos, jų darbas turėtų būti vis dėlto atsakingesnis ir geriau organizuotas. Taip, kad mums čia per televizija praneša kaip laimėjimą, kažką ten kažkur padarė, tai aš manau, kad tai nėra sisteminiai dalykai, kartais iš tikrųjų daromi irgi dėl pluso. Toliau, tai nemanyčiau, kad pasienio kontrolė arba muitinė, jie nebendradarbiautų, jie negalėtų bendradarbiauti ir su pasienio tais regionais, rajonais, valdžiom. Tikrai požiūris, jeigu tai vėlgi būtų, kad: tikrai baigiam ir neleidžiam tokių dalykų, tai būtų irgi viena iš anksčiau mano čia minėtų priemonių, kita vertus, ko gero, valstybės monopolis šitoj vietoj. Na, kai kas, reiškia sako: nu tas

bobutes reiktų išgaudyti, bet jeigu nebūtų alkoholio kontrabandos arba būtų minimali ir tų bobučių nebeliktų čia savaime. Dabar kartais pačių žmonių toks netgi požiūris: aš nenoriu ten veltis, žinai pas mano kaimyną eina ten. Arba aš nusiperku arba galiausiai, ne, aš tiesiog galvoju: nu žinai, jeigu pranešiu kam nors, tai paskui dar mano duris padegs ar dar ką nors. Nu žinai, visokių ten gali dalykų. Taip, kad visuomenė irgi šiek tiek ir baiminasi, bet, jeigu ji žinotų, kad tos jėgos struktūros tikrai dirbtų nuoširdžiai ta kryptim, tai gal būt žmonės ir labiau pasitikėtų jomis. Tie pranešimai būtų tokie, juolab jei kas ir praneša, mato, kad nieks nesikeičia, tai irgi tikriausiai nustoja vėliau, ir galvoja: kodėl aš čia turiu vienas su visu pasauliu kovoti, jeigu dar ten, kas nors gali man, ką nors man blogo padaryti. Tai va, tos priemonės jau čia kartotųsi. Sakau: griežtesnė muitų kontrolė, policijos darbas, na ir aišku, tų tradicijų, ko gero, ir požiūrio ugdymas. Jisai, deja, tikrai ne su viena diena pasidaro, ir žinoma, ar tai duotų kažkokį tai labai rezultatą. Na, pavyzdžiui, japonai didesnę atlyginimą moka tiems, kurie nerūko, dirbuotojam, pavyzdžiui. Jie gauna tam tikrą priedą prie darbo užmokesčio. Na, nežinau ar čia toksai būtų paskatinimas kokiam nors autobuso vairuotojui, kad tu negerk, mes tau priedą duosim. Tai va, bet čia yra požiūris. Turėtų jisai būt aiškiau suformuotas ir nuoseklesnis.

5. Kaip manote, ar Jūsų savivaldybė skiria pakankamai dėmesio prevencinei švietimo veiklai didinančiai rajono gyventojų informuotumą apie alkoholio daromą žalą?

Net negalėčiau taip įvardinti, gal tai labiau, turbūt kiek respublikiniu mastu, bet reiktų gal čia švietimiečių labiau klausti. Šiaip, man atrodo, kad vėlgi atsiremiamė į tą požiūrio reikalą, nu ką gi, šventės: rudens, pavasario, ten kokie nors jubiliejai. Tos informacijos, atrodo, yra visiem ir pakanka. Bet iš tikrųjų, tai, ko gero, gal reiktų kažkokių tai sociologinių ir tam tikrų tyrimų savivaldybės teritorijoje. Sociologo, kuris gal truputėli apibendrintų. O vis dėlto, ar ta prevencinė veikla, jeigu ir tokia yra, ar didina informuotumą visuomenės, čia va, mes visi turbūt trupučiuką, tokie kaip akli kačiukai, vaikštom lyg tai, taip kaip kiekvienas mes įsivaizduojam. Bet aš ir manyčiau, kad tikrai tokia studija rajono mastu būtų galima daryti, netgi kokiam tai magistrantui, galima būtų daryti kaip sociologinį tokį tyrimą. Laikraščiuose nelabai aš matau tokių straipsnių. Kad laikraštis vėlgi, laikraščiai yra privatūs, jie vykdo komercinę veiklą, tai jiems turėtų užsakyti valdžios institucijos ir sumokėti už tuos šviečiamuosius straipsnius, aš taip manau. Na, kad nelaimės yra antram puslapy ten, kad ten įvyko, būna paminėta, kad dėl alkoholio važiavo mašina, įvažiavo į griovį, susižalojo, čia savotiškas irgi švietimas faktais. Bet šiaip tokios aiškesnės... Aiškesnio dėmesio aš, tiesą sakant, čia neįjuntu, kad rajono savivaldybėje būtų kažkokia nuostata šia kryptim dirbama. Taip yra pavieniai tikriausiai dalykai ir kažkoks tai planas yra, kažkas tai yra daroma ir, pavyzdžiui, mokyklose ir per pamokas pedagogai tą daro, pokalbiai yra, ar kokios nors kitos pamokos yra, per kurias tos alkoholio prevencijos temos paliečiamos. Tačiau tokio taip kaip bendro, man atrodo, veikimo šia kryptim nesijaučia.

6. 2010 metais atlikto tarptautinio „Mokyklinio amžiaus vaikų gyvenimo ir sveikatos“ (HBSC) tyrimo duomenimis Šakių rajono paauglės (mergaitės) daugiausia alkoholio vartojančios šalyje. Kaip manote, kas įtakoja tokį ankstyvą alkoholio vartojimo pradžios amžių (juk tyrimas atliktas 11,13,15 metų paauglių tarpe)?

A nu va, čia kažkoks tai buvo, matyt, sociologinis tyrimas, aš nesu su juo susipažinęs, bet, aš galvočiau, kad kodėl daugiausia? Gavosi taip, kad mes čia daugiausia vartojam alkoholio šalyje. Viena iš priežasčių, gali būti tai, kad iš tikrųjų į tą anketą, čia greičiausiai buvo kokia nors anketa, kad į ją buvo sąžiningai atsakyta, nepabijota atsakyti. Tai, na, nesakyčiau, kad čia jau absoliuti blogybė, gal, jeigu žmogus tikrai nepabijo to, nenuslepia ir pasako, kad: taip aš ten 11 metų, ar 13 jau ragavau, ir man ten visai gal patiko ir paskui su draugais ir dar kokiam nors būrely... Gali parašyt anketoj paprasčiausiai, kad – ne, ir tada, tas rodiklis ir respublikos mastu būtų geresnis. Tai tas, kad mergaitės, paauglės daugiausia alkoholio vartojančios šalyje tokia statistika, aišku, jinai turi suneraminti, tačiau, tai neturi būti kaip koksai: mes jau čia paskutinė vieta, tokia visoj Lietuvoj, čia labiausiai prasigėręs kraštas. Tai, ko gero, reiktų įvertint kaip gal, net ir mūsų jaunų žmonių, tam tikrą atvirumą šiokį tokį. Ir, jeigu jis taip atvirai pasako, tai yra dvi priežastys: arba jis iš tikrųjų gal tuo didžiuojasi, arba, tiesą sakant, jis mąsto, kad na taip, gal čia nėra jau ir taip gerai. Šia prasme, kas įtakoja ankstyvą alkoholio vartojimą, na manyčiau, vėlgi tam tikros žiniasklaidos priemonės: televizija, filmai, internetas. Aišku, visą laiką jaunas žmogus, ypač tokiam amžiui, 11 – 13 metų jisai nori būti greičiau suaugęs, ir labai pasiduoda kitų draugų įtakai. Kartais, žiūrėk, ir klasėj atsiranda, vienas ar du tokie ereliai, vadinkim, tai tu nenori, ypatingai berniukai, dabar gal būt ir mergaitės, nenori pasirodyt prastesniu kokiu, nes tada tavęs nepriima į tą gaują. Tu trupučiuką jau stovi nuošaly, ir tu jau esi toks išskirtas, lyg ir nepilnavertis kažkoks. Reiškia, jaunas žmogus visada nori būti pilnaverčiu, būti pripažintu, tai jis kartais imasi tokių dalykų, kurie galbūt jam visai svetimi, bet jis tai daro, tiesiog dėl tam tikro pripažinimo. Jis galbūt neranda išskirtinumo savo, kitoj srity. Tarkim, jis gal gali geriau mokytis, ar rašyti, ar kažkokių tai sportinių pasiekimų žymiai geresnių turėti nei, kad tas, toksai šaunuolis klasės, bet reiškia, kai kuriais atvejais, netgi, sakyčiau, patyčių tokia problema, kuri ne tokia menka paauglystės amžiuje, tai tiesiog yra baimė paauglio, kad jis bus pažemintas, iš jo bus pasijuokta, pasišaipyta, pasityčiota: koks čia tu vyras, ar kokia čia tu mergina, kad čia negali, žinai, šampano taurės išgert. Nu, nežinau, kaip ten būna, bet aš manau, kad būtent va tie dalykai, kurie... Tai čia vėlgi reiktų jau toliau svarstyti, kodėl gi jie tokie atsiranda, čia vėlgi atskira yra studija. Ir manyčiau, kad vėlgi ateina iš šeimų, iš tam tikros tradicijos menkinimo, niekinimo tai yra, visumoje, nelaisvos visuomenės požiūris, nes laisvi žmonės, jiems nėra reikalo kitą žeminti viešai. Laisvas žmogus, jis jaučiasi pats oriai ir kitą gerbia. Tai, kada tu esi nelaisvas, tu jauti nepilnavertiškumą tam tikrą, tu lygtai akcentuoji jį savo šaunumu, tuo kad tu kitą pažemini viešai. Tai aš manyčiau, yra nelaisvos

visuomenės, dar neišsilaisvinusios visuomenės, nuo tų 50 metų, ir gal dar ankstesnių laikų, kai buvo carinės Rusijos imperijoje Lietuva porą šimtų metų. Manychiau, kad tokį vergo mentalitetą ugdė mūmuse ir šiandien, vis dar nėra pasibaigęs. Tai aš labai tikiuosi, kad mano karta, na, dar gal su mano vaikų karta, jau tie dalykai mažės, gal tada žmogus pats save labiau gerbs, taps oresnis, gerbs kitus, bus bendros, tokios bendravimo kultūros pradmenys įgyti, tokios, kokias kartais būna ir tose demokratinėse šalyse. Nors, vėlgi negalime 100 procentų sakyti, kad ten vien tiktai gėris, todėl, kad mes daug ką matome ir viešosios informacijos produkcijos, iš tų kraštų ateina, kur mes lygtai ir laikome demokratijos tokiais pavyzdžiais, tačiau reiktų pripažinti, kad kodėl ta produkcija pas mus atsiranda? Todėl, kad jinai yra pigiausia, yra kūriniai ar filmai, kurių mes na, kad ir mūsų tos televizijos, kad ir privačios jos negali įpirkti už tokius savo grašius turimus, tai rodo, tai, ką gali įpirkti, o įperka dažniausiai tai, kas ir susiję su alkoholio propaganda tam tikra netiesiogine, ir tai veikia jaunus žmones, veikia galbūt kažkiek tai ir pagyvenusius. Tokių kūrinių, kurie tikrai pasaulyje turi vertę, na mes ne visą laiką pajėgūs nupirkti ir transliuoti tokius kūrinius.

7. Kokius pasiūlymus, priemones rekomenduotumėte, norint sumažinti alkoholinių gėrimų vartojimą nepilnamečių tarpe?

Užimtumas, prasmės savo gyvenime, tikslų išpildymas, šitie dalykai, man atrodo, būtų svarbūs, ir aš vis dėlto linkčiau prie to, kad ankstyvas, netgi ir tam tikras darbas žmonių, jaunų žmonių turėjimas pareigos tai galėtų mažinti būtent alkoholinių gėrimų vartojimą. Na, šiaip, aš tiesiai pasakysiu, gal aš jau per senas, bet man atrodydavo, kad kai būna ten rinkimai „blaiviausia klasė“ Lietuvoj, na, nežinau, man tai atrodo, na truputėlį lyg ir groteskiškai arba „nerūkanti klasė“. Na čia, ar iš tikrųjų tai nežinau, bet aš kažkaip tai žiūriu į tokius renginius, tokias priemones su tokiu skepticizmu, nes aš taip žinau, kad jaunas žmogus, na ne tik jaunas sumoj, jis linkęs manifestuoti, prieštarauti, ieškoti savo kelio, tai taip, kad jam reiktų rasti pačiam, aišku gal sunkoka, bet ir pedagogams, tėvams padedant jis tikisi tam tikros tokios perspektyvos, ateities vizijos ir veiklos tos ateities kryptyse. O tokie konkursai gal kiek... gal kažkoks tai, na, visai dar mažiukams, sakykim, jeigu jie pieštų, kaip tėvelis girtas parėjo, ar dar kas nors tai būtų, kaip toksai, na pamokymas, kad taip mažam ir nereiktų daryt ir klasės draugams kokiems. Bet šiaip, jau paauglystės amžiuje, man atrodo, kad pirmiausia tuos jaunus žmones reikia matyti, kaip jau sąmoningus mūsų piliečius, tokius bendražygius, nelaikyti juos kokiais tai neišmanėliais, ar dar kuo, kažkaip tai nepilnaverčiais. Labai yra sudėtingas dialogas tarp kartų, ir žinoma, tas alkoholio perimamumas, dažniausiai jauni žmonės, ką jie daro: jie mėgdžioja vyresnius tai taip, kad įsivaizduočiau, kad kiekvienos tos kartos, senstančios kartos, būtų irgi, na, tiesiog pavyzdys, bandyti savo pavyzdžiu ne moralizuojant, bet tiesiog taip elgiantis. Elgesiu perkelti tokią kultūrą, kuri, na, minimalizuotų tą alkoholio vartojimą. Aš prieš abstinenciją, irgi pasisakyčiau, nes tai irgi tam tikras kraštutinitumas, tačiau, būtent tie skaičiai, kurie čia

dabar rodomi tais litrais, tikrai yra gerokai per dideli mums, kaip mažai tokiai šaliai, mažai turinčiai gyventojų, tai poveikis yra milžiniškas.

8. Argumentuokite, ar reikėtų savivaldybėms suteikti didesnes kompetencijas alkoholio kontrolės politikos klausimais?

Na, savivaldybė man atrodo, tegul išnaudoja tas kompetencijas, kurias turi ir tada būtų matyti, ar tas rezultatas yra koks nors, nes tu gali kokias nori duoti kompetencijas, suteikt, bet čia, vėlgi priklauso nuo požiūrio ir nuo noro, tą daryt. Tai, aš manau, tiek kiek dabar yra, na pavyzdžiui: gi savivaldybė irgi išduoda leidimus alkoholiu prekiauti, vykdo tam tikrą irgi, matyt, stebėseną, kontrolę, kaip reklama išorinė. Tai aš būčiau prieš, nereikia suteikti didesnių kompetencijų, bet turbūt reikėtų, nežinau, ar tai pareikalauti ar tiesiog, na, paskatinti, naudotis tomis kompetencijomis protingai, bendrame komplekse su visom tom priemonėm, kurias iki šito klausimo susakiau.

9. Kaip manote, kokios yra ateities perspektyvos alkoholio kontrolės politikos (griežtės ar liberalės) bei alkoholio vartojimo klausimais (vartojimas išaugo ar sumažės)?

Na, norom ne norom, taip tektų ir pripažint, kad šiandien mes pralaimime abiejuose frontuose: tiek alkoholio kontrolės politikos, tiek alkoholio vartojimo, ir aš nebūčiau toksai labai, na, čia optimistas. Griežtumas ir liberalumas šioj vietoj čia, nei tas, nei tas, turbūt neatneša rezultatų, reikia ieškoti, na, kaip ir sakiau, tikrai pasigilinus ir, ko gero, daug yra studijų, kur padaryta ir sociologinių, ir įvairiausių, va kaip ir čia, tos suvartojimo normos visos, bet priežastys, kaip ir čia jau didelę dalį jų aš ir jau išvardinau be specialaus kažkokio tai pasirengimo. Bet kaip ir sakau, tas turi būti, na, nuoseklus toksai veikimas, ir ko gero nesitikint labai greito rezultato. Šiaip iš paskutinių metų matom, kad, na, stengiamasi lyg ir griežtinti, ir girtų važiavimų baudos išaugo, ir galbūt alkoholio mokesčiai ir kontrolės dalykai, na, ir reklamą stengiamasi riboti. Iš kitos pusės, prekybos ir gamybos alkoholio atstovai, jie irgi nesėdi rankų sudėję, ir žinai, kas dar yra, jų rankose?- yra vis dėlto nemenkos lėšos. Tai žinia, kad žmogaus nėra... arba nemaža žmonių yra, na vis dėlto, pasiduodantys tokiam papirkimui. Kartais, žiūrėk, yra gal ir neblogos tokios intencijos, na, bet staiga jos kažkur tai pradingsta, ten tuose įstatyminiuose, o jeigu įstatymas priimamas, jį perskaitai arba apskama arba kažkaip tai interpretuojamas. Taip, kad, man atrodo, kad ši problema yra taip paprastai šnekant, sena kaip pasaulis, ir pirmas valstybės tikslas ir būtų, vis dėlto kontroliuoti tą alkoholio kiekį valstybėj cirkuliuojantį, kiek įmanoma išgeriamą kiekį, įvežamą kiekį, gamybą. Na, sakyčiau, kada lyg ir šia prasme eitų griežtinimo linkme, bet mano manymu, yra tikrai pakankamai juridinių instrumentų, nereikėtų daugiau jokių čia įstatymų, bet reikia požiūrio ir tam tikro nuoseklumo. Taip, kad yra daug ir studijų, ir sakau, mano manymu, ir įstatyminių dalykų yra pakankamai, kad ta alkoholio kontrolės politika, na jinai būtų įgyvendinta. Bet kaip minėjau, ko gero pirmas uždavinys nebūtų toksai, kad ten sumažinti iki tiek, iki tiek, per tiek ir tiek metų, taip rašoma tuose visuose mūsų nuostatose arba planuose, tačiau dažnai tie

planai ir būna įgyvendinami tik popieriuje arba statistikoje, realiai gyvenime mes matom ką kitą. Ir kada žmogus, kartais ar iš televizijos ar kur nors, pasakoja pagal tuos statistinius duomenis, iš tikrųjų jisai kur nors kambary įsijungęs televizorių, butelį pasistatęs ir juokiasi iš tos statistikos. Tai štai reiktų turbūt, tokios realesnės, blaivesnės, būtent blaivesnio požiūrio ir atsakingesnio požiūrio, bet kaip ir sakiau, daug priežasčių alkoholizmo yra, kurios įtakoja tiesiogiai, kurios netiesiogiai įtakoja, tai šituose dalykuose, aš manau, kad griežtinant dar tą politiką kažin ar labai kažkoks bus efektas didelis, tiesiog reikia išnaudoti įstatyminę bazę ir ją vykdyti galiausiai, tokią, kokia yra. Jeigu tai neduos rezultato, na dabar tikrai kartais mes girdime tiktai iečių laužymą, triukšmą ten, Seime ar dar kur nors dėl alkoholio kokio nors kontrolės įstatymo punkto, bet realaus tokio na poveikio... Na, įžvelgus, išskyrus tokius kaip, kaip šiek tiek reklamos sumažinimas. Kaip ir sakiau, taigi yra visą laiką ir kita pusė, kita pusė kuri, daro viską, kad tos reklamos šiek tiek būtų atšauktos. Žiūrėkit, kaip ir atrodo gražioji intencija, na krepšinis ir alus, a ne, nu tai, na, atrodytų sunkiai suderinama. Krepšinis irgi yra, gal sutikčiau, krepšinis ir sultys, krepšinis ir koks nors mineralinis vanduo, nu krepšinis ir vaisiai kažkokie tai, morkos ar pavyzdžiui, geriau pataikysi tolimus metimus, jeigu valgysi daug morkų, nes morkos gerina regėjimą, A vitamino daug turi, karotino, va taip. Tai per tą krepšinį, gal galima būtų ir išnaudoti šia prasme, na, morkų sultis. Tritaškių metimo čempionas, pavyzdžiui, reklamuoja morkų sultis: „kai jas pradėjau gert nuo tų metų ir pradėjau laimėt“. Ir kada žiūri tie mažiukai, tokie nu jam iš karto matai: taip ir aš noriu toksai būt. Ir aš tikrai, man sunkoka įsivaizduot varžybas, bet kokias sportines ar kokias varžybas, su alaus skardine. Bet vaizdas tai yra toksai, vaizdas toks yra, va na, netgi lenktynėse formulė 1 žiūrėkite, kai laimi, a ne, šampanas liejasi, tokia tradicija, bet galbūt tai ten kaip tik laistomas nelabai. Na, toksai efektas tiktai yra, kad va, šampanas.

4 PRIEDAS

Interviu su Šakių rajono savivaldybės administracijos vyriausiąja specialiste

D. Bagdoniene

Interviu trukmė: 24 min.

Data: 2013 03 05

Vieta: Bažnyčios g.4, Šakiai, Šakių rajono savivaldybė.

1. Kaip manote, kokios priežastys /veiksniai įtakoja alkoholio vartojimą visuomenėje? Jūsų, Šakių rajono savivaldybėje?

Viena priežasčių, manau, yra ta, kad darbo žmonės neturi, tada atsiranda depresija. Nėra paskatos gal ir ieškot to darbo, kai žmogus nedirba, jis gauna pašalpą, o tą pašalpą yra labai lengva pragert: yra prageriamos vaikų pašalpos, yra prageriamos invalidumo pašalpos. Žmonės visai nenori dirbt, nes atlyginimai yra maži, o pašalpa yra beveik tokia pati, kaip ir atlyginimas. Tai, kam dirbt? Jeigu ten, sakykim...Aš manau, kad vis tiek reiktų daryt taip, jog žmogui būtų pakankamai už darbą mokama ir jam apsimokėtų dirbti, nes jeigu, sakykim, pašalpa panaši kaip ir žmogaus gaunamas atlyginimas, tai jis visai nesuinteresuotas dirbt. Tai kam dirbt, jeigu vis tiek tą patį ir nedirbdamas gauni.

2. Kaip manote, kokios alkoholio kontrolės priemonės yra veiksmingiausios mažinant alkoholio vartojimą? Kokios priemonės, Jūsų nuomone, nėra efektyvios?

Pardavimų ribojimas, manau, yra efektinga priemonė. Bet, sakau, kai tas pardavimas labai ribojamas, tada ta kontrabanda prasideda. Reklama, manau, tikrai turėtų būt efektinga, tiek reklama draudžianti pardavimus, ten sakykim, pirkimo skatinimą, tiek visas švietėjiškas darbas, skatinantis nevartoti alkoholi, vis tik tas švietėjiškas darbas, manau, turėtų būti efektingas. Na visi tie apribojimai irgi, bet va jei būtų griežta atsakomybė, jeigu žmogus suaugęs nupirko vaikui alkoholio, na jei jam grėstų rimtesnė atsakomybė, man atrodo tai irgi būtų efektyvu, nors aišku, šitą dalyką labai sukontroliuot sudėtinga. Nepastatysi prie vieno, prie kito policininko juk. Čia turėtų paties žmogaus supratimas būti. Čia ir tai pačiai pardavėjai, jeigu kyla įtarimas, kad perkamas alkoholis vaikui, na čia labai slidūs dalykai, nes tu negali suaugusiam neparduot. Jeigu tą pardavėją paduotų į teismą ir sakytu, kad man, suaugusiam nepardavė, tas prekybininkas, atstovas ar direktorius ar kas, sakys, kaip, kodėl suaugusiam žmogui, kuris turi dokumentą nepardavei. Aišku, jeigu būtų toks, kažkoks ar įstatymas ar išlyga kažkokia tai, kad jeigu, tas pardavėjas įtaria, kad gali alkoholis bus nuperkamas vaikui, ir jis dėl to neparduoda, o už tai nebūtų pardavėjui jokios atsakomybės, tai irgi, aš galvoju, bet čia tokius dalykus teisiškai labai sunku sureguliuot. *O kokios priemonės neefektyvios?* Aš manau, kad jeigu kažkokia tai priemonė yra taikoma, tai ji vis tiek veikia, kažkokiai tai sričiai, kažkokiai grupei, ji vis

tiek kažkur veikia. Nors sakiau, kad esu už tą ribojimą, bet sakau, kad tas ribojimas iš dalies ir neduoda tokio efekto kokio mes tikimės, nes sakau, tada ta kontrabanda prasideda. Tačiau aš nemanau, kad nėra galimybių tą kontrabandą reguliuoti, sakau, jeigu visos sistemos veiktų darniai ir viena kryptim, aš manau, kad šitą dalyką būtų galima spręsti. Jeigu, sakykim, alkoholį apribojai ir dar griežčiau sukontroliuoji kontrabandą, tai tada tas ribojimas tikrai būtų efektingas. Tai sakau, čia visos sistemos turi veikt, visa politika turi būti kryptinga: kad žmonės darbo turėtų, kad būtų užimti, kad vaikai užklausinėję veiktų būtų užimti. Taigi lietuviai nebuvo tokia gerianti tauta seniau, taigi išvis nebuvo tų...mūsų protėviai, aišku būdavo visur visokių, bet kažkaip taip daug nebuvo, bet kai atsirado didesnė pasiūla, didesnis prieinamumas. Anksčiau reikėdavo žmogui pačiam pasidaryt tą naminukę, tai kiek ten jos labai daug nepasidarysi. Kaip dabar nueini į parduotuvę, gėrimų kainos vos nemažesnės, kaip ten sakykim duonos, ar maisto produktų. Aš manau, ta gėrimų kaina turėtų būti didesnė alkoholinių gėrimų, kas nori gert... bet sakau, tada galimybė sudaroma iškart kontrabandai. Na, bet reikia griežtinti ją.

Mes turėję tokių skaudžių atvejų, čia buvo tas metilo alkoholis, buvo tikrai ir mūsų rajone tas pilstukas pardavinėjamas. Tas metilo alkoholis nuo kurio apankama ir mirštama. Buvo čia tokių taškų, kur žmonės įsigyja ir mirties atvejų buvo nuo jo, nors ir nuo šito alkoholio... Aš tai galvoju, kiek iš viso statistiškai miršta nuo alkoholio žmonių, palyginus, aišku šitie atvejai yra labiau akcentuojami, labiau pagarsinami, o kiek tų yra kitų mirčių nuo alkoholio, kurių mes tiesiog taip ir nežinome, tarp jų tikriausiai ta kontrabandinė degtinė sudarytų tiktai kokį šimtadalį, jeigu mes iš tikrųjų paskaičiuotume. Tai va yra dideli koncernai, kurie ta alkoholio prekyba užsiima, jie yra suinteresuoti, kuo daugiau pagaminti ir kuo daugiau parduoti.

3. Su kokiomis problemomis susiduriate dažniausiai įgyvendinant alkoholio kontrolės politiką savivaldybėje?

Tai čia irgi manau, kad pirmiausia reikia tą darbo problemą išspręsti, kad žmogus turėtų darbą, kad turėtų užimtumą, tai aš manau, kad nebus ir tos alkoholio problemos. Na, tiesiogiai su tom problemom aš nesusiduriu, su jom susiduria socialinės paramos skyrius, nes per juos eina visos tos pašalpos. Vaikų teisės irgi daugiau susiduria, nes kai tėvai geria, vaikai iš tėvų atimami. Tai daugiau tos kitos tarnybos susiduria. Mes, va kaip medikai su tom problemom susiduriame konkrečiai, kai į priėmimą kreipiamasi išblaivinimui, ar apsinuodiję paaugliai, būna ten vienas kitas atvejis. Ir mes turim tuos visus duomenis, kiek ten būna apsinuodijusių alkoholiu. Seniau būdavo mažiau, dabar jų daugėja. Čia kaip ir apsinuodijimas vaistais, jeigu yra namuose prieinami vaistai vaikui, tai yra didelė tikimybė, kad jis ir apsinuodys. Lygiai taip pat ir su alkoholiu, jeigu tas alkoholis yra prieinamas namuose, tai didelė tikimybė, kad apsinuodys. Tai va, čia visa tai ką išvardinau, viskas priklauso nuo auklėjimo, čia tėvų problema, aš galvoju, jeigu tie vaikai nemato to blogo pavyzdžio, jeigu tėvai

negeria, tai ir tas vaikas negers. Jei tie vaikai nuo vaikystės mato kaip tėvai girtuokliauja, pavyzdžiui, atvažiuoja į šeimą vaikų teisės, ten nėra, ką pavalgyt, o tėvai abudu girti. Tai va, čia, savivaldybėje vaiko teisės daugiausia susiduria su tuo.

4. Dėl geografiškai palankių sąlygų, turimos sienos su Kaliningrado sritim, tikimybė, jog nelegalaus alkoholio prekyba, t.y. prieinamumas ir vartojimas išauga, yra didelė. Jūsų nuomone, kokių priemonių reikėtų imtis, jog nelegalaus alkoholio prekyba bei vartojimas būtų kuo mažesni?

Aišku, gali būt, kad parvežama ir yra nelegaliai daugiau parduodamų tų svaigalų, jie ten pigesni yra, ir čia lengviau įsigyti, bet man atrodo, kad čia, pas mus ir parduotuvėse yra labai kainos, ten sakykim nedidelės. Nu aišku, ten brangių gal gėrimų ne, bet tos kainos labai prieinamos. Aš manau, kad per mažos tos kainos, lengvų visų tų gėrimų kainos tikrai per mažos, nes būtent tais ir svaiginasi visi tie paaugliai, visokiais sidrais, ir galvoju nors ir atrodo nekaltas, tas toks produktas yra, bet vis tiek, kai matai kokie suvartojimo kiekliai, tai jaunam organizmui per dideli tie kiekliai, ir paskui apsinuodijimai. Aš galvoju, turėtų būti griežtesnė prekyba ir atsakomybė suaugusio žmogaus, kad vaikui nupirkti alkoholį: bet kuris paauglys pasakys, kad nėra jokios problemos nusipirkt alkoholį, nes bet kurio paprašo ir nuperka. Reikėtų griežtinti suaugusių atsakomybę, galvoju.

5. Kaip manote, ar Jūsų savivaldybė skiria pakankamai dėmesio prevencinei švietimo veiklai didinančiai rajono gyventojų informuotumą apie alkoholio daromą žalą?

Tas dėmesys yra skiriamas. Yra dabar kai įsteigtas Visuomenės sveikatos biuras, ten dirba specialistai. Tikrai yra mokyklose paskaitoma nemažai paskaitų, ir filmų rodoma, ir diskusijų vedama ir organizuojami renginiai, tomis tabako ir alkoholio temomis ir psichoaktyvių medžiagų vartojimo. Paskaitos yra skaitomos, bet, aš galvoju, vien paskaitom tokio dalyko niekada nesutvarkysi. Aišku, neskaityt irgi negali, nes vis tiek tas vaikų švietimas turi būt, bet aš galvoju, čia turi būt labai didelis dėmesys skiriamas: ir tėvų pavyzdys ir visuomenės ir vyriausybės, turi visos institucijos dirbt kartu. Alkoholio pardavimo ribojimas turi būt ir įsigijimo atsakomybė sugriežtinta, nu aišku, vien kontrole irgi visko negali pasiekt, tas švietimas turi būt, bet aš manau, kad vis dėl to pagrindinis dalykas turi būt žmogaus užimtumas. Ar jaunimas, ar suaugęs žmogus, jeigu jis bus užimtas, jeigu turės darbą, jeigu turės užklasinę veiklą vaikas, atrodo, jam liks mažiau laiko visokiems tokiems, na, negeriams dalykams. Jeigu bus aktyviai propaguojamas sportas, savivaldybėj, mokykloj, jeigu aktyviai dirbs būreliai, man atrodo, bus mažesnė tikimybė, kad tam vaikui neigiami įpročiai atsiras.

6. 2010 metais atlikto tarptautinio „Mokyklinio amžiaus vaikų gyvenimo ir sveikatos“ (HBSC) tyrimo duomenimis Šakių rajono paauglės(mergaitės) daugiausia alkoholio vartojančios šalyje. Kaip manote, kas įtakoja tokį ankstyvą alkoholio vartojimo pradžios amžių (juk tyrimas atliktas 11,13,15 metų paauglių tarpe)?

Taip, aš susipažinau, skaičiau ir gana rimtai mūsų savivaldybei pristačiau visą tą vertinimą. Aišku čia sunku vertinti, tikimybė, kad visi vaikai atsakinėjo nuoširdžiai, sakykim mūsų vaikai gal atsako nuoširdžiau, miesto vaikai gal kažkaip kitaip, bet aišku vis tiek negali paneigti, kad visi buvo taip pat klausiami ir visi panašiai atsakinėjo. Gali būti, kad.. aš galvoju, kad kaime tas užimtumo sumažėjimas, daug vaikų ateina iš asocialių šeimų, na ne visai daug...bet nemažai vaikų ateina iš asocialių šeimų. Lygtai tie socialiniai darbuotojai turi viską už juos padaryti, jiems ir maistą superka, vaikams mokyklai viskas superka, mokykloje maitinimas vaikui duodamas, tėvų atsakomybės visai nėra. Aš galvoju, yra gal tai ir mieste, bet mieste tų vaikų taip nesugaudu, kaip mes čia turim visus tuos vaikus... ir mūsų vaikai daugiau tą mokyklą lanko. Aš nežinau...Mieste yra daugiau tokių vaikų, kur net į mokyklą neina, bet kaime yra tas, toks tėvų neužimtumas, bedarbystė. Kaime yra lengviau išgyventi, gali užsiauginti kažkokią ten daržovę, kažkokį vaisių... *O kaip manot, kokios yra priežastys alkoholio vartojimo tokiam ankstyvam amžiui?* Aš manau, kad daugiausiai viskas eina iš šeimos iš draugų, iš to pavyzdžio viso. Ką jie mato tie vaikai namie, tikriausiai taip ir patys elgiasi. Reklama, aišku, turi įtakos, kai būdavo seniau, bet kurią laidą įsijungus, iškart per reklamą reklamuoja alkoholinią gėrimą. Ir aš galvoju, netgi ne tam vaikui, bet ir tam suaugusiam yra tokia paskata kažkokia pabandyti gal kažką. Žiūrint televizorių, ar kažkokį filmą, jeigu... o dabar kažkaip, kai dabar paliko vėlesnio laiko ta reklama, irgi, man atrodo, tai yra geras dalykas, gerai padaryta, nes bet kuri reklama peršama įtikina. Nors ta informacija nėra visko pagrindas, bet jeigu tu daug kartų ta patį kartoji, vis tiek iki kito žmogaus smegenų dasimuši. Vis tiek reikia ir to švietėjiško darbo, nes tie blogi įpročiai dar greičiau formuojasi, ypač kai rodomi filmai, paaugliai ten sakykim, na nežinau, dabar tų filmų nelabai paauglių aš žiūriu, gal ten dabar jau nėra tokių, bet kai būdavo turtingi žmonės tai pastoviai su taurėm vaikšto, galvoju, iš tiesų tai kaip gero gyvenimo įvaizdis toks yra. Aš manau, visa tam žiniasklaida, televizija labai didelę įtaką turi. Aš galvoju, kad visai nereiktų alkoholio reklamos. Visai nereiktų rūkymo, alkoholio reklamos, lygiai taip pat, kaip nereiktų ir skatinti žmonių valgyti. Kai žiūri kokį filmą, kaip rodo, kaip skaniai valgo tai irgi galvoji, lygiai yra toks, kaip pasakyt... Jeigu žmogus žiūri serialą, o ten rodo, kaip skaniai valgo, tai jis per reklamą greičiausiai bėgs pavalyti. Tai irgi, ne tik tas alkoholis turi didžiulę įtaką žalingą, lygiai taip pat ir tas persivalgyimas, viršsvoris. Tai aš galvoju, kad tos reklamos kitaip turėtų būti pateikiamos. Nes jeigu mes matom, kad žmonės gerai gyvena, jie yra apkūnūs, dar alkoholį vartoja, dar rūko tai čia, žinokit, visiems atrodo, kaip gero gyvenimo etalonas.

7. Kokius pasiūlymus, priemones rekomenduotumėte, norint sumažinti alkoholinių gėrimų vartojimą nepilnamečių tarpe?

Aš pirmiausia skatinčiau, kuo labiau vaikus užimti: padaryti visokius būrelius nemokamus, turėtų Vyriausybė skirti lėšų, kad būtų mokyklose ir mokytojams apmokama už užklausinę veiklą, sudaryti sąlygas vaikams, kurie yra iš kaimo iš mokyklų grįžti, kad būtų galima ne tik, kaip dabar autobusas po

pamokų jau išveža, bet, kad dar būtų galimybė tą vaiką išvežti ir po būrelio. Na, kad tie vaikai būtų užimti, kad sportas būtų proteguojamas, kultūriniai renginiai, tiesiog, kad tie būreliai skatintų vaiko susidomėjimą visai kitais dalykais, kad jam neliktų tuščio to laiko. Kad tas vaikas būtų užsiėmęs kokiomis sportinėm varžybom ir būtų sveikesnis, aišku, sportininkai nerūko sveikesni vis tiek.

8. Argumentuokite, ar reikėtų savivaldybėms suteikti didesnes kompetencijas alkoholio kontrolės politikos klausimais?

Aš manau, kad čia turėtų būti visų institucijų bendras komandinis darbas. Ir šitoj srityje, čia, aš įsivaizduoju, yra kontrargumentai, nes yra alkoholiu prekiaujančios įmonės, kurios turi ir lėšų, ir pajėgų, ir įtakos priiminėjant tuos įstatymus. Aš galvoju, čia turėtų vis tiek ir Vyriausybė ir mokyklos, ir tėvai ir savivaldybės dirbt bendrai, bet aš manau, čia pirmiausia turėtų keistis ir nuo savęs. *Tai, Jūsų nuomone, vis tik reikėtų suteikti didesnes kompetencijas savivaldybėms, ar užtenka jau turimų?* Manau, pakanka turimų, bet manau, kad reikėtų pasinaudoti teise, uždrausti alkoholinių gėrimų prekybą ir masinių renginių metu ir ten sakykim, tuos pardavimo taškus reikėtų riboti. Nors sunku pasakyti, ar būtų tai nauda ar nebūtų, nes vis tiek tas ribojimas.. Na, aišku, mes visi žinom, kaip buvo tie Garbačiovo laikai, ne Garbačiovo, kuris ten buvo uždraudęs tą alkoholį... tai kas buvo, buvo kontrabanda pradėjus plisti, ir tada buvo visi tie nelegalūs gėrimai, visokie „pilstukai“ ir tada buvo daug tų apsinuodijimų, tada buvo blogiau, nes buvo ir mirčių ir visko. Nežinau, čia sakau, turėtų būti. Turėtų būti mažesnė pasiūla, būtų mažesnė ir paklausa. Aišku, tikrai tiek, aš galvoju, tuose žemesniuose socialiniuose sluoksniuose greičiausiai pradėtų labiau tie kontrabandiniai plisti, ir jie būna dažnai, sakau, pagaminti neteisėtai, tai irgi tada..Sunku pasakyti, kaip būtų iš tikrųjų, bet aš manau, kad tas ribojimas turi būt ir ypač tų visų veiklų skatinimas: sporto, užsiėmimų vaikų taip pat ir suaugusių. Aš manau, kad visos institucijos turėtų dirbti viena kryptimi ir tada galima pasiekti kažkokį rezultatą.

9. Kaip manote, kokios yra ateities perspektyvos alkoholio kontrolės politikos (griežtės ar liberalės) bei alkoholio vartojimo klausimais (vartojimas išaugo ar sumažės)?

Vertinant, kaip dabar yra, kaip auga, tai, aš manau gali ir augt, bet aš galvoju, vis tiek kažkas vis tiek turi atsibusti, turi imtis kažkokių priemonių. Ir aš manau, tą alkoholio vartojimą turi kažkaip sureguliuot. Aš galvoju, kad turėtų būti griežtesnė ta kontrolė. Paskui jau sugriežtinus, aišku galima ir liberaliau padaryt, bet pradžiai, aš galvoju turėtų griežtint. Vis tik tos kontrolės nėra efektyvios, nes jeigu žmogus gali visą parą nusipirkt, na ne visur dabar prekiaujama visą parą, bet tikrai yra... Jeigu žmogus negalėtų tuo momentu nusipirkt, na jis neprisipirks tų atsargų visam gyvenimui, sakykim, jeigu būtų kažkokia tai ar diena tik tai, kai galima pirkti, sakykim. Galėtų būt kokia pirmadienis ar antradienis alkoholio pardavimo diena, na aš čia tik šiaip filosofuoju, bet jeigu tu žinai, pavyzdžiui tau paskambina penktadienį, kad atvažiuos svečiai, tu tada tikrai daugiau prisiperki tų gėrimų, bet jeigu ta diena būtų antradienis tik tai, tu nežinotum, nu gal ir turėtų tas žmogus tą butelį pasislėpęs, kad jau,

jeigu ateis svečias koks netikėtas. O dabar, kai gali bet kada nusipirkt, va svečias atvažiavo, tu nubėgi į kiemą, ten yra parduotuvė ir prisiperki visą krepšį, kokių tų gėrimų. Tai aš galvoju, jeigu tas žmogus negalėtų taip nusipirkt, tai jis gi neprisipirks tų gėrimų visam gyvenimui. Taip žmogus vis tiek ribotų tą alkoholį. Aš tikrai, būčiau už tą dienų ribojimą, bet tai čia mano asmeninė nuomonė, nežinau, kaip ten mokslininkai vertina, bet aš galvoju, jeigu būtų tik tam tikras laikas nusipirkt alkoholį, nebūtų kur plačiai, bet kur nusipirkt alkoholį, tai žmogų vis tiek ribotų. Kas norės visada ras, kur nusipirkt tą alkoholį, bet va nebūtų tokių labai lengvai prieinamų, tai gal kitam ir nereikia nusipirkt. Arba dar pavyzdžiui, būtų ribojamas kiekis, kiek žmogus gali nusipirkt, kad žmogus per metus galėtų nusipirkt, aš nesakau, tie kiekiai gali būt ir nemaži, sakykim 10 litrų stipraus gėrimo, 12 litrų, arba sakykim į mėnesį litrą. Nu tai talonai būtų ar kažkas tai sakykim, būna netgi į pasą muša, Egipte, kur ten, kad būna, tu perki alkoholį, tau į pasą įmušė, kad nusipirkai alkoholio. Net jeigu mūsų situacija iš tiesų tokia bloga, tai manau, kad tos kraštutinės priemonės, kažkurį laiką būtų tikrai efektyvios.

5 Priedas

Interviu su vaikų ir jaunimo sveikatos priežiūros specialiste Edita Zubrickiene

Laikas: 35 min.

Data: 2013 03 06

Vieta: Bažnyčios g. 39A, Šakiai, Šakių rajono visuomenės sveikatos biuras.

1. Kaip manote, kokios priežastys /veiksniai įtakoja alkoholio vartojimą visuomenėje? Jūsų, Šakių rajono savivaldybėje?

Tai va aš galvoju, kad tos priežastys būtent ateina iš šeimos. Vaikai ką mato namuos, tą kartos, juk mokykla kažkiek jinai... Taip, ji įtakos turi, bet jeigu tu vieną pavyzdį matysi mokykloj, o grįžęs tu matai kitą pavyzdį šeimoj... Dėl ko aš taip šneku, aš matau iš nemokamų maitinimų. Pavyzdžiui, paimkime realiai situaciją ar ne? Daugiau negu vos negu pusė mokyklos, sakykim yra nemokamas maitinimas, ką tai rodo? Ar iš tikrųjų čia, didžioji dalis yra našlaičiai, netekę tėtės, sakykim, ar ten mamos, ar tiesiog tai vaikai našlaitėliai. Realiai tai, turintys du darbingus tėvus, kurie, na gal nežinau, negaliu kategoriškai sakyti, kad jie visiškai nesugebantys. Kai kurie tai iš tikrųjų, turi psichikos negalią ar kažką, na be abejo, čia yra kiti dalykai, čia neįgalumas, bet, kurie yra psichiškai darbingi, fiziškai stiprūs, jie ar nenori, ar dar dėl kažkokių...stovi darbo biržoj, ir gauna pašalpas, o vaikai nemokamą maitinimą, ir žinom, kas vyksta kaimo vietovėse: jeigu gavo pašalpas, tai pažiūrėk, prie parduotuvių minios a ne? o ką jie perka? jie perka alkoholį. Taip, mokykla, mes visi šnekam, pasakojam viską... Mes kalbam vienaip, vaikas grįžęs į namus galvoja, ką jinai man ten pasakojo, juk vaikui viskas yra tėvai pirmas dalykas, ne mokytojai, ne svetimas žmogus – tėvai. Tai va ta socialinė politika, jeigu ji ir toliau tokia bus, tai nereikia labai ir stebėtis. Taip yra. Pas mus yra remiami socialiniai, nu kaip pasakyt, socialiniai sluoksniai, bet socialiniai sluoksniai ne tie kurie, pavyzdžiui, jaunos šeimos, kur yra studentai, susituokę jauni, ar ten sakykim... Tai va, ką aš noriu ir pasakyt, prie to ir grįžtam, kad viskas prasideda... iki 3 metų susiformuoja vaikas, iki 3 metų, na tai koks 4 metų vaikas dažniausiai būna? visas jo charakteris, viskas... Paskui kažkiek galima jį ten motyvuoti, bet be abejo - namuose. Tai va, iš čia ateina, skaitau, visas tas... O mūsų valstybės socialinė politika neskatina žmogaus dirbti, dirbti ir užsidirbti. Dabar šiaip, dar kas yra, priežastis kokias galima įvardinti nu...Nedarbas, nedarbą negalėčiau įvardinti, pažiūrėkit, siūlo darbą vienokį, siūlo darbą kitokį, skelbia darbdaviai, kad neranda darbuotojų, spaudoj yra plačiai, kad trūksta darbuotojų, tai nedarbą irgi negaliu įvardinti, nes kiti žmonės turi ir po kelis darbus. Dabar ką dar...tolerantiškas požiūris per daug, sakykim, tolerantiškas požiūris kartais...suaugusių žmonių vaikams pirkimas sidrų, miksų, šampanų, dažniausiai kai pasiklausai, tai natūralu, kad kokiam šešioliktam, septynioliktam gimtadieniui tėvai patys ir nuperka. Ne patys vaikai kartais nueina nusipirkti, tai va tas tolerantiškas požiūris irgi blogai yra.

2. *Kaip manote, kokios alkoholio kontrolės priemonės yra veiksmingiausios mažinant alkoholio vartojimą? Kokios priemonės, Jūsų nuomone, nėra efektyvios?*

Savimonės didinimas, savigarbos didinimas sakyčiau veiksmingiausia. Paskaitos, tyrimai yra padaryti, tokios paskaitos kaip va, einam skaitom ten, informacijos tas teikimas - informacijos paaugliai turi šimtą kartų daugiau nei mes. Informacija yra reikalinga, kad, žinoti, bet būtent jos tuščias toks perteikimas: va atėjau, atskaičiau, čia žiūrėkit kaip blogai, čia negerkit, o bus taip, jeigu nenueis iki dūšios vaikui – tuščias dalykas. Nu va, pažiūrėjau kaip paveikslėly, tos informacijos gaunu iš reklamos, gaunu iš interneto. *(Pastaba samprotauja, kaip vaikai mąsto)* Pirmiausia tai, paties vaiko, aš skaitau, savimonės kėlimas, savigarbos kėlimas, kad jisai būtų save gerbiantis, kad jis būtų savim pasitikintis, kad jis būtų tvirtas, kad sugebėtų pasakyt: ne, man to nereikia, aš neisiu su jumis ten už kampo, nes man to nereik. Kaip tą padaryt? Irgi yra, sakykim, užsienį tokios programos, prie jų dirba psichologai, sveikatos specialistai, jos yra diegiamos ne taip kaip pas mus, pavyzdžiui, sistema yra tokia iš šono: kažkas, kažkur, kažką sugalvojo, nu reikia paskaityt paskaitėlę, nu tai paskaitom. Nu graži idėja, viskas tvarkoj, bet tai turi būt nuo pirmos klasės, eit sistema iki, sakykim, 12 klasės, va būtent, per savęs tokį patį pažinimą, per vertybių kažkokį pažinimą. Nu tokia tiesiog sistema. Yra programos iš tikrųjų sukurtos. Pas mus visas šitas dalykas yra integruotas, o jeigu jis yra integruotas tai ką: jeigu aš esu žmogus sąžiningas ir man tas įdomu, ir aš domiuosi, ir aš užvedu tuos vaikus, sakykim taip. Per fizinį aktyvumą aš galiu sakykim skatint. Irgi yra tyrimai ir aš pati rašiau darbą apie fizinį aktyvumą, pavyzdžiui, jeigu tiktai vaikas yra sportuojantis, automatiškai bus ir besimokantis, jis geriau save vertins, jis turės daugiau valios jis galės atsisakyk daugiau, sakykim, dėl savo sporto. Tai irgi, pavyzdžiui, sustiprint tą pačią kūno kultūrą. Kokioje vietoj dabar yra ta kūno kultūra? Absoliučiai: ai nu tai ten kūno kultūra, ai nu tai dar susirgs, tai dar kas nors. Patys tėvai atneša pažymą daugmaž: nu tai truputį paslogavo tai gal tegul neina. Bloga. Pas mus vaikai išglebė. Mes suvedam gale metų statistinius duomenis, pavyzdžiui, mūsų vaikų situacija, ta prasme, blogėja, sveikatos būklė, stuburai ar dar kažkas. Ir ką iš to darom? Nieko. Kūno kultūros pamokų vos 2 per savaitę, tai yra blogai. Turi būt kaip tik visas dėmesys į šitą dalyką, į stiprinimą tų vaikų. Tai ir per šitą dalyką reikėtų labai stipriai eit, aš skaitau, nu man taip atrodo. Paskui psichologai, kiek pas mus mokyklose, sakykim, yra psichologų? Nu trys gal kokie, aš nežinau, kiek realiai - labai nedaug. Mokykla gali samdytis psichologą, tai ką ji gali samdytis? Iš kur? Ji neprivatus koks nors verslo sektorius, kuris gali: apsvarsčiau, man reikia psichologo. Turi būti psichologai mokyklose. Nėra tokio dalyko, nu gal „Varpas“ *(pastaba Šakių vidurinė mokykla)* turi pas mus, ten kažkiek etato, kiekvienai mokyklai kažkiek ten po trupinėly yra tų psichologų etato. Reikalingas toks labai dalykas, kad vaikai turėtų kur ateit, kad pasipasakotų, galų gale paverkt. Ne taip kaip dabar pas mus sveikatos specialistas, jisai turi kabinetą, yra truputį toksai žmogus iš šono, kaip sakyt, tai vaikai ateina, jeigu jie pasitiki tavim, jie ateina ir pripasakoja visokių

tokių baisybių, bet, pavyzdžiui, mes nesam psichologai, mums trūksta žinių. Na aišku, kreipiesi į psichologą, sprendi.

3. Su kokiomis problemomis susiduriate dažniausiai įgyvendinant alkoholio kontrolės politiką savivaldybėje?

Smurtas šeimoj turbūt. Dabar kaip tas įstatymas pasikeitė, to smurto, gal nepadaugėjo tik įstatymas tobulesnis pasidarė, ir anksčiau, jeigu, žiūrėkit, sumušdavo moterį, sakykim, tai nereikdavo... na jei patenka pas profesionalus tai viskas tvarkoj, o taip tai niekas daugiau nesigilina O dabar, žiūrėkit, jeigu sumušta, tai tuoj pat vis tiek keliama byla. Tai va, už tai atrodo, kad gal daugiau.

4. Dėl geografiškai palankių sąlygų, turimos sienos su Kaliningrado sritim, tikimybė, jog nelegalaus alkoholio prekyba, t.y. prieinamumas ir vartojimas išauga, yra didelė. Jūsų nuomone, kokių priemonių reiktų imtis, jog nelegalaus alkoholio prekyba bei vartojimas būtų kuo mažesni?

Kontrabanda, nemanau, kad yra priežastis. Cigarečių gal sakyčiau taip, bet alkoholio tai jie neperka, paaugliai perka stiprų alų. Jie pirks alų, pirks sidrą, pirks mikšą, šampanus gal pirks, degtinės ne. Jie paims ant kiekio, aš taip galvoju, sakyčiau, ne ant stiprumo. Cigaretės tai taip, cigaretės sugeba vaikai prasukt patys. Tėvai parveža, vaikai sugeba išparduot, dar ir tokių yra situacijų buvę.

5. Kaip manote, ar Jūsų savivaldybė skiria pakankamai dėmesio prevencinei švietimo veiklai didinančiai rajono gyventojų informuotumą apie alkoholio daromą žalą?

Mes vedam privalomus alkoholio ir narkotikų žalos mokymus, pas mus mokoma 162 žmonės per metus, tai reiškia, kurie pagauti vairavę neblaivūs, tai jie pas mus privalo praeiti, nes kitaip jų nepraleidžia teisių laikyti, jie turi ateiti išklausty 4 valandų mokymus. Tai tokia viena iš mūsų prevencinių veiklų. Kita prevencinė veikla, aš manau, turėtų būti, jeigu žmogus pateko girtas į priėmimą išblaivinimui, jis turėtų būti nukreipiamas irgi kažkokiems bent jau mokymams, paskaitoms. Na gal per jėgą ir nenukreipsi, bet gal kitas ir ateitų. Ar bent nukreipimas į tą patį anoniminių alkoholikų klubą, bet tos informacijos nėra. Nu atvyko, jį išblaivė ir paskui tavo problemas. Nu realiai tai aišku, papildomai turi būt žmogus kažkoks, kažkur turi nukreipt. Nu nėra tiek lėšų, nėra tiek... Nu kaip pasakyt, na, pavyzdžiui, kur kreiptis dabar geriančiam, į sveikatos centrą reiktų eit, pačiam. Pats nelabai kada ateina, buvo atvejų, kad ateina, pavyzdžiui, pas mus, prašosi į Žviegzdrius važiuot, ten neblogai jiems turbūt padeda. Esu mačius jaunus vyrus, kurie prašėsi jiems padėt. Taip žmogus geria, geria... šiaip turėtų eit pas šeimos daktarą, vietoj. Tas medikas, esantis vietoje, turėtų kažkur bandyti jį nukreipt. Nu pas mus laikomas jis, na kaip pasakyt, beviltišku, ta prasme, nevertas investicijų. Nors galima, kai mums buvo mokymai, Narkotikų departamentas, psichikos priklausomybės ten gydytojai, jie realiai vertina, kad po užkodavimo atkrinta, didžioji dalis praktiškai. Kaip vertinti tai, jeigu žmogus sako: aš 7 metus sugebėjau negert. Tai 7 metai iš jo gyvenimo tai yra daug, bet jie sako, (*Pastaba, žmonės iš Narkotikų departamento*) kurie visiškai beviltiški tai,

reikalinga pagalba ne jiems, o artimiesiems, tiems, kurie šalia gyvena, nes kenčia labiausiai ne jie, o aplinkiniai: vaikai, žmona, kaimynai ir t.t. Tai aš sakyčiau, kad pagalbos nėra ne tik tam geriančiam, bet nėra ir šitai grupei žmonių, kurie šalia. Jie kapstosi kaip išmano, vieni tempia tuos alkoholikus kiti ne. Aš susiduriu su jai iš dviejų pusių: susiduriu iš priėmimo ir susiduriu iš šitos pusės, užtai ir šneku taip plačiai. *(pastaba kaip visuomenės sveikatos specialistė)*

6.2010 metais atlikto tarptautinio „Mokyklinio amžiaus vaikų gyvenimo ir sveikatos“ (HBSC) tyrimo duomenimis Šakių rajono paauglės(mergaitės) daugiausia alkoholio vartojančios šalyje. Kaip manote, kas įtakoja tokį ankstyvą alkoholio vartojimo pradžios amžių (juk tyrimas atliktas 11,13,15 metų paauglių tarpe)?

Priežastys: šeimyninė aplinka, minėjau anksčiau, mažas savęs vertinimo lygis, labai gera, graži reklama. Pavyzdžiui, man suaugusiai yra graži reklama. Aš, pavyzdžiui, Malboro, kur numirė tas nuo vėžio, na ta kur būdavo joja kaubojus su arkliu, užsirūko, man jinai suaugusiai moteriai, 40 metų, aš ją atsimenu, paauglė žiūrėdavau. Tai kokią daro reklama įtaką? Didžiulę! Dabar tie sidrai, ten tu išgersi, tu ten atsidursi, ten... Tai aš galvoju, pavyzdžiui irgi, o kodėl negali būt tokia pati graži reklama prieš, lygiai tokia pat graži daroma prieš? Kodėl neskiriama šitam dalykui pinigų, sakykim? Niekas nedaro reklamos prieš, o galim ir prieš daryti: kokia fantastika, koks mano gyvenimas gali būti rožinis, jeigu aš, va būtent, to vieno stikliuko neparagausiu ten 13 metų. Šitoj sistemoj irgi reklamos kūrėjai ir vadybininkai yra, šitoj sistemoj niekas nedirba. Tai va, vadinasi, aną sistemą kas finansuoja? *(pastaba, kalba apie alkoholinių gėrimų reklamą)* Tu atimi iš jų pinigus. Verslas finansuoja, jie daro rinkos tyrimus, aha, imliausi bus paaugliai, nu tai imam į paauglius, ką paaugliai mėgsta? Tai vėl vakarėliai, ir reklamoje tą patį mato. Tai kodėl negalėtų Sveikatos apsaugos ministerija, sakykim, skirt lėšų tokiam dalykui, reklamų kūrimui prieš. Kaip pamatėm davė rezultata, sakykim, ir iš karto pasimatė didžiulis darbas Policijos departamento reklamos kūrėjų: ten nebūk erelis, kur vaikas išskrenda pro priekinį stiklą. Iš karto, pavyzdžiui, man, pamačiau mažą vaiką fone, automatiškai aš įsėdus telefonu nešneku ir užsegu savo mažą vaiką gale, tai visos jos veikia. Jos labai stipriai veikia ir netgi tyrimai yra padaryti, bet kodėl šia linkme nedirbama... Ir, pavyzdžiui, tą patį alkoholį kaip jie reklamuoja: prisigėriau ir guliu, ne – rodo pievas, laukus, javus, lietu. Šiaip, pavyzdžiui dar, padarykit specializuotas parduotuves. Va, ir kai degalinėse uždraudė tą alkoholio prekybą, iš karto dauguma ir užsidarė, nes iš ko gyveno? Iš šito dalyko. Ir paaugliai kur važiuodavo nusipirkt? Į tą pačią degalinę. Tai šitas tikrai paveikė gerai. Dėl tų specializuotų parduotuvių irgi, nu, jeigu man dabar kažkur ten reikėtų važiuoti nusipirkt specialiai, aš labai abejoju ar aš ten labai važiuočiau. Nu man, pavyzdžiui, ir taip nėra poreikio, bet šnekant iš to žmogaus, kuriam reikėtų. Na, kur mes matom cigaretes, pavyzdžiui, tiesiai man akių linijoj cigaretės, bumt su galva. Nu tai apie ką šnekam? Šokoladukai ir cigaretės sudėti kartu. Tai, jeigu aš esu vaikas, paauglys, ir aš galvoju, jeigu tai yra maisto parduotuvė,

viskas sudėta prie maisto – tai yra maistas. Tai yra mineralinis, yra sidras yra dar kažkas, tai čia yra maistas. Jeigu tai būtų ne maistas... Mokykloj kai tu šneki, kad tai yra nuodas, koks nuodas? Nuodai, tai su ženklais būna, ar ne? Ir sakykim, žiurkių nuodai, tai jie būna sužymėti. Čia yra paprastas dalykas: čia yra biznis, čia yra pinigai ir kol reikės iš tų geriančių žmonių pinigų, tol mes tą patį turėsime. Šnekos, gali šnekėt, gali pasakot, jos yra neveiksmingos. Tu turi eit per kažką, prieit prie to vaiko, ar per sportą, ar per bendravimą, būtent, ar per diskusiją, ar per kažkokį testų sprendimą, ir, kad jis pats pradėtų analizuot tą situaciją, pradėtų vertint, pasakyt tau pavyzdį. Va, būtent, turi prieit prie jo dūšios. Ir nedirbt su didelėm grupėm, kai ta grupė didžiulė yra: ai nu susivarėm visus ten, kalbėt apie narkotikų ten žalą, o valio, visi girdėjo. Ką jie ten girdės? Nieko. Tu dirbk su grupele mokinių, atnešk sausainukų, arbatėlės, pabendrauk pirmą syk, susipažink. Tu nešnekėk apie tai. Kitą syk paklausk ką jie mėgsta galų gale, kas įdomu, kaip mokykloj sekas. Pavyzdžiui, irgi, konvejeriu viskas eina. Niekas nepaklausia tavęs, gal šiandien tau liūdna, va šito trūksta, paprastų dalykų, o paskui vaikai, jeigu tu būni va toks, jie eina, kas paklauso. Kodėl jie buriasi į tas kompanijas? Pavyzdžiui, tėvai nesupranta, o jie ir buriasi į kompanijas, na ten galbūt išklausys, galbūt neteis, galbūt dar kažkas. Va, kodėl geria alkoholį, aš galvoju, tai yra nutrūkęs ryšys tarp mamos ir dukros, nu man taip atrodo. Toks kaip bandymas nuo motinos atsiplėšt, gal sakyčiau, ir jeigu tik tie ryšiai va tokie, ir darosi tie paaugliai nevaldomi. Jeigu nėra draugystės tarp mamos ir dukros. Tai irgi būtų viena iš priežasčių. Paauglės, va, mėgsta ryškų makiažą, dėl ko tą daro, irgi maskuoja savo nepasitikėjimą savimi, sakyčiau, kad išvaizda svarbiau, grožis svarbiau. Alkoholio vartojimas įrodymas: kad aš esu suaugusi, kad aš esu didelė, nes kopijuoja suaugusių gal kažkiek gyvenimą. Pažiūrėkit, jeigu stiprus žmogus, tai jam nėra aktualu.

7. Kokius pasiūlymus, priemones rekomenduotumėte, norint sumažinti alkoholinių gėrimų vartojimą nepilnamečių tarpe?

Tai visa tai, ką ir minėjau praeitame atsakyme. Nu dar labai efektinga tarp paauglių, bendraamžių švietimas būtent, kad sukurti grupes apmokyti, jas dirbt su grupe ir paskui ją paleist į integruotus vaikus. Bet turi būt irgi vaikai lyderiai surinkti, ne šiaip kokie nors, sakykim, atstumi ar ką. Tarp kitko ir gerai besimokantis, ir sportininkas koks. Jo, kad jie trauktų paskui save vaikus. Šitas va, mokymas 100 kartų efektyvesnis ir įdomu, ne ten atėjau, paskaičiau, papasakojau, pabaudžiau ir išėjau. Bet tai tu, irgi turi dirbti, įdėt daug darbo. Per pačius vaikus, sakyčiau reikia daug dirbt. Juos tik reik uždegt, uždegt ir pakuruot, bet irgi tam reik darbo, noro, meilės, mylėti reikia tuos vaikus, nes, jeigu juos mylėsi, jie iš karto pajaus, kad tu atėjai čia paskaitei...

8. Argumentuokite, ar reikėtų savivaldybėms suteikti didesnes kompetencijas alkoholio kontrolės politikos klausimais?

Skaitėt „Valsčiui“ (*pastaba, Šakių rajono laikraštis*) M. Akelaitis yra išrinktas mūsų naujas rajono policijos viršininkas sako, kad: policija neprivalo stovėti visuose renginiuose ir jis siūlo ką? Jis siūlo, kad renginiai būtų organizuojami be alkoholinių gėrimų. Reakcija labai įvairi, reikia pasitarti, reikia pagalvoti. Jo yra argumentuota taip, kad būtų išvengta labai daug visokių.. ir sužalojimų, ir muštynių, ir visokių kitokių nesusipratimų. Nes kadangi nėra policijos pajėgų pakankamų, ir jis nemano, kad policijos pareiga stypsoti masiniame renginyje atsistojus kaip žvakė. Jis galvoja, kad būtų išvengiama daug problemų ir aš jam pritariu. Taip realiai manant, jeigu būtų uždrausta, ta prasme, netgi jisai siūlo, sakykim, jeigu Šakiuose, kad būtų apribojama prekyba aplamai tą dieną, uždrausta. Savivaldybė turi tokią teisę apriboti, ir kai kurios savivaldybės, žinokit, ir naudojasi šita teise. Mūsų savivaldybė taip, jinai žiūri tolerantiškiau, kadangi taip supraskim, tai yra irgi rėmėjai, o rėmėjai kas pas mus? Žiūrėkim bet koks ar ne?.. švenčių metu, ką mes matom? Utenos alus remia, dar kažkas... Tai va, viskas atsimuša į paprastą dalyką - pinigus. Tai va, aš už, sakykim, tokią politiką, kad jeigu norim iš tikrųjų sustabdyt, galim, tik noro reik.

10. Kaip manote, kokios yra ateities perspektyvos alkoholio kontrolės politikos (griežtės ar liberalės) bei alkoholio vartojimo klausimais (vartojimas išaugs ar sumažės)?

Politika yra tokia, kad valstybei reikia surinkti mokesčius, o jeigu mes nė vienas negersime, nepirksime alkoholio, tai taip, kad visi negers, tai irgi čia. Taip, kad visi negertų įmanoma.... čia apie genų inžinerija aiškino. Įmanoma ten patvarkyt taip, kad žmogus nenorėtų alkoholio. Žinau, yra išrasta nauji vaistai irgi, kad žmogus nenorėtų alkoholio. Įsivaizduokit, kas būtų, jeigu žmonės negertų, siaubas, kiek netektų darbo, kiek netektu lėšų, kiek nereiktų ligoninių, dabar pažiūrėkim iš kitos pusės. Tai, aš ir nesakau, kad tai yra gerai, tai aš ir sakau, kad alkoholis yra nelaimė, bet yra didžiulė jėga, kuri neduoda būtent va, kad visa tai išnyktų pinigine didžiule jėga, mes esam tikrai tokie mažiukai. Mažėtų, jeigu atsirastų daugiau dirbančių, ta prasme sveikų šeimų, mažės. Jeigu eisime toliau ta pačia sistema į socialinį tokį lygį, tai tada didės. Nes, nu viskas priklauso nuo šeimos. Jei mama ir tėtė yra abu dirbantys, jis mato reikia dirbti, a ne, reikia mokytis reikia kažko tai siekti, tu gerai turi mokytis, jeigu norėsi kažką tai studijuoti. Jeigu tu matai, kad visas džiaugsmas yra alaus namo parsinešt ir visos vertybes tuo užsibaigia. Tai ir užsibaigia. Jeigu valstybės politika bus stiprint šeimą, stiprinti dirbantį žmogų, stiprinti jauną, besimokantį žmogų ypatingai, jeigu stiprins jaunas šeimas, rems jas, tai šeima taps vertybe ir žmogus dirbantis ir besimokantis irgi vertybė - tai tada mes turėsime puikią politiką.